

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Filip Šisler

**ČESKOSLOVENSKO-RUMUNSKÉ VZTAHY
V LETECH 1944-1948**

**CZECHOSLOVAK-ROMANIAN RELATIONS
BETWEEN 1944-1948**

Poděkování

Na tomto místě bych velmi rád poděkoval několika lidem. Za prvé bych chtěl vyjádřit velký dík vedoucímu své diplomové práce doc. PhDr. Janu Pelikánovi, CSc. za cenné rady a připomínky, odborné vedení a čas strávený čtením mých textů. Dále si zaslouží poděkování rovněž PhDr. Miroslav Tejchman, DrSc., který mě uvedl do problematiky československo-rumunských vztahů, poskytl mi některé zdroje a vždy ochotně vyslechl a zodpověděl mé dotazy. Vděčnost se sluší vyjádřit rovněž prof. Dr. Harald Heppnerovi, Dr.h.c. z univerzity v Grazu, jenž mi poradil a navíc i osobně poskytl některé užitečné tituly ze sekundární literatury. Konečně bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za výborné zázemí.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. července 2011

podpis

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce pojednává o bilaterálních vztazích mezi Československem a Rumunskem v prvních letech po druhé světové válce. Zaměřuje se především na výzkum vztahů politických a hospodářských. Po úvodu následuje stručný souhrn tradice dvoustranné spolupráce v rámci Malé dohody. Další kapitola se zabývá jednáním rumunských exilových politiků o příměří se Spojenci za asistence diplomatů čs. exilové vlády. Následující část popisuje a analyzuje proces znovunavázání diplomatických styků mezi ČSR a Rumunskem po skončení války. Po ní je zařazena kapitola o situaci Čechů a Slováků v Rumunsku v letech 1944-1945. Nezbytnou součástí práce jsou pasáže o účasti rumunských vojsk na osvobození československého území a o poválečné reemigraci českých a slovenských krajanů z Rumunska zpět do ČSR. Následující oddíl hovoří o postoji ČSR vůči přípravě mírové smlouvy s Rumunskem na konferenci v Paříži roku 1946. Předposlední kapitola se věnuje hospodářským stykům mezi oběma zeměmi, přičemž hlavní důraz je kladen na jednotlivé bilaterální ekonomické a obchodní dohody, na československou humanitární pomoc extrémním suchem a hladomorem postiženým regionům v Rumunsku a na zaměstnávání rumunských zemědělských dělníků v pohraničních oblastech našeho státu. Závěrečná kapitola sleduje genezi spojenecké smlouvy mezi Prahou a Bukureští v širších mezinárodních souvislostech.

Abstract

The presented diploma thesis deals with bilateral relations between Czechoslovakia and Romania during first years after the World War II. It is concentrated primarily on research of the political and economical relations. The introduction is followed by the brief summary of tradition of the mutual bilateral cooperation in the framework of Little Entente. Next chapter occupies itself with the negotiations of Romanian exile politicians with the Allies concerning the armistice treaty in which Czechoslovak diplomatic representatives of the exile government in London played a key role. The following part describes and analyses the process of re-establishment of the diplomatic relations between Czechoslovakia and Romania after the war. The chapter presenting the situation of Czechs and Slovaks living in Romania between 1944-1945 follows after that. Two texts about the contribution of Romanian military troops on the liberation of Czechoslovakian territory and about the post-war re-emigration of Czech and Slovakian compatriots from Romania back to Czechoslovakia represent an essential part of this diploma thesis. The following chapter deals with the Czechoslovakian attitude towards the prepared peace treaty with Romania during the Paris Peace Conference negotiations in 1946. The penultimate part concentrates its explication on the economical relations between both countries. Main emphasis is laid on bilateral economical and trade treaties, on Czechoslovakian humanitarian aid for the Romanian regions affected by extreme drought and famine and finally on the employment of Romanian agricultural and forest workers in the frontier zones of Czechoslovakia. Last chapter follows the genesis of the treaty of alliance between Prague and Bucharest in the framework of wider international context.

Klíčová slova

Československo, Rumunsko, bilaterální vztahy, diplomatické styky, poválečné období, krajané, reemigrace, hospodářská spolupráce, spojenecká smlouva

Keywords

Czechoslovakia, Romania, bilateral relations, diplomatic relations, post-war period, compatriots, re-emigration, economical cooperation, treaty of alliance

Obsah

ÚVOD	7
1. HISTORICKÉ PŘEDPOKLADY POVÁLEČNÉ OBNOVY ČESKOSLOVENSKO – RUMUNSKÝCH VZTAHŮ	15
2. VYJEDNÁVÁNÍ RUMUNSKA O PŘÍMĚŘÍ SE SPOJENCI VE SPOLUPRÁCI S ČESKOSLOVENSKÝMI DIPLOMATY	18
3. OBNOVOVÁNÍ DIPLOMATICKÝCH STYKŮ MEZI ČESKOSLOVENSKEM A RUMUNSKEM	26
3.1. První jednání o znovunavázání bilaterálních vztahů.....	28
3.2. Vzájemná výměna diplomatických zástupců, obnova diplomatických styků na úrovni vyslanectví.....	31
4. ČESKOSLOVENŠTÍ KRAJANÉ V RUMUNSKU V LETECH 1944-1945	35
4.1. Situace krajanů po 23. srpnu 1944.....	35
4.2. Krajské spolky Čechů a Slováků v Rumunsku.....	38
5. PODÍL RUMUNSKÝCH VOJSK NA OSVOBOZENÍ ČESKOSLOVENSKA NA JAŘE 1945	42
6. REEMIGRACE ČECHŮ A SLOVÁKŮ Z RUMUNSKA	50
7. POSTOJ ČESKOSLOVENSKA VŮČI MÍROVÉ SMLOUVĚ S RUMUNSKEM NA PAŘÍŽSKÉ KONFERENCI V ROCE 1946	63
8. EKONOMICKÁ SPOLUPRÁCE MEZI ČESKOSLOVENSKEM A RUMUNSKEM V LETECH 1945-1947	69
8.1. Bilaterální hospodářské a obchodní dohody	69
8.2. Československá pomocná akce rumunským regionům postiženým hladomorem....	75
8.3. Zaměstnávání rumunských dělníků v Československu.....	79
9. CESTA KE SPOJENECKÉ SMLOUVĚ MEZI ČESKOSLOVENSKEM A RUMUNSKEM	82
9.1. Návštěva rumunské vládní delegace v Praze v září 1947.....	83
9.2. Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSR a Rumunskem.....	86
ZÁVĚR	92
PRAMENY A LITERATURA	94
1. Prameny.....	94

2. Tisk.....	95
3. Sekundární literatura.....	95
4. Internetové zdroje.....	98

Úvod

Předkládaná diplomová práce se zabývá doposud téměř neprozkoumanou a neznámou problematikou vztahů mezi Československem a Rumunskem v období let 1944-1948. Jejím cílem je zachytit a popsat vzájemné styky během složitého období následujícího bezprostředně po druhé světové válce, kdy ve střední a jihovýchodní Evropě dočasně vznikly režimy omezeného pluralismu tzv. lidových demokracií jako jakýsi mezistupeň k finálnímu nastolení stalinistických diktatur. Přeměna charakterů státního zřízení však byla v případě obou sledovaných států rozdílná.

Proces sovětizace Rumunska proběhl poměrně rychle, což bylo způsobeno dvěma hlavními faktory: Rumunsko bylo předmětem primárního geopolitického zájmu Sovětského svazu kvůli své strategické poloze a navíc náleželo po válce k poraženým spojencům Osy, čímž se Moskvě naskýkala možnost totální kontroly vnitropolitického dění v zemi. Stalinistický režim byl sice v Rumunsku formálně ustaven teprve 30. prosince 1947, avšak již v březnu 1945 se vytvořením Grozovy vlády objevuje v zemi kabinet fakticky kontrolovaný komunisty a sovětskými okupačními orgány. Naproti tomu v Československu probíhalo formování komunistického režimu pozvolnější cestou. Největší překážku komunistům k nastolení jejich mocenského monopolu představovala silná pozice prezidenta Beneše a demokratických stran. Odlišné tempo sovětizace je možné dokumentovat také faktem, že zatímco rozhodující poválečné volby v ČSR v květnu 1946 byly svobodné a komunisté je vyhráli na základě vůle většiny národa, rumunské volby z listopadu 1946 byly jednoznačně zmanipulované ve prospěch vládního prokomunistického bloku.

Tato práce usiluje o představení důležitých momentů ovlivnivších vztahy mezi Československem a Rumunskem během sledovaného období. Ve výkladu se snaží dodržet chronologii jednotlivých aspektů bilaterálních styků. Zaobírá se otázkou, jaký význam mělo znovuobnovení politických a hospodářských kontaktů pro obě země, které vnitřní a vnější faktory tento proces ovlivnily. Výklad se zaměřuje na vztahy diplomatické, politické a hospodářské. Vzhledem k tomu, že se nejedná o vyčerpávající syntézu, jsou kulturní styky pojednány pouze okrajově, a to jen v bezprostřední souvislosti se vztahy politickými. Diplomová práce má charakter tzv. případové studie, nelze se v ní ale občas vyhnout komparativním prvům, s ohledem na skutečnost, že se jedná o vztahy mezi dvěma státy.

Přestože poválečná obnova československo-rumunských vztahů mohla začít až po svržení proněmeckého režimu v Rumunsku v srpnu 1944 a znovuobnovení Československa počátkem roku 1945, považoval jsem za nutné sledovat již kontakty rumunských exilových

politiků s československými diplomaty v průběhu druhé světové války, především pak v roce 1944. Proto jsem se rozhodl vzít tento rok jako počátek časového vymezení této práce. Nabízelo by se skončit charakteristiku únorem 1948, kdy již byly oba státy plně sovětizovány a tvořily nedílnou součást sovětského bloku, nicméně jako konečné ohraničení jsem stanovil pozdější datum, a sice červenec 1948, kdy byla podepsána spojenecká smlouva mezi ČSR a Rumunskem, která znamenala jakési vyvrcholení dosavadního prohlubování spojení. Alespoň stručně zmiňuji v první kapitole bohatou tradici československo-rumunských vztahů v meziválečném období, odehrávající se v rámci Malé dohody, na niž chtělo zejména Rumunsko po druhé světové válce alespoň částečně navázat.

Vztahy mezi Československem a Rumunskem mezi roky 1944-1948 jsou doposud prakticky neprobádaným tématem. Žádná monografická práce sledující toto období prozatím neexistuje. Miroslav Tejchman je jediný český historik, který se tomuto tématu v poslední době alespoň okrajově věnoval. Publikoval několik poměrně stručných odborných článků v časopisech *Slovanský přehled* a *Magazin Istoric*, které však představují slušné uvedení do dané problematiky.¹ Tejchmanův text o obnově československo-rumunských vztahů po druhé světové válce můžeme nalézt také v cizojazyčném sborníku s názvem *Sovietization of Romania and Czechoslovakia*.² Dále lze zmínit již pouze texty Květy Kořalkové a Petera Kopeckého rovněž ve *Slovanském přehledu*, které jsou sice z hlediska faktografického solidní, vzhledem k době svého vzniku však dosti poplatné tehdejšímu režimu.³ Článek Miroslava Tejchmana o rumunské zahraniční politice za druhé světové války⁴ se sice úplně přímo netýká tématu této diplomové práce, jsou v něm však celkem podrobně vysvětleny kontakty Edvarda Beneše s rumunskými exilovými politiky.

Pokud hovoříme o československo-rumunských vztazích v obecném slova smyslu, můžeme již na toto téma objevit i monografické práce. Mezi dvě nejvýznamnější patří kniha

¹ TEJCHMAN Miroslav: Obnova československo-rumunských vztahů po druhé světové válce, *Slovanský přehled*, roč. LXXXVII, č. 4, Praha 2001, s. 539-544; TEJCHMAN Miroslav: Prezident dr. Edvard Beneš a zahraničně politické snahy rumunské opozice za druhé světové války, *Slovanský přehled*, roč. LXXXV, č. 2, Praha 1999, s. 233-238; TEJCHMAN Miroslav: Rumunská armáda a osvobození Československa, *Slovanský přehled*, roč. LXXII, č. 2, Praha 1986, s. 124-128; TEJCHMAN Miroslav: Edvard Beneš și opoziția română (1941-1944), *Magazin Istoric*, Vol. 34, no. 3, București 2000, s. 5-8.

² TEJCHMAN Miroslav: The re-establishment of Czechoslovak-Romanian relations after WWII, in: ZUB Alexandru & SOLOMON Flavius (ed.): *Sovietization of Romania and Czechoslovakia: history, analogies, consequences*, Iași 2003, s. 118-124.

³ KOŘALKOVÁ Květa: K československo-rumunským vztahům v letech 1945-1948, *Slovanský přehled*, roč. LII, č. 6, Praha 1966, s. 339-343; KOPECKÝ Peter: K niektorým politicko-ekonomickým aspektom československo-rumunských vzťahov v r. 1945-1948, *Slovanský přehled*, roč. LXIX, č. 5, Praha 1983, s. 384-393.

⁴ TEJCHMAN Miroslav: Rumunská zahraniční politika za druhé světové války 1942-1944, *Československý časopis historický*, roč. XVI, č. 1, Praha 1968, s. 29-44.

Zdeňka Sládka o Malé dohodě⁵ a práce rumunského historika Mihaie Retegana⁶ zabývající se postojem Rumunska vůči Pražskému jaru 1968, která byla přeložena i do češtiny.⁷ Miroslav Tejchman zpracoval rovněž souhrnný přehled československo-rumunských vztahů v průběhu dějin jakožto kapitolu v knize *Dějiny Rumunska*.⁸ Nejnověji vyšla podobně zaměřená studie ve sborníku o vztazích Čechů k balkánským státům sepsaném kolektivem autorů pod vedením Ladislava Hladkého.⁹ O různých obdobích vztahů mezi Československem a Rumunskem bylo napsáno také několik odborných článků, přičemž politické a diplomatické vztahy sledoval hlavně Miroslav Tejchman¹⁰ a na styky hospodářské se ve svých textech zaměřili Marta Romportlová a Zdeněk Sládek.¹¹

Vzhledem k absenci relevantní sekundární literatury byly klíčovými zdroji pro moji diplomovou práci archivní materiály. Nejvíce pramenů k bilaterálním vztahům mezi Československem a Rumunskem v letech 1944-1948 se nachází v Archívu Ministerstva zahraničních věcí ČR. V rámci rozsáhlého fondu Londýnský archiv lze nalézt depeše zástupců čs. exilové vlády týkající se především jejich schůzek a rozhovorů s rumunskými politiky v zahraničí, kteří využívali jejich styků k navázání kontaktů se Spojenci za účelem jednání o vystoupení Rumunska z války. Velmi podrobné informace o vnitřní a zahraniční politice a také o hospodářské situaci Rumunska, které zpracovával čs. zastupitelský úřad v Bukurešti s obvyklou měsíční frekvencí, obsahuje fond Politické zprávy Bukurešť 1945-1948. Na těchto textech je však již možné pozorovat počínající levicová a prosovětská stanoviska čs. diplomatů, která lze vysvětlit všeobecnou levicovým ideovým proudům příznivě nakloněnou atmosférou doby jejich vzniku.¹² Pozoruhodným a užitečným zdrojem k politickým i

⁵ SLÁDEK Zdeněk: *Malá dohoda 1919-1938*, Praha 2000.

⁶ RETEGAN Mihaie: *1968. Ve stínu Pražského jara*, Praha 2002.

⁷ Staršího data je kniha dalšího rumunského historika Luciana Boiy o vztazích Rumunů s Čechy a Slováky během druhé poloviny 19. století do vypuknutí první světové války. Srov. BOIA Lucian: *Relationships between Romanians, Czechs and Slovaks 1848-1914*, București 1977.

⁸ TREPTOW Kurt (ed.): *Dějiny Rumunska*, Praha 2000.

⁹ HLADKÝ Ladislav a kol.: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, Praha 2010.

¹⁰ TEJCHMAN Miroslav: Počátek diplomatických vztahů československo-rumunských, *Slovanský přehled*, roč. LVII, č. 4, Praha 1971, s. 273-280; TEJCHMAN Miroslav: Československo a Rumunsko v roce 1938 a Malá dohoda, *Slovanské štúdie – História*, č. 12, Bratislava 1971, s. 86-110; TEJCHMAN Miroslav: Československo-rumunská spolupráce v letech 1. světové války a po vzniku jednotlivých národních států (1914-1921), in: *Sborník k problematice dějin imperialismu*, č. 13, Praha 1982, s. 277-292.

¹¹ Srov. např. ROMPORTLOVÁ Marta, SLÁDEK Zdeněk: Ekonomické vztahy československo-rumunské 1918-1923, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, č. 36, Brno 1987, s. 37-44; ROMPORTLOVÁ Marta, SLÁDEK Zdeněk: Hospodářské styky mezi Československem a Rumunskem ve 30. letech, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, č. 32, Brno 1983, s. 23-38.

¹² Politické zprávy se obvykle skládají ze tří hlavních oddílů. První část zevrubně popisuje vnitřní politiku Rumunska, především situaci v jednotlivých politických stranách a důležité kroky vlády. Ve druhém oddíle sledují diplomaté zahraniční politiku a vztahy Rumunska se sousedními státy a velmocemi, v menší míře též s dalšími vybranými zeměmi. Konečně třetí část mapuje hospodářské poměry rumunského státu, hlavně situaci v průmyslu, zemědělství, ale rovněž ve finančním sektoru. Zajímavým zdrojem informací poskytovaným

hospodářským aspektům československo-rumunských vztahů a krajanské otázce obsahuje fond Teritoriální odbor 1945-1959. Kapitulu o reemigraci Čechů a Slováků z Rumunska by nebylo možné napsat bez pomoci obsažných materiálů uložených ve fondu Konzulární odbor 1945-1954. Prameny z posledně jmenovaných dvou fondů jsou podobné povahy jako Politické zprávy. Fond Diplomatický protokol 1945-1959 zahrnuje především dokumenty týkající se jmenování a odvolání vyslanců, resp. velvyslanců a detailní programy uskutečněných státních návštěv.

Zajímavé a pozoruhodné prameny jsem našel také v Národním archívu ČR, kde byl pro moji práci nejužitečnější fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna. Nacházejí se zde zejména dokumenty ze zasedání vlády týkající se reemigrace a přípravy textů bilaterálních dohod, především hospodářských. Vhodným doplňkem archívních materiálů jsou články z dobového československého a rumunského denního tisku, které jsou k dispozici ve fondech Výstřižkový archív MZV a Zahraniční tiskový archív, nazývaný také někdy Laurinův. Noviny v této době sledovaly vnitropolitický a hospodářský vývoj druhé země, otázky bilaterálních vztahů, ale také obecně mezinárodně-politickou situaci. V období tzv. lidových demokracií byl denní tisk ještě politicky diferencován, proto lze vysledovat jisté rozdíly v pohledech jednotlivých novin na popisované problémy. V případě článků o vztazích mezi ČSR a Rumunskem se však všechny deníky víceméně shodovaly ve stylu svých textů, pouze se občas odlišovaly v jejich rozsahu a podrobnosti.¹³ Charakter těchto článků je zpravidla velmi pochvalný, někdy až nekritický a plný nadšeného tónu, texty navíc vůbec nereflektují problematické momenty vzájemných vztahů.

Důležité zdroje k poznání problematiky bilaterálních vztahů ČSR a Rumunska jsou uloženy v Archívu Kanceláře prezidenta republiky, kde lze najít především plné znění textů všech dvoustranných smluv včetně jejich pracovních verzí. Jsou zde archivovány také významné dokumenty týkající se pomocné akce Rumunsku a najímání rumunských dělníků na práci v ČSR. V Archívu Masarykova ústavu je k dispozici ve fondu Benešův archív válečná korespondence prezidenta Beneše s rumunskými politiky stojícími v opozici proti režimu maršála Antoneska.

Vhodné materiály týkající se zkoumaného tématu existují rovněž v archívu rumunského ministerstva zahraničí (*Arhiva Ministerului afacerilor externe a României*), především ve

politickými zprávami je občas podávána charakteristika rumunské každodennosti, v níž se kupříkladu objevovaly zmínky o životních podmínkách obyvatel Bukurešti.

¹³ Detailnější informace přinášely v tomto ohledu spíše levicově orientované noviny jako *Rudé právo*, *Právo lidu*, *Scântea* nebo *România liberă*. Solidní články se však dají nalézt i v pravicověji a demokraticky zaměřených *Svobodných novinách*, případně též v *Lidové demokracii* nebo rumunském deníku *Adevărul*.

fondech Cehoslovacia – Relațiile cu România 1945-1948 a Cehoslovacia – general, 1945-1948. Rumunské prameny jsou zaměřeny především na jednání o bilaterálních dohodách a na návštěvy vládních delegací. Občas lze mezi jednotlivými dokumenty nalézt i přiložené výstřižky z dobového československého tisku. Materiály uložené v těchto fondech můžeme charakterizovat sice jako poměrně kvalitní, byť ani ony nepostrádají – podobně jako československé – jisté ideologické zabarvení dané dobou jejich vzniku, nejsou však tolik zevrubné a podrobně zpracované jako obdobné dokumenty z AMZV ČR. Obsáhlý fond Conferința de Pace de la Paris 1946-1947 zahrnuje kromě veškerých návrhů a připomínek k jednotlivým mírovým smlouvám také zápisy ze zasedání pléna konference, v nichž se vyskytují rovněž projevy československých delegátů týkající se postoje ČSR k mírové smlouvě s Rumunskem. Tyto dokumenty byly pro mé bádání velmi cenné, neboť ve fondu AMZV ČR zaměřeném na pařížskou mírovou konferenci žádné materiály podobné povahy uloženy nejsou. Vzhledem ke složitějším procedurám přístupu k archívním materiálům a rovněž k nedostatku času danému krátkou dobou mého pobytu v archívu rumunského ministerstva zahraničí jsem nestihl prostudovat a zpracovat depeše rumunských diplomatů v Praze, které by sice byly vhodným doplňujícím zdrojem, nejsou však pro napsání tohoto textu naprosto nezbytné.

Sekundární literatura přímo k problematice diplomové práci neexistuje. Pouze v knize Petra Prokše *Československo a lidově demokratické státy 1945-1948*¹⁴ jsou včleněny dvě kratší kapitoly o vztazích mezi ČSR a Rumunskem. Práce je bohužel poplatná své době, nicméně na druhou stranu se sluší konstatovat, že kromě souhrnného přehledu bilaterálních vztahů přináší též historické souvislosti a vytváří tak jakýsi ucelený, byť stručněji podaný obraz daného tématu. Studie Květy Kořalkové s dlouhým názvem *Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv mezi evropskými socialistickými zeměmi (1943-1949)*¹⁵ sleduje v rámci složité problematiky smluvního zakotvení rodícího se sovětského bloku také determinanty a okolnosti, které vedly k podpisu spojenecké smlouvy mezi Československem a Rumunskem. Přestože se jedná o práci svým pojetím dodnes nepřekonanou, je potřeba – podobně jako v případě Prokšovy knihy – zdůraznit její silnou ideologickou pokřivenost.

Reemigrace Čechů a Slováků z Rumunska je jediným dílčím tématem této práce, které je velmi solidně zpracováno též v podobě titulů sekundární literatury vydaných již po roce 1989.

¹⁴ PROKŠ Petr: *Československo a lidově demokratické státy 1945-1948*, Praha 1989.

¹⁵ KOŘALKOVA Květa: *Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv mezi evropskými socialistickými zeměmi (1943-1949)*, Praha 1966.

Zde je zapotřebí vyzdvihnout dvě knihy Jaroslava Vaculíka¹⁶, jež se zabývají poválečnou reemigrační akcí v obecném kontextu a ukazují její shodné a odlišné rysy na případě jednotlivých zemí, z nichž byli naši krajané přesídleni do ČSR. Významným zdrojem byly též vydané archívní materiály týkající se reemigrace z balkánských zemí.¹⁷ Práce Mileny Secké a kolektivní dílo pod vedením Jaromíra Jecha¹⁸ jsou spíše etnologicky zaměřené, obsahují však rovněž menší kapitoly o reemigraci. Podobně stručné k dané problematice jsou též některé stati v odborných časopisech.¹⁹

Téma angažmá rumunských jednotek na území Československa je taktéž podchyceno v několika knihách především rumunské provenience, existují ovšem i práce či odborné články psané v češtině. Rumunské tituly pojednávají většinou o celkové účasti rumunských jednotek ve válce proti Němcům a v konkrétních kapitolách popisují více či méně detailně podíl rumunských vojsk na osvobození ČSR.²⁰ Pouze kolektivní dílo s názvem *Armata română 1941-1945*²¹ se zabývá všemi operacemi druhé světové války, v nichž byly rumunské jednotky nasazeny, pasáž o jejich angažmá na území ČSR se objevuje pouze ve stručnosti v samém závěru knihy. V českém prostředí se tématu věnovali Zdeněk Konečný a František Mainuš²² a autorem jednoho relevantního článku je i Miroslav Tejchman.²³ Nutno však podotknout, že všechny zmiňované práce s výjimkou knihy *Armata română 1941-1945* byly vydány během období komunismu. Tato skutečnost se tudíž projevuje na stylu výkladu, kdy jsou rumunští vojáci charakterizováni např. jako „hrdinští bojovníci, kteří se s bratrskou pomocí Rudé armády ochotně vydali osvobozovat spřátelenou zemi“, aniž by bylo uváženo, že ještě před několika dny stejné jednotky bojovaly po boku Osy proti SSSR. Při používání

¹⁶ VACULÍK Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, Brno 1993; VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, Brno 2002. Kniha zmiňovaná na druhém místě je zřejmě jen rozšířenou a aktualizovanou verzí původní Vaculíkovy práce.

¹⁷ NOSKOVÁ Helena – VÁCHOVÁ Jana (ed.): *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945-1954)*, Praha 2000.

¹⁸ SECKÁ Milena, Češi v rumunském Banátu, in: *Češi v cizině*, ročník 1995; JECH Jaromír – SECKÁ Milena – SCHEUFLEER Vladimír – SKALNÍKOVÁ Olga: *České vesnice v rumunském Banátě*, Praha 1992.

¹⁹ Např. HEROLDOVÁ Iva: Čeští reemigranti z rumunského Banátu, *Český lid*, roč. 69, č. 3, Praha 1982, s. 240-244.

²⁰ MARINESCU Antone: *Armata română în războiul antihitlerist: Album de scheme*, București 1980; NICOLAE Constantin - ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg*, București 1976; ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române la războiul antihitlerist*, București 1971.

²¹ SCAFESŢ Cornel – ŞERBĂNESCU Horia – SCAFESŢ Ioan – ANDONIE Cornel – DĂNILĂ Ivan – AVRAM Romeo: *Armata română 1941-1945*, București 1996.

²² KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František – BENEŠ Pavel: *Rumunská armáda v bojích za našu slobodu*, Banská Bystrica 1963; KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František: *Prietenia cehoslovaco-română. File din cronici de război*, București 1969.

²³ TEJCHMAN Miroslav: Rumunská armáda a osvobození Československa, *Slovanský přehled*, roč. LXXII, č. 2, Praha 1986, s. 124-128.

těchto zdrojů je tedy zapotřebí oprostít se od takového stylu výkladu a četných vzletných frází v něm používaných.

Literatura o vnitřní a zahraniční politice Československa i Rumunska v letech 1944-1948 je poměrně početná. Mezi rumunskými publikacemi je zapotřebí zmínit přehlednou a objektivní práci Șerban Rădulescu-Zonera²⁴ přinášející chronologický přehled vnitropolitického vývoje Rumunska ve sledovaném období. Publikace Nicolae Bacia *Agonia României*²⁵, jež je svým duchem značně antikomunisticky zaměřená, chápe období sovětizace Rumunska za tragédii národních dějin a dokonce občas obviňuje západní spojence z pasivního postoje vůči sovětským zásahům do vnitřní politiky země. Kniha s názvem *Comunismul în România 1944-1962*²⁶, jejímž autorem je Rumun žijící v USA, analyzuje v úvodních kapitolách situaci rumunských komunistů na konci války a jejich transformaci v masovou stranu. Pozornost si zasluhuje také kniha Florina Constantinia²⁷, přinášející dosti netradiční pohled na rumunské dějiny formou autorových osobních úvah a zamyšlení. Všechny kapitoly mají tak spíše esejistický charakter a vidí problematiku v širších souvislostech na úkor bohaté a nahuštěné faktografie. Rumunskou zahraniční politikou se ve dvou publikacích zabývá Ștefan Lache²⁸. Jeho kniha o pařížské mírové konferenci je poznamenána komunistickou rétorikou a nacionalistickým cítěním autora. Rozhodně však není vzhledem k charakteru tehdejších vztahů mezi Bukureští a Moskvou jednoznačně prosovětská, přestože konstatuje podpůrné stanovisko SSSR a států východní Evropy vůči Rumunsku na pařížské konferenci. Druhá jmenovaná práce tohoto autora má standardní charakter knihy věnující se rumunské zahraniční politice v kontextu mezinárodních vztahů.

Mezi tituly psanými v západních jazycích nalezneme také několik publikací stojících za zmínku v tomto stručném výčtu literatury. Vesměs podobného zaměření jsou německojazyčné práce Otto Liesse²⁹ a Viorela Romana³⁰, charakterizující mezinárodní postavení Rumunska po druhé světové válce. Detailněji se období rozhodujícímu pro formování vnitřního i mezinárodního charakteru poválečného Rumunska věnuje anglicky psaná kniha Liliany Saiu.³¹

²⁴ RĂDULESCU-ZONER Șerban: *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București 1995.

²⁵ BACIU Nicolae: *Agonia României (1944-1948). Dosarele secrete acuză*, București 1997.

²⁶ IONESCU Ghiță: *Comunismul în România 1944-1962*, București 1994.

²⁷ CONSTANTINIU Florin: *O istorie sinceră a poporului român*, București 1999.

²⁸ LACHE Ștefan, ȚUȚUI Gheorghe: *România și conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca 1978; LACHE Ștefan: *România în relațiile internaționale (1939-2006)*, București 2007.

²⁹ LIESS Otto Rudolf: *Rumänien zwischen Ost und West*, Hannover 1965.

³⁰ ROMAN Viorel: *Rumänien im Spannungsfeld der Grossmächte 1944-1991*, Meckenheim-Merl 1991.

³¹ SAIU Liliana: *The Great Powers and Rumania 1944-1946: a study of the early Cold War era*, New York 1992.

Literatura české provenience zahrnuje vynikající a zatím nepřekonanou obsáhlou syntézu *Východ*³², která dosti zevrubně popisuje a srovnává též vnitropolitický vývoj Československa a Rumunska ve zkoumaném období. Texty podobného zaměření se objevují také ve sborníku *Sovětizace východní Evropy*³³. Kolektivní dílo *Dějiny Rumunska*³⁴ přeložené do češtiny přináší relevantní a celkem podrobné informace, pochopení tématu však komplikuje poněkud nešťastné členění kapitol v knize a místy i malá podrobnost a nedostatečné vysvětlení některých skutečností. Zahraniční politiku Československa zachycuje mj. kniha Jindřicha Dejmečka *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století*³⁵ a dvoudílný výtečný podrobný životopis Edvarda Beneše z pera téhož autora.³⁶ Kvalitní analýzu československé zahraniční politiky představují rovněž práce historika Karla Kaplana, v nichž se sice nehovoří přímo o vztazích s Rumunskem, nicméně lze z těchto knih kromě vztahů ČSR k vybraným zemím, především sousedním, vyčíst obecnější východiska zahraniční politiky pražské vlády.³⁷

³² VYKOUKAL Jiří – LITERA Bohuslav – TEJCHMAN Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha 2000.

³³ TEJCHMAN Miroslav a kol.: *Sovětizace východní Evropy: země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944-1948*, Praha 1995.

³⁴ TREPTOW Kurt (ed.): *Dějiny Rumunska*, Praha 2000.

³⁵ DEJMEK Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1992)*, Praha 2002.

³⁶ DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část první – Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006; DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část druhá – Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008.

³⁷ KAPLAN Karel: *Československo v poválečné Evropě*, Praha 2004; KAPLAN Karel: *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990.

1. Historické předpoklady poválečné obnovy československo-rumunských vztahů

Bilaterální vztahy mezi Československem a Rumunskem zaznamenaly intenzivní rozvoj již v období mezi dvěma světovými válkami. Po skončení první světové války zastupovala československé zájmy v Rumunsku zvláštní vojenská mise v čele s kapitánem Emilem Švecem. Její činnost byla však komplikována tím, že neměla od vlády ČSR žádný právní dokument vymezující její pravomoci. Od března 1919 působil v Rumunsku „zvláštní zmocněnec ČSR v Bukurešti“ dr. Ferdinand Veverka. Kromě něho existoval i prozatímní československý konzulát, který se zabýval ochranou občanů ČSR a jejich majetku. V srpnu 1919 byl jmenován čs. politickým zástupcem v Bukurešti Bohumil Čermák, 1. září téhož roku mu byl udělen agrément rumunskou vládou. Tento den je považován za datum navázání diplomatických styků mezi ČSR a Rumunskem. Od února 1919 působil v Bukurešti čs. obchodní zastoupení, rumunský obchodní představitel začal pracovat v Praze v prosinci téhož roku. Delegátem rumunské vlády v Praze byl 3. února 1919 jmenován Constantin Isopescu-Grecul.³⁸

Plnohodnotné styky však nemohly být navázány, dokud nebyl vyřešen problém vymezení československo-rumunských hranic. Sporným územím bylo několik vesnic s převážně rumunským obyvatelstvem na Podkarpatské Rusi. Na pařížské mírové konferenci požadoval rumunský premiér Alexandru Vaida-Voevod, aby se ČSR tohoto území zřekla. To se však nestalo a tak rumunská armáda v rámci intervence proti Maďarské republice rad obsadila Podkarpatskou Rus, která však byla přiřčena Československu. Oddalovala její vyklizení, jak jen to bylo možné, a mezitím odvezla do Rumunska zařízení z místních solných dolů a 1500 vagonů se solí. Na počátku března 1920 začaly odtud rumunské jednotky postupně odcházet a teprve v červnu, když jejich evakuace skončila, byla podepsána smlouva, podle níž ČSR postoupila Rumunsku osm obcí v Maramurešské stolici na teritoriu o rozloze 175 km² výměnou za tři maďarské obce na území o ploše 65 km².³⁹

Diplomatické styky na úrovni vyslanců byly navázány 15. září 1920. Téhož dne byl prvním rumunským vyslancem v Praze jmenován Constantin Hiott. První československý vyslanec v Bukurešti Bohumil Čermák sice předal své pověřovací listiny již 4. února 1920,

³⁸ Srov. Miroslav TEJCHMAN, *Počátek diplomatických vztahů československo-rumunských*, Slovanský přehled 57, 1971, s. 273–280.

³⁹ Tamtéž.

plnohodnotné vykonávání funkce mu však bylo umožněno až po urovnání hraničního sporu. V listopadu 1920 nahradil Čermáka ve funkci Ferdinand Veverka.⁴⁰

Již roku 1919 jednali v Paříži o uzavření politické a vojenské dohody čs. ministr zahraničí Edvard Beneš a velvyslanec v Paříži Štefan Osuský s rumunským premiérem Ionem I. C. Brătianem a ministrem zahraničí Tache Ioneskem. Do léta 1919 Rumunsko slíbilo, že by se v případě ozbrojeného konfliktu ČSR s Maďarskem postavilo na naši stranu. Poté, co byla 14. srpna 1920 podepsána spojenecká smlouva Československa s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců, namířená proti maďarskému revizionismu, vyzval Beneš také rumunskou vládu k přistoupení k této alianci. Ionescu zprvu trval na tom, aby se spojení účastnilo i Řecko a Polsko, což Praha odmítala.⁴¹ Podpis smlouvy nakonec urychlil dubnový pokus bývalého císaře Karla zmocnit se uherského trůnu. Dne 23. dubna 1921 byla v Bukurešti podepsána československo-rumunská dohoda o obranném spojení, zavazující oba státy k vzájemné pomoci v případě útoku ze strany Maďarska.⁴² To byl počátek spolupráce obou států v rámci Malé dohody.⁴³ V září 1923 přijel do Prahy rumunský premiér Ion I. C. Brătianu, jehož návštěva ještě zdůraznila význam malodohodového spojení.

Důležitou stránkou malodohodové spolupráce byly rovněž hospodářské vztahy. Od jara 1919 obchodovaly velké čs. firmy jako Škoda, Poldi a Baťa s Rumunskem na kompenzačním základě. Oba státy se roku 1919 dohodly na výměně 500 vagonů rumunské ropy za 300 vagonů koksu z ČSR a o rok později 1050 vagonů rumunské mouky za 300 vagonů čs. cukru.⁴⁴ První československo-rumunská obchodní dohoda byla podepsána v Bukurešti 23. dubna 1921.⁴⁵ Následující roky byly pro vzájemný obchod příznivé. Přestože obchod s Rumunskem nikdy nepřekročil 5 % objemu celkového zahraničního obchodu ČSR, dostalo se Československo na 5. příčku rumunského dovozu. Po celá 20. léta mělo Rumunsko s ČSR pasivní obchodní bilanci.⁴⁶ V dalším rozvoji hospodářských styků bránila politika rumunské liberální vlády, silně orientovaná na domácí ekonomiku.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Bukurešť viděla v Polsku velmi důležitého spojence proti bolševickému Rusku, zatímco Československo nemělo s Varšavou nejlepší vztahy kvůli hraničnímu sporu o Těšínsko.

⁴² 2. července 1921 byla podepsána ještě československo-rumunská vojenská konvence. Srov. Zdeněk SLÁDEK, *Malá dohoda 1919–1938*, Praha 2000, s. 23–24.

⁴³ Původní spojenecké smlouvy byly uzavřeny na dva roky, ale byly pravidelně obnovovány až do roku 1929, kdy na konferenci v Bělehradě státy Malé dohody podepsaly protokol o automatickém prodlužování dosavadních spojeneckých smluv. Od září 1923 také existovala trojstranná vojenská dohoda, stanovující povinnosti každého státu v případě maďarského útoku.

⁴⁴ Srov. ROMPORTLOVÁ Marta, SLÁDEK Zdeněk: *Ekonomické vztahy československo-rumunské 1918–1923*, in: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, č. 36, Brno 1987, s. 37–44.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Rumunsko dováželo z ČSR více jak 330 komodit, především stroje a textil, naproti tomu do ČSR vyváželo pouze 65 druhů zboží, hlavně potraviny, ropu a jiné nerostné suroviny.

Ve 30. letech struktura a objem zahraničního obchodu dále odpovídaly charakteru obou ekonomik. Rumunsko nehrálo příliš důležitou roli v dodávkách zboží do ČSR, naproti tomu čs. dovoz do Rumunska zaujímal významné místo v rumunském obchodu díky průmyslovým výrobkům a polotovarům, které rumunské hospodářství potřebovalo. Obchodní styky se brzy zhoršily kvůli světové hospodářské krizi a ochranným opatřením čs. vlády. Roku 1932 klesl obchodní obrat mezi ČSR a Rumunskem na pouhých 51 % úrovně z roku 1929, v roce 1934 už představoval pouhých 37 %. Deficit vzájemné obchodní bilance stoupl na 1,4 miliard lei v neprospěch Rumunska.⁴⁷ 22. ledna 1934 byl v Praze podepsán protokol obsahující řadu opatření pro oživení vzájemné výměny zboží a hospodářských vztahů. Díky úsilí obou stran se roku 1935 podařilo zvýšit obchodní obrat o 20 % a deficit obchodní bilance poklesl na 90 milionů lei v neprospěch Rumunska.⁴⁸

Od roku 1934 se na čs. vývozu významným procentem podílely zbraně ze Zbrojovky Brno. V tomto roce prodala Praha do Rumunska zbraně za 34 milionů korun, roku 1935 již za 196 milionů korun. Dodávky zahrnovaly především děla, automobilové tahače a nákladní vozy.⁴⁹ Od roku 1934 se konala pravidelná jednání vojenských štábů zemí Malé dohody. Na nich se připravovaly společné obranné plány a jednalo se i o společném zbrojním průmyslu. Součástí vojenské spolupráce byly i dohody o půjčkách, pomocí nichž mělo Rumunsko financovat dodávky zbraní. ČSR dodala Rumunsku v letech 1935-1938 zbraně v hodnotě 1,3 miliardy korun. Do roku 1940 Bukurešť zaplatila jen necelou polovinu požadované částky.

V druhé polovině 30. let začalo Rumunsko z důvodu své stále narůstající hospodářské závislosti na Německu ustupovat od malodohodové spolupráce. Koncem března 1938 deklaroval tehdejší premiér Gheorghe Tătărescu, že v případě konfliktu mezi ČSR a Německem zachová Rumunsko neutralitu. Bukurešť též odmítla československý návrh na rozšíření závazků Malé dohody pro případ útoku Německa a Itálie a sudetský problém považovala za vnitřní záležitost ČSR.⁵⁰

Kolem mnichovské krize v září 1938 zaujala rumunská politická reprezentace poněkud opatrný, dvojznačný postoj. Rumunsko sice odmítlo myšlenku, aby Maďarsko připojilo celé území Slovenska a Podkarpatskou Rus, nemělo však nic proti tomu, aby ČSR odstoupila Maďarsku jižní a východní oblasti Slovenska s maďarskou většinou a také Polsku území Těšínska. Z rumunských politických stran byli Čechoslovákům nejvíce nakloněni agrárníci

⁴⁷ ROMPORTLOVÁ Marta, SLÁDEK Zdeněk: *Hospodářské styky mezi Československem a Rumunskem ve 30. letech*, in: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, č. 32, Brno 1983, s. 23-38.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ SLÁDEK Zdeněk: *Malá dohoda...*, Praha 2000, s. 177.

⁵⁰ Tamtéž, s. 210.

(caranisté) a také levicové skupiny, včetně tehdy ilegálních komunistů. Podporu Československu vyjádřily i všechny tehdejší rumunské opoziční noviny a časopisy.⁵¹ Rumunská politická, vědecká a kulturní elita otevřeně a se vší vřelostí manifestovala podporu naší republiky. Nejvíce solidární s ČSR byly střední vrstvy ve městech, intelektuálové, armáda a studenti. Z významných osobností sympatizujících s ČSR je možné jmenovat například historika Nicolae Iorgu nebo politiky, jako byli Nicolae Titulescu, Vasile Lupu či Armand Călinescu. Po vyhlášení Protektorátu nabídl čs. uprchlíkům v Rumunsku pomoc tamní Červený kříž, odbory i orgány státní správy. Celkem uteklo do Rumunska po 15. březnu 1939 zhruba 10 tisíc Čechoslováků.⁵²

Po rozbití ČSR byly přerušeny diplomatické styky, v Bukurešti však zůstal vojenský přidělenec plukovník Heliodor Píka, který v roce 1940 začal z Bukurešti řídit činnost československé zpravodajské služby na Balkáně. Tamní úřady o jeho činnosti věděly a tolerovaly ji. Dokonce udělily Píkovi nejen právo pobytu, ale také právo nosit zbraň. V září 1940 byl Píka zatčen policií Železné gardy a uvězněn, ale po intervenci rumunského krále Michala se mu podařilo uprchnout do Jugoslávie.⁵³ Mezi rumunskou nekomunistickou opozicí bylo mnoho politiků, kteří si udrželi kladný vztah k Československu, a někteří z nich měli dokonce osobní přátele mezi čs. politiky.

2. Vyjednávání Rumunska o příměří se Spojenci ve spolupráci s československými diplomaty

Rumunsko vstoupilo do druhé světové války na jaře 1941 pod vedením maršála Iona Antoneska na straně Osy. Důvodem tohoto kroku byla kromě hospodářské závislosti Rumunska na hitlerovském Německu především zášť vůči Sovětskému svazu, který v červnu 1940 donutil Bukurešť k odstoupení Besarábie a severní Bukoviny. Tato nevole byla umocněna tradičním protiruským postojem Rumunů a jejich vůdce, který se svým antisovětským nikdy netajil. Rumunsko vyslalo v červnu 1941 své vojenské jednotky na východní frontu s cílem dobýt zpět „ztracená území na východě“. Operaci s cílem opětovné anexe Besarábie a severní Bukoviny schvalovala prakticky celá rumunská veřejnost včetně politiků stojících v opozici vůči Antoneskovi. Pokračování vojenského tažení za řeku Dněstr dále do sovětského vnitrozemí a dobytí Oděsy s následným vyhlášením okupované provincie

⁵¹ Termín opoziční noviny používám pro periodika, která nebyla nakloněna autoritativnímu režimu krále Carola II., existujícímu od února 1938.

⁵² Srov. TEJCHMAN Miroslav: *Czechoslovakia, Romania and the Little Entente in 1938*, in: TŮMA Oldřich – JINDRA Jiří (ed.): *Czechoslovakia and Romania in the Versailles System*, Praha 2006, s. 173-177.

⁵³ Tamtéž.

Transnistrie, jež stálo život 70 tisíc rumunských vojáků, se však již v Rumunsku setkala s nesouhlasným postojem většiny populace.

Již po porážce německých jednotek v listopadu 1941 u Moskvy začal maršál Antonescu pochybovat o vítězství Třetí říše. V bojích u Stalingradu a na Kubáni, kde byla rumunská vojska Němci nasazena v předních liniích do nejtvrdějších bojů proti Rudé armádě a kde byla z tohoto důvodu kompletně zničena celá 3. rumunská armáda, zahynulo mezi zářím 1942 a lednem 1943 celkem 250 tisíc rumunských vojáků. Po těchto významných porážkách jednotek Osy bylo již rumunskému vůdci jasné, že hitlerovské Německo nemůže za žádných okolností válku vyhrát, a pokoušel se proto najít východisko ve vyjednáváních se západními spojenci o separátním míru.

Na podzim roku 1943 jednal maršál Antonescu s představiteli opozice Iuliem Maniem a Constantinem „Dinu“ Brătianem o možnosti vystoupení Rumunska z války, ale pouze pod podmínkou, že se země nestane sovětským satelitem a že Velká Británie a Spojené státy americké budou garanty rumunské nezávislosti. Mírové sondáže byly započaty prostřednictvím rumunských diplomatů v neutrálních zemích, hlavně v Turecku, Švýcarsku a Švédsku.

Významnou roli v těchto jednáních sehrála československá diplomacie. Především prezident Edvard Beneš měl již od dob malodohodového spojení velmi dobré kontakty na rumunské politiky stojící v opozici proti maršálu Antoneskovi, kteří žili buď přímo v Rumunsku (Iuliu Maniu, Gheorghe Tătărescu) nebo pobývali v exilu, nejčastěji v Londýně či v neutrálních zemích (Grigore Gafencu, Richard Franasovici). Vzhledem ke skutečnosti, že Edvard Beneš disponoval dlouholetými úzkými vazbami na západní mocnosti, viděli v něm rumunští představitelé potenciálně významného prostředníka v průběhu vyjednávání o příměří s velmocemi a měli mimořádný zájem na spojení s čs. exilovou vládou a do budoucna i s obnoveným Československem. Využili rovněž Benešových dobrých vztahů se Sovětským svazem k navázání přímých kontaktů se sovětskými vládními autoritami.⁵⁴ Samotný prezident Beneš požíval tradičně velmi vysoké úcty a respektu mezi rumunskými politiky a intelektuály, kteří jej chápali jako jednoho ze zakladatelů nezávislého demokratického Československa a předního iniciátora malodohodové aliance, navíc byl v jejich očích viděn jako přirozená politická autorita.

⁵⁴ TEJCHMAN Miroslav: The re-establishment of Czechoslovak-Romanian relations after World War II, in: ZUB Alexandru & SOLOMON Flavius (ed.): *Sovietization of Romania and Czechoslovakia: history, analogies, consequences*, Iași. Polirom 2003, s. 118

Rumunští diplomaté již roku 1941 navázali kontakt s vyslancem československé londýnské vlády v Ankaře dr. Miroslavem Hanákem, který tu až do roku 1939 pracoval jako zástupce Škodových závodů. V listopadu 1941 navštívil Hanáka v turecké metropoli vedoucí národohospodářské sekce rumunského ministerstva zahraničních věcí Ioan Cristu, jenž přijel s oficiálním posláním uzavřít rumunsko-tureckou hospodářskou smlouvu. Cristovu politickou příslušnost neznáme, nicméně z titulu své funkce pravděpodobně reprezentoval Antoneskův režim. Během své návštěvy Cristu zdůraznil čs. diplomatovi, že Rumuni stále ještě pokládají Čechoslováky za své nejlepší přátele a že rozhodně počítají s jejich pomocí u Spojenců.⁵⁵ Cristu zároveň položil oficiální dotaz, zda ČSR bude ochotna pokračovat v tradičních přátelských stycích československo-rumunských v případě, že by Rumunsko v blízké době změnilo svůj politický postoj a přidalo se k protihitlerovské koalici. Odpověď z naší strany byla prozatím vyhýbavá, nikoliv však zamítavá.⁵⁶

V lednu 1943 podal Cristu Hanákovi během jejich vzájemného setkání podrobný výklad o situaci v Rumunsku, přičemž neopomenul zdůraznit, že Rumuni spoléhají na pomoc prezidenta Beneše. Když do Bukurešti došla zpráva o Benešově prohlášení, že Československo je od roku 1941 ve válečném stavu s Rumunskem, požádal Cristu, zda by Beneš nemohl vhodnou formou prohlásit, že Československo se nalézá ve válce se současnou rumunskou vládou a nikoliv s rumunským národem.⁵⁷ Beneš odpověděl představitelům rumunské opozice, že situace pro jejich zemi ještě není zcela ztracená a že Rumunsko má reálné naděje na opětovné získání Sedmihradska. Zároveň vyjádřil svou podporu této věci u Spojenců.⁵⁸ Rozhovory s Miroslavem Hanákem byly čistě osobní iniciativou Ioana Cristu, není známo, že by obdržel oficiální posvěcení k vyjednávání, ať už ze strany samotného rumunského vůdce či od představitelů opozičních stran.

S československým zástupcem v Ženevě dr. Jaromírem Kopeckým, bývalým delegátem ČSR u Společnosti národů, navázali představitelé rumunského exilu styky v létě 1943. V kontaktu s ním byli například bývalý rumunský ministr zahraničí z konce 30. let Grigore Gafencu nebo bývalý rumunský ministr vnitra a vyslanec ve Varšavě Richard Franasovici. Jednání obou mužů s Jaromírem Kopeckým nebylo nijak koordinováno s předchozí Cristovou iniciativou. Styk s těmito osobami znamenal pro československé exilové politiky dobrý zdroj informací o situaci v Rumunsku, neboť Gafencu i Franasovici měli spojení na politické strany

⁵⁵ Archív Ministerstva zahraničních věcí ČR, Londýnský archív, Ankara, č. 696/41, 18. listopad 1941.

⁵⁶ Archív Ústavu T. G. Masaryka, fond Edvard Beneš 1939-1945, Rumunsko, č. 219/41, 14. listopad 1941.

⁵⁷ TEJCHMAN Miroslav: Rumunská zahraniční politika za druhé světové války 1942-1944, *Československý časopis historický*, roč. XVI, č. 1, 1968, s. 34.

⁵⁸ AMZV ČR, LA, Ankara, č. 5/43, 15. leden 1943.

a skupiny nacházející se v opozici proti Antoneskově diktatuře, především pak na Maniovy caranisty a Brătianovy liberály.⁵⁹ Gafencu původně začínal svou politickou kariéru přímo u Národní rolnické strany, Franasovici zase vzešel z liberálních řad. Těmito kontakty se tak rumunská opozice poprvé objevila na scéně, byť zatím jen polooficiálně, neboť souhlasu Antoneska s vyjednáváním se jim dostalo až na začátku roku 1944.⁶⁰ Poprvé tak vešlo Rumunsko ve významnější styk se sovětskou stranou prostřednictvím zástupců československé exilové vlády v Londýně.

Gafencu a Franasovici se 21. června 1943 společně obrátili na Kopeckého s prohlášením rumunské opozice s dotazem, zda by Edvard Beneš během své plánované návštěvy Sovětského svazu byl ochoten projednat se Stalinem a Molotovem podmínky pro vystoupení Rumunska z války po boku nacistického Německa.⁶¹ Rumuni chtěli především vědět, jak si sovětská vláda představuje jejich osud, a přáli si rovněž „obdržet určité záruky od Angličanů a Američanů ohledně nedotknutelnosti hranic a politického a sociálního zřízení Rumunska“.⁶² Žádost oba politici doplnili vlastním konstatováním, že „podle jejich spolehlivých zpráv z domova je celý rumunský národ připraven odpoutat se od Osy. Musí mít před sebou ale nějakou perspektivu, a proto se obrací na prezidenta Beneše, ve kterém vidí osobnost, jejíž koncepce spolupráce malých národů odpovídá jejich nazírání a je jediná s to být pochopena Moskvou“.⁶³ Kopecký po konzultacích s Benešem sdělil Gafenkovi a Franasovicimu, že prezident tyto otázky v Moskvě projedná, neboť Československo mělo velký zájem na zkrácení válečných operací na východní frontě, pokud by Rumunsko přestalo bojovat po boku Osy.

Třetí, byť méně významný kanál spojení rumunských exilových politiků se zástupci Spojenců přes československé zastupitelské úřady vedl přes Stockholm. V srpnu 1943 se legační rada tamního rumunského vyslanectví George Șeinescu obrátil na československého vyslance dr. Vladimíra Kučeru s dotazem, zda by prezident Beneš nemohl Rumunům zprostředkovat styk se sovětskou vládou a Spojenci. Zde však byla spolupráce složitější v důsledku protisovětského tónu v prohlášeních rumunských představitelů. Jedna taková nóta, kterou Șeinescu odevzdal Kučerovi v červenci následujícího roku, například protestovala proti výtkám moskevského rozhlasu, že Rumuni drancovali Transnistrii, a obvinila Sovětský svaz,

⁵⁹ TEJCHMAN Miroslav: Nástin česko-rumunských vztahů, in: TREPTOW Kurt (ed.): *Dějiny Rumunska*, Praha 2000, s. 419

⁶⁰ TEJCHMAN Miroslav: *Balkán ve válce a v revoluci 1939-1945*, Praha 2008, s. 504

⁶¹ Gafencu tak učinil po dohodě s předákem caranistů Iuliem Maniem a Franasovici jménem liberála Gheorghe Tătăreska. Srov. KOPECKÝ Jaromír: *Ženeva. Politické paměti 1939-1945* (ed. Jan Němeček), Praha 1999, s. 125.

⁶² TEJCHMAN Miroslav: *Rumunská zahraniční politika za druhé světové války 1942-1944...*, s. 35.

⁶³ AMZV ČR, LA, Ženeva, č. 274/43, 21. červen 1943.

„že svým imperialismem vehnal Rumunsko do náruče Německa“.⁶⁴ Československý státní ministr v Londýně Hubert Ripka však již v srpnu 1943 prohlásil, že „československá exilová vláda do žádné kombinace namířené třeba jen nepřímo proti Rusku nepůjde. Bude sice podporovat Rumunsko ve věci Sedmihradsko z vděčnosti za chování Bukurešti po Mnichovu, ale nikdy neustoupí od své teze, že spolupráce mezi středoevropskými národy, která je nanejvýš žádoucí, se musí opírat nejen o přátelství se západními velmocemi, ale také s Ruskem.“⁶⁵ Doporučil Rumunům, aby i oni hledali cestu k Sovětskému svazu, neboť „by bylo nereálné, kdyby spoléhali, že Angličané a Američané jim budou pomáhat proti Sovětskému svazu“.⁶⁶

V prosinci 1943 přijel prezident Beneš do Moskvy, aby podepsal československo-sovětskou spojeneckou smlouvu. Zároveň tlumočil sovětskému ministrovi zahraničí Vjačeslavu M. Molotovovi dotaz Gafenka a Franasovičiho ohledně možnosti vystoupení Rumunska z války. Po návratu z Moskvy poslal Beneš z Londýna dopis Iuliu Maniovi, v němž mu oznámil poněkud nejednoznačnou odpověď sovětské vlády: „Sovětský svaz bude spolu s Československem podporovat územní nároky Rumunska na celé Sedmihradsko, pokud Bukurešť okamžitě ukončí svoji válečnou účast na straně Osy, že však musí počítat s tím, že Besarábie a Severní Bukovina budou po válce sovětské“.⁶⁷ Dále Beneš Maniovi doporučil, aby Rumunsko, stejně jako Československo, hledalo zajištění svojí budoucnosti v přímé dohodě se Sovětským svazem.⁶⁸ Upozornil, že rumunská opozice má poslední šanci začít vyvíjet činnost, jež by dokázala její aktivní účast v boji proti Německu a její ochotu spolupracovat po válce s velmocemi protihitlerovské koalice.⁶⁹ Maniu v dopise z 20. března 1944 informoval Beneše, za jakých podmínek je Rumunsko ochotno uzavřít příměří se Sovětským svazem, a pokud Moskva bude ochotna garantovat rumunskou nezávislost, smíří se jeho země s definitivní ztrátou Besarábie a severní Bukoviny ve prospěch Sovětského svazu.⁷⁰ Beneš odpověděl, že SSSR a ČSR budou podporovat rumunské požadavky na mírové

⁶⁴ Tamtéž, č. 4580/dův/44, 21. červenec 1944.

⁶⁵ TEJCHMAN Miroslav: *Rumunská zahraniční politika za druhé světové války 1942-1944...*, s. 36.

⁶⁶ AMZV ČR, LA, důvěrný, č. 4580/dův/43, 8. červenec 1943.

⁶⁷ Požadavek sovětské vlády na obnovu hranic s Rumunskem ve stavu k roku 1940 (po připojení Besarábie a severní Bukoviny k SSSR, ale s anulováním 2. vídeňské arbitráže) veřejně deklaroval také 2. dubna 1944 Molotov. Současně však ujistil, že vláda SSSR nehodlá anektovat žádnou část rumunského území ani jakkoliv zasahovat do vnitřních záležitostí země. Srov. TEJCHMAN Miroslav: *Balkán ve válce...*, s. 506.

⁶⁸ AMZV ČR, LA, Ženeva, č. 230/44, 14. leden 1944.

⁶⁹ Bývalý rumunský vyslanec v Londýně z let 1938-1940 Viorel Tilea napsal Gafenkovi prostřednictvím Kopeckého, že Benešovo sdělení znamená prohlášení bezpodmínečné kapitulace v okamžiku, kdy se Rudá armáda přiblíží hranicím Besarábie nebo Bukoviny, jinak by podmínky příměří mohly být sděleny v neprospěch Rumunska. KOPECKÝ Jaromír: *Ženeva. Politické paměti 1939-1945...*, Praha 1999, s. 126.

⁷⁰ TEJCHMAN Miroslav: *Prezident dr. Edvard Beneš a zahraničně politické snahy rumunské opozice za druhé světové války, Slovanský přehled*, roč. LXXXV, č. 2, Praha 1999, s. 234.

konferenci, jestliže Bukurešť přistoupí na podmínky příměří. Rovněž vyzdvihl pomoc Rumunska československým občanům v období mnichovské krize.

Jedním z rumunských pokusů o vyjednání separátního míru byla i mise prince Barbu Știrbeye.⁷¹ Miroslav Hanák, který informoval Beneše o tureckém pobytu Știrbeye, byl přesvědčen, že princ má plnou moc od rumunské opozice k vyjednávání a rovněž podporu krále Michala.⁷² Vyslanec ČSR v Káhiře Karel Šejnoha však na základě svých pozorování a po rozhovorech s britskými a sovětskými zástupci sdělil do Londýna, že kníže „nemá mandátu ani moci sjednat něco oficiálně nebo polooficiálně, je názorů konzervativních, říká, že je přítel Maniův a Benešův, je však jisto, že nemá od Mania žádné zmocnění a že v Rumunsku za ním nestojí nic“.⁷³ V dubnu 1944 vyšlo najevo, že princovu cestu povolil sám maršál Antonescu poté, co jej vybral z listiny osob, jež opozice navrhla k navázání styků se Spojenci.⁷⁴

Po neúspěchu Știrbeyovy mise se rumunský ministr zahraničí Mihai Antonescu obrátil na Grigore Gafenka se žádostí, aby pomohl získat od Spojených národů podmínky příměří, na něž by rumunská vláda mohla přistoupit. Zatímco Știrbey se pokoušel vyjednat pouze s představiteli Spojených států a Velké Británie, zastával Gafencu názor, že je třeba žádost o mír adresovat všem velmocím, zejména pak SSSR.⁷⁵ Gafencu předal prostřednictvím Jaromíra Kopeckého Antoneskovu žádost Benešovi dne 17. dubna 1944. O týden později obdržel Kopecký následující sovětské podmínky příměří, které následně předal Gafenkovi: 1) přerušování styků s nacistickým Německem a vojenská pomoc Sovětům proti Německu a Maďarsku, 2) obnovení hranic ve stavu k roku 1940 a anulování Druhé vídeňské arbitráže,⁷⁶ 3) zaplacení reparací ve výši 300 milionů dolarů (Sověti trvali na placení náhrad výhradně formou zboží), vrácení všech spojeneckých zajatců a internovaných, 4) v případě potřeby zajištění volného průchodu Rumunskem pro spojenecká vojska, povinnost Rumunska

⁷¹ Cílem mise bylo zjistit plány Spojenců s osudem Rumunska a přesvědčit je o podpoře opozičních aktivit. Počátkem března 1944 přijel princ Știrbey do Istanbulu, kde se zdržel týden. Jednal tam s Brity, kteří mu následně zprostředkovali styk s Američany a Sověty. Následně odcestoval do Káhiry. Princ vyjádřil zájem nekomunistické opozice na okupaci Rumunska britskými a americkými vojsky, aby se zabránilo sovětskému vpádu. Ujistil Spojence, že opozice se připojila k plánům Antoneskovy vlády vyvést Rumunsko z války. Srov. TEJCHMAN Miroslav: *Balkán ve válce a v revoluci...*, s. 505.

⁷² AMZV ČR, LA, Ankara, důvěrné, č. 225/44, 20. březen 1944.

⁷³ Cit. dle: AMZV ČR, LA, Káhira, důvěrné, č. 2452/44, 24. březen 1944.

⁷⁴ Știrbey měl sice plnou podporu Mania, jehož byl stálým spolupracovníkem, nikdo však prince nezmocnil k přijetí jakýchkoliv závazků, jeho cesta měla mít čistě sondážní charakter. Srov. BACIU Nicolae: *Agonia României (1944-1948). Dosarele secrete acuză*, București 1997, s. 29-32.

⁷⁵ AMZV ČR, LA, Ženeva, důvěrné, č. 483/44, 16. duben 1944.

⁷⁶ Velká Británie původně požadovala, aby tato podmínka byla zdůrazněna ve zvláštním dokumentu, ale americký velvyslanec v Moskvě Averell Harriman podpořil sovětské stanovisko, že bude součástí smlouvy o příměří.

podporovat akce Spojenců, propustit osoby uvězněné za spolupráci se Spojenci, 5) likvidace všech fašistických a fašizujících organizací v zemi.⁷⁷

V Bukurešti se zatím liberální politik Gheorghe Tătărescu⁷⁸ pokusil dohodnout se s Maniem o vytvoření jednotné opoziční fronty, ale Maniu jeho návrh ke spolupráci zamítl. Tătărescu informoval v květnu 1944 Beneše o vytvoření opozičního uskupení nazvaného Národně-demokratická koalice, které bylo politicky orientováno především na Sovětský svaz a těsnou spolupráci s rumunskou levicí.⁷⁹ Beneš ihned oznámil Molotovovi ochotu koalice jednat o příměří se SSSR. Kladná odpověď ze sovětské strany došla do Ženevy koncem července a byla dále předána do Bukurešti.⁸⁰

O Tătăreskově iniciativě se však dozvěděl rumunský ministr zahraničí Mihai Antonescu, jenž již byl v této době v kontaktu s Maniem, oba nakloněni myšlence vystoupení Rumunska z války. Maniu, požívající velké důvěry krále Michala, odmítal s Tătăreskem jakkoli vyjednávat kvůli jeho loajalitě k bývalému králi Carolu II., spoluprací s nímž se tento politik v Maniových očích zdiskreditoval.⁸¹ Dle Maniova prohlášení, které došlo do Londýna přes československé vyslanectví v Ankaře, byla zpráva o vytvoření Národně demokratické koalice blufem. Jak komunisté, tak sociální demokraté totiž již dříve podepsali dohodu o spolupráci s Maniovými caranisty a Brătianovými liberály, a za Tătăreskem tudíž nestál nikdo, s výjimkou jeho skupinky odpadlíků od liberálů.⁸² Maniu ostře protestoval u prezidenta Beneše proti Tătăreskově činnosti a žádal jej, aby Tătăreskovy informace, které dle Mania neodpovídaly skutečnosti, uvedl v Moskvě na pravou míru.⁸³

V červnu 1944 zformovali vedoucí představitelé čtyř hlavních opozičních politických stran - Constantin „Dinu” Brătianu jako předseda Národní liberální strany (*Partidul Național Liberal*), Iuliu Maniu coby předák Národní rolnické strany (*Partidul Național Țărănesc*),⁸⁴ Constantin Titel Petrescu za Sociálně demokratickou stranu (*Partidul Social Democrat*) a

⁷⁷ AMZV ČR, LA, Moskva, důvěrné, č. 7465/44, 14. květen 1944.

⁷⁸ Gheorghe Tătărescu (1886-1957) byl někdejší vlivný politik Národně liberální strany. V rámci své strany představoval tzv. mladoliberální frakci, která kladla velký důraz na svobodu obchodu a podporovala tendence krále Carola II. k nastolení autoritativního režimu. Mezi lednem 1934 a březnem 1936 a poté znovu od podzimu 1939 do léta 1940 byl Tătărescu předsedou vlády. Po druhé světové válce opustil řady liberálů a vytvořil vlastní politickou stranu tzv. Levicových liberálů Gheorghe Tătăreska, jež byla nakloněna spolupráci s komunisty a užšímu spolenectví Rumunska se Sovětským svazem. Podrobněji k jeho životě a politické kariéře viz např. DORIN, Ion Narcis: *Gheorghe Tătărescu și Partidul Național Liberal 1944-1948*, București 2004.

⁷⁹ AMZV ČR, LA, Ženeva, č. 5072/dův./44, 1. červen 1944.

⁸⁰ KOPECKÝ Jaromír: *Ženeva. Politické paměti 1939-1945...*, Praha 1999, s. 130.

⁸¹ Tătărescu byl navíc zastáncem znovunastolení Carola na rumunský trůn. Srov. BACIU Nicolae: *Agonia României...*, București 1997, s. 90.

⁸² Maniu se obával, že by Tătărescu mohl svojí akcí zkeslit sovětské představy o situaci v Rumunsku. Rezolutně prolašoval, že jedině Národně demokratický blok představoval vůli většiny rumunského národa a měl i podporu krále a armády. AMZV ČR, LA, Ženeva, č. 495/44, 22. srpen 1944.

⁸³ TEJCHMAN Miroslav: *Rumunská zahraniční politika za druhé světové války 1942-1944...*, s. 44.

⁸⁴ Od rumunského názvu strany se odvozuje její běžné zkrácené označení „caranisté“.

Lucrețiu Pătrășcanu jako předseda Komunistické strany Rumunska (*Partidul Comunist Român*)⁸⁵ – tzv. Národně demokratický blok (*Blocul Național Democrat - BND*).⁸⁶ Dne 22. července 1944 uvědomil Iuliu Maniu prostřednictvím Miroslava Hanáka prezidenta Beneše o vzniku Národně demokratického bloku a o rozhodnutí tohoto uskupení provést ozbrojené povstání. Maniu ve svém prohlášení načrtnul hlavní cíle a účel tohoto uskupení: 1) uzavření příměří se Spojenci (SSSR, Velkou Británií a USA) se snahou vytěžit co nejlepší podmínky v zájmu země, 2) vystoupení Rumunska z Osy, osvobození země od německé okupace, aliance se Spojenci a obnovení nezávislosti a suverenity státu, 3) svržení Antoneskovy diktatury a její nahrazení demokratickým režimem, založeným na poskytnutí všech práv občanům země a na jejich účasti na fungování státu, 4) udržení demokratického řádu a nastolení míru ve shodě se zájmy státu a jeho obyvatel. „Tato smlouva vstupuje okamžitě v platnost a zavazuje smluvní strany bez zbytečného prodlení zorganizovat a společně řídit akce nutné k realizaci výše uvedených bodů.“⁸⁷ Maniu žádal Beneše, aby oznámil Spojencům vznik Národně demokratického bloku, a položil mu dotaz, zda by bylo vhodné, aby nově vzniklé uskupení vyslalo svého delegáta k sovětské vládě. Na konci července 1944 poslal Beneš Maniovi odpověď sovětské vlády, že je ochotna jednat se zástupci BND o vystoupení Rumunska z války a rozvázání jeho spojení se státy Osy.⁸⁸

Jak Jaromír Kopecký, tak i Miroslav Hanák obdrželi informace o vnitropolitickém zápase Mania s Tătăreskem. Gafencu oznámil Benešovi, že vůdce caranistů má lepší mandát k vytvoření opoziční platformy. Vzhledem ke konkurenčnímu Tătăreskově uskupení Maniu naléhal, aby byl jeho dopis Benešovi předán co nejrychleji, a žádal prezidenta, aby Moskvu ujistil o tom, že jediným reprezentantem rumunského lidu po svržení diktatury bude vláda Národně demokratického bloku a že Tătăreskovy pokusy nemá brát SSSR v potaz.⁸⁹ Prezident Beneš vyšel Maniovi vstříc.

⁸⁵ Lucrețiu Pătrășcanu bývá některými historiky označován jako tzv. „domácí komunista“, aby byl odlišen od představitelů KS Rumunska působících v zahraničí, především v Moskvě. Pătrășcanu po celou dobu trvání druhé světové války pracoval v ilegalitě doma v Rumunsku. Srov. např. VYKOUKAL Jiří – LITERA Bohuslav – TEJCHMAN Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*, Praha 2000, s. 192.

⁸⁶ Tato koalice, stejně jako rumunští generálové, byla v úzkém spojení s králem a jeho spolupracovníky. Ve velení armády byly provedeny personální změny, kdy na místa Antoneskovi věrných generálů a důstojníků byly do těchto úřadů jmenovány osoby blízké králi Michalovi. Němci tyto změny sice sledovali s určitým znepokojením, avšak nijak proti nim nezakročili. Srov. LACHE Ștefan: *România în relațiile internaționale (1939-2006)*, București 2007, s. 177.

⁸⁷ Cit. dle: AMZV ČR, LA, Ankara, důvěrné, č. 877/44, 26. červenec 1944.

⁸⁸ Tamtéž, č. 1004/44, 31. červenec 1944.

⁸⁹ Maniu se obával, že kdyby se Sověti začali orientovat na Tătăreska, urychlilo by to jejich ovládnutí Rumunska. Srov. Dopis Mania Benešovi, AÚTGM, Edvard Beneš 1939-1945, č. 659/Dův/44, 28. červenec 1944.

Převrat proti Antoneskovi byl původně plánován až na 26. srpen 1944; navzdory očekávání krále a představitelů BND však rumunský vůdce oznámil svůj úmysl odjet na frontu. Král Michal proto dne 23. srpna večer pozval Ion Antoneska na audienci do svého paláce. Chtěl se od maršála dozvědět informace, v jaké fázi se aktuálně nacházejí jednání o příměří.⁹⁰ Poté, co maršál dal najevo, že stále váhá podniknout rozhodující krok k uzavření příměří, nechal jej král zatknout členy palácové gardy. Také ministr zahraničí Mihai Antonescu a další členové vlády byli povoláni do královského paláce a posléze rovněž zatčeni.⁹¹ Novým rumunským premiérem se po převratu z 23. srpna 1944 stal generál Constantin Sănătescu, jenž byl přijatelný pro Sovětský svaz.⁹² Předsedové čtyř stran Národně demokratického bloku vstoupili do vlády jako ministři bez portfeje a převzali tak za kabinet odpovědnost. Opět vešla dočasně v platnost rumunská ústava z roku 1923.

Nová rumunská vláda vydala 30. srpna 1944 prohlášení, že Rumunsko přestává uznávat Slovenský štát, Nezávislý stát Chorvatsko a Italskou sociální republiku Salo, neboť „tyto vlády jsou umělým výtvozem hitlerovského režimu“. Československá vláda však prozatím s odpovědí nespíchala a pravděpodobně vyčkávala až na reakci Spojenců a na okamžik podpisu dohody o příměří s Rumunskem.⁹³ Moskva poněkud otálela s uzavřením příměří, aby mohla okupace strategicky významného Rumunska využít k exploataci obsazené země. Teprve skoro tři týdny po převratu, 12. září 1944, podepsala rumunská delegace vedená komunistou Lucrețiem Pătrășcanem v Moskvě dohodu o příměří se Spojenci, na základě níž se Bukurešť musela zavázat k pokračování války proti Německu a k placení reparací.⁹⁴ Kontrolu podmínek plnění příměří převzala Spojenecká kontrolní komise, vedená sovětským maršálem Alexejem V. Vinogradovem.⁹⁵

3. Obnovování diplomatických styků mezi Československem a Rumunskem

⁹⁰ Tamtéž, č. 878/dův/44, 26. srpen 1944.

⁹¹ Podle sdělení Hanáka triadvacetiletý král „tímto odvážným krokem odložil svoji dosavadní politickou opatrnost a zdrženlivost a poprvé projevil svoji akceschopnost.“ Inspirací pro tuto akci byl prý králi Michalovi podobný postup italského krále Viktora Emanuela III. vůči Benitovi Mussolinimu. AMZV ČR, LA, Ankara, důvěrné, č. 7378/44, 18. září 1944.

⁹² Přestože Iuliu Maniu a Constantin „Dinu“ Brătianu, dva nejvýznamnější představitelé rumunské opozice, požívali v Rumunsku velké úcty společnosti, Sověti je oba jako případné kandidáty na post premiéra jednoznačně odmítli. AMZV ČR, Londýnský archiv, Ankara, obyčejné, č. 878/44, 26. srpen 1944.

⁹³ KOPECKÝ Peter: K niektorým politicko-ekonomickým aspektom československo-rumunských vzťahov v r. 1945-1948, *Slovanský přehled*, roč. LXIX, č. 5, Praha 1983, s. 386.

⁹⁴ RĂDULESCU-ZONER Șerban: *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București 1995, s. 14.

⁹⁵ Předsedou Spojenecké kontrolní komise v Rumunsku byl sovětský maršál Rodion Jakovlevič Malinovskij, protože tento však v Bukurešti nepobýval, byl zastupován Vinogradovem. Americkým zástupcem byl brigádní generál Cortland van Schnyles, za Velkou Británii byl členem komise maršál Stevenson.

O osudu Rumunska bylo rozhodnuto již koncem druhé světové války. Moskva chápala tuto zemi jako důležité předpolí pro svoji plánovanou politickou i hospodářskou expanzi do zemí střední a jihovýchodní Evropy. SSSR byl odhodlán sovětizovat Rumunsko a přičlenit jej k zamýšlenému pásmu svých satelitních zemí. Důležitým krokem k tomuto cíli byla tzv. procentová dohoda, uzavřená 9. října 1944 v Moskvě britským premiérem Winstonem Churchillem a sovětským vůdcem Josifem V. Stalinem, v níž si oba státníci fakticky rozdělili sféry vlivu na Balkáně. Sovětský svaz obdržel 90 % podíl v Rumunsku výměnou za britských 90 % v Řecku.⁹⁶ Přítomnost Rudé armády v Rumunsku byla dalším důležitým předpokladem k rychlé sovětizaci země. Kupříkladu Komunistická strana Rumunska, do srpna 1944 naprosto bezvýznamný politický subjekt, se díky podpoře sovětských jednotek během pouhých několika měsíců stala masovou organizací.⁹⁷

Zahraniční politika čs. exilové vlády usilovala již za války o vytvoření záruk pro poválečnou ČSR proti potenciální nové německé agresi. Obavy z ní byly jedním z kořenů československo-sovětské spojenecké smlouvy z 12. prosince 1943, která již ve své preambuli konstatovala přání „spolupracovat po válce o udržení míru a zabránění novému útoku ze strany Německa“ a zavazovala obě strany k neprodlenému poskytnutí pomoci v případě konfliktu jedné smluvní strany s Německem. Beneš však předem dosti naivně prohlašoval, že smlouva je jen jedním z pilířů budoucí československé bezpečnosti, že druhým je pokračující spolupráce mezi SSSR a Západem a ta měla vytvořit též základní rámec poválečné československé politiky.⁹⁸ Kromě smlouvy se SSSR chápalo Československo jako nezbytný krok k zajištění své bezpečnosti také spolupráci s Jugoslávií a Polskem, jež se pochopitelně měla uskutečňovat pod patronátem Moskvy. Benešův poněkud rezervovaný postoj a nedůvěra vůči Velké Británii a Francii, způsobené zkušeností s chováním západních mocností v době

⁹⁶ Návrhy procentuálních podílů v jednotlivých zemích napsal Churchill na kus papíru, ukázal Stalinovi a ten jej po letmém pohledu odsouhlasil připsáním modré „fajfky“ na tento papír. Co se týká dalších zemí, v Bulharsku byl poměr 75 % ve prospěch SSSR a Maďarsko a Jugoslávie měly být spravovány půl napůl. Zde je zřetelně vidět zájem Moskvy na absolutní dominanci v Rumunsku. V následujících dnech ještě došlo po jednáních ministrů zahraničí obou zemí, tedy Anthonyho Edena a Vjačeslava Molotova k drobným úpravám poměrů, které však již prakticky nic nezměnily na dohodnutém rozdělení sfér vlivu. Ke genezi procentové dohody podrobněji viz např. RESIS Albert: *The Churchill – Stalin Secret „Percentages“ Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944*, in: *The American Historical Review*, Vol. 83, No. 2, April 1978, pp. 368-387.

⁹⁷ Komunisté, působící od roku 1924 v ilegalitě, měli v srpnu 1944 pouze necelou tisícovku členů. Většina jejich vedoucích představitelů byla buďto v emigraci v Sovětském svazu, nebo ve vězení. Pro výchozí postavení KS Rumunska nebyla příznivá ani skutečnost, že v jejím vedení působilo mnoho příslušníků nerumunských národností, což mohlo být chápáno jako potenciální ohnisko nejednotné orientace strany: Ana Paukerová se sice narodila v Rumunsku, ale v ortodoxní židovské rodině, Vasile (László) Luca pocházel z Maďarska a Emil Bodnăraş (původním jménem Bodnarenko) byl ukrajinského původu. Po 23. srpnu se skupina tzv. muskovitů vrátila z Moskvy zpět do Rumunska, mezi nimi i Paukerová, Luca a Bodnăraş. Komunisté začali budovat svoji organizační strukturu a úspěšně získávali nové členy. Srov. např. TISMĂNEANU Vladimír: *Stalinism for All Seasons. A Political History of Romanian Communism*, Berkeley&Los Angeles 2003, s. 86.

⁹⁸ DEJMEK Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1992)*, Praha 2002, s. 61.

mnichovské krize, však zapříčinily, že orientace Prahy na východ nebyla vyvážena žádným pilířem spojení se západními státy.⁹⁹

Mezinárodní postavení dvou bývalých malodohodových spojenců, Československa a Rumunska, bylo na konci druhé světové války naprosto odlišné. Československo bylo členem vítězné protihitlerovské koalice a zakládajícím členem Organizace spojených národů se zajištěným mezinárodním postavením. Naproti tomu Rumunsko, přestože se v závěru války aktivně účastnilo bojů proti hitlerovskému Německu, bylo i nadále pokládáno za satelitní stát Osy a na základě požadavků z dohody o příměří mělo být uznáno jako nezávislý stát teprve po podpisu mírové smlouvy. Navíc československá exilová vláda jako jediná oficiální představitelka zemí střední a jihovýchodní Evropy vyhlásila Rumunsku 16. prosince 1941 válku – tento krok nečinily ani Jugoslávie, ani Polsko.¹⁰⁰ Tyto skutečnosti však i přesto vzájemné československo-rumunské vztahy nijak výrazně negativně neovlivnily, pouze vedly po skončení druhé světové války ke zpomalení procesu opětovného navázání diplomatických styků mezi ČSR a Rumunskem.

3.1. První jednání o znovunavázání bilaterálních vztahů

Z dostupných relevantních zdrojů vyplývá, že větší důraz na znovunavázání diplomatických kontaktů (nejen s Československem) kladla rumunská strana. Snažila se tento proces urychlit, neboť ještě před podepsáním mírové smlouvy usilovalo Rumunsko dostat se z mezinárodní izolace zděděné z období Antoneskova režimu.¹⁰¹ Bukurešť také spatřovala v Československu svého potenciálně velmi významného ekonomického a obchodního partnera. Je však zapotřebí konstatovat, že ČSR měla rovněž zájem vyslat co nejdříve svého diplomatického představitele do Rumunska, který by obdržel plnou moc k hájení zájmů našich krajanů. Neméně důležitým problémem vyžadujícím přítomnost pověřeného čs. zástupce bylo dosažení znovunavrácení poměrně významného majetku čs. občanů a firem v Rumunsku, s nímž bylo na konci války nakládáno jako s majetkem nepřátelského státu a na nějž byla z tohoto důvodu sovětskými okupačními orgány uvalena nucená správa.

V první dekádě září 1944 se sešel československý velvyslanec v Moskvě Zdeněk Fierlinger s rumunským ministrem zahraničí Constantinem Vișoianem k jednáním o podmínkách příměří. Kromě toho oba politici projednávali znovunavrácení budovy československého vyslanectví, kterou během války zabrali Němci a využívali ji jako německé

⁹⁹ Tamtéž, s. 64.

¹⁰⁰ Srov. KOŘALKOVÁ Květa: K československo-rumunským vztahům v letech 1945-1948, *Slovanský přehled*, roč. LII, č. 6, Praha 1966, s. 339.

¹⁰¹ Srov. LACHE Ștefan: *România în relațiile internaționale (1939-2006)*, București 2007, s. 46.

kulturní centrum. Dále se hovořilo o potřebě zahájení hospodářského jednání mezi oběma zeměmi. Vzhledem k velmi dobré úrodě v Rumunsku mělo Československo zájem na dodávkách obilí a kukuřice. Vișoianu slíbil, že své vládě předloží návrh, aby bylo při rumunském exportu potravin a surovin dbáno především zájmů ČSR, pokud se to nebude dotýkat jiných rumunských závazků.¹⁰²

Při druhé schůzce s Fierlingerem, která se konala o týden později, si Vișoianu stěžoval na tvrdý okupační režim a na oddalování podpisu příměří ze strany Sovětského svazu. Vyjádřil přání obnovit s ČSR dřívější smluvní stav a ptal se, „zda bychom s Rumunskem nemohli podepsat něco podobného jako s Francií“.¹⁰³ Fierlinger uzavření takové smlouvy nevyloučil, ale mělo se tak stát až po rumunském podpisu příměří se SSSR. Nechtěl však zajít tak daleko jako ve vztahu k Francii.¹⁰⁴ Náměstek ministra zahraničí SSSR Andrej J. Vyšinskij oznámil 12. září 1944 Fierlingerovi podmínky příměří s Rumunskem, s identickým obsahem, jako byly předloženy v Káhiře princí Štirbeyovi. O den později pak byla dohoda o klidu zbraní mezi Spojenými státy, Velkou Británií a Sovětským svazem na jedné straně a Rumunskem na straně druhé v Moskvě podepsána.

V den podpisu dohody o příměří, tedy 12. srpna 1944, informoval Vyšinskij Fierlingera, že „Spojenci nebudou mít zatím v Bukurešti diplomatické zastoupení, nýbrž pouze Spojenecký kontrolní orgán“.¹⁰⁵ Ostatní spojenecké státy mohly vyslat ke Komisi své představitele, kteří pak měli právo zúčastnit se jejích jednání, pokud se hovořilo o problémech týkajících se příslušných zemí. Rozhodující slovo v Rumunsku měly sovětské okupační orgány, podobně jako v Maďarsku, Bulharsku či Finsku, jež rovněž náležely k poraženým a Rudou armádou obsazeným státům. Sověti s obnovou diplomatických styků Rumunska s jinými státy viditelně příliš nespíchali.¹⁰⁶ Výstižně řečeno to bylo v přípisu, který poslalo pražské ministerstvo zahraničí ministerstvu financí: „Okupační mocnost není prozatím pro to, aby za nynější situace byly zřizovány představitelské úřady států v Rumunsku diplomaticky nezastoupených.“ Současně v textu stálo, že ministerstvo zahraničí jedná se sovětskou vládou

¹⁰² AMZV ČR, LA, Moskva, důvěrné, č. 7160/44, 7. září 1944.

¹⁰³ Rumunský ministr měl na mysli v meziválečném období uzavřenou spojeneckou smlouvu mezi Československem a Francií, jež byla podepsána v lednu 1924 z iniciativy Edvarda Beneše. Francie se v ní zavázala garantovat nezávislost a územní nedotknutelnost ČSR především proti případnému útoku ze strany Německa či Maďarska. Srov. např. DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část první – Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006, s. 368.

¹⁰⁴ AMZV ČR, LA, Moskva, důvěrné, č. 7439/44, 13. září 1944.

¹⁰⁵ Stala se jím Spojenecká kontrolní komise v Bukurešti. AMZV ČR, LA, Moskva, č. 2003/44, 12. září 1944.

¹⁰⁶ TEJCHMAN Miroslav: *Obnova československo-rumunských vztahů po druhé světové válce, Slovanský přehled*, roč. LXXXVII, č. 4, 2001, s. 540.

„o možnosti detašování úředníka československého velvyslanectví v Moskvě do Rumunska, aby mohl na místě zajišťovat čs. zájmy“.¹⁰⁷

Počátkem roku 1945 došlo v Rumunsku ke změně vlády, která předurčila další vývoj této země na dlouhá léta dopředu. Nejprve vystřídal 6. prosince 1944 nevýrazného Constantina Sănăteska ve funkci premiéra generál Nicolae Rădescu, jenž měl více sil a odhodlání čelit tlaku levice. Střet s komunisty podporovanými sovětskými okupačními orgány nicméně nakonec prohrál a koncem února 1945 byl pod nátlakem donucen podat demisi.¹⁰⁸ Andrej Vyšinskij nařídil králi Michalovi jmenovat na post premiéra dr. Petra Grozu, předsedu menší levicové strany s názvem Fronta rolníků (*Frontul plugarilor*).¹⁰⁹ Dne 6. března 1945 byla vytvořena vláda, v jejímž čele stanul Petru Groza. Kabinet sice formálně sestával z koalice levicových stran s názvem Národně demokratická fronta¹¹⁰, byl však fakticky již plně kontrolován komunisty, kteří sami vedli ministerstva vnitra, spravedlnosti a komunikací a měli několik podtajemníků v ostatních ministerstvech.¹¹¹ Ministrem zahraničí v Grozově vládě se stal Gheorghe Tătărescu.

V polovině března 1945 se sovětský postoj v otázce diplomatického zastoupení menších spojeneckých zemí v okupovaných státech změnil. Když 21. března jednali Edvard Beneš, Jan Masaryk a Zdeněk Fierlinger v Kremlu s Molotovem a Vyšinským, sovětský ministr zahraničí vyšel vstříc požadavku ČSR a souhlasil s diplomatickým zastoupením Prahy v Rumunsku. Oznámil, že „československý zástupce se může okamžitě odebrat do Bukurešti a že též v Galați bude lze zřídit naše zastupitelství“.¹¹² Důvodem sovětského svolení bylo především pro Moskvu příznivé politické klima v Rumunsku dané nedávným nastolením

¹⁰⁷ AMZV ČR, LA, č. 179/Dův/44, 23. listopad 1944.

¹⁰⁸ Podrobněji viz např. SAIU Liliana: *The Great Powers and Rumania 1944-1946: a study of the early Cold War era*, New York 1992, s. 84.

¹⁰⁹ Fronta rolníků, jejíž název je občas ne úplně přesně překládán do češtiny jako Zemědělská fronta, byla založena roku 1933 v jižním Sedmihradsku odštěpením levicové frakce Národní rolnické strany. Její členstvo se skládalo prakticky výhradně z rolníků, avšak do jejího čela se postavil dr. Petru Groza, advokát z města Deva. Po srpnu 1944 přitáhla Grozova strana do řad svého voličstva i chudé rolníky z různých částí Rumunska. Komunisté ji začali využívat jako nástroj k oslabení vlivu caranistů a nutili ji uměle vytvářet její struktury v oblastech, kde neměla velkou podporu. Srov. CONSTANTINIU Florin: *O istorie sinceră a poporului român*, București 1999, s. 423.

¹¹⁰ Národně demokratická fronta (*Frontul național democrat*) byla zformována v říjnu 1944 poté, co komunisté a sociální demokraté opustili Národně demokratický blok, jenž tímto fakticky zanikl. Vedle KS a sociálních demokratů se na této koalici podílela rovněž Fronta rolníků a dvě strany složené z odpadlíků od Národně liberální strany, resp. Národně rolnické strany, které však používaly stejné názvy jako jejich mateřské subjekty. AMZV ČR, Politické zprávy Bukurešť, č. 38/Taj/45, 31. březen 1945.

¹¹¹ Sovětský svaz týden na to novou rumunskou vládu diplomaticky uznal. Srov. RĂDULESCU-ZONER Șerban: *Instaurarea totalitarismului...*, s. 88.

¹¹² Přístavní město Galați na dolním toku Dunaje určili Sověti jako místo, v němž bude překladiště zboží určeného pro vývoz do Československa. V tamním přístavním areálu byly vyhrazeny plochy pro uskladňování rumunského zboží určeného pro vývoz do ČSR a příslušné čs. orgány měly mít možnost snáze kontrolovat jeho dopravu do naší země. AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 38/Taj/45, 31. březen 1945.

prokomunistického Grozova kabinetu, ale rovněž skutečnost, že mezi Československem a Rumunskem existovala celá řada praktických problémů a otázek v bilaterálních vztazích, jejichž řešení by bez existence pravidelných diplomatických styků bylo velmi obtížné. Doposud fungovala Spojenecká kontrolní komise jako jakýsi zprostředkovatel a přes ni musely procházet všechny nóty a sdělení rumunské vlády vůči jiným státům, což byl zbytečně komplikovaný způsob zapříčiňující velké průtahy.

3.2. Vzájemná výměna diplomatických zástupců, obnova diplomatických styků na úrovni vyslanectví

Československo i Rumunsko si v poválečné obnově svých bilaterálních vztahů původně kladly za cíl navázat na tradiční spojenectví z období Malé dohody, v němž by oba státy figurovaly jako přirození a rovnoprávní partneři. Zosobněním těchto záměrů byli ministři zahraničí obou zemí, tedy Jan Masaryk jakožto odchovanec politických idejí Edvarda Beneše a Gheorghe Tătărescu, jenž se ve funkci premiéra a ministra zahraničí rovněž aktivně účastnil rumunského politického života v období malodohodové aliance. V nové mezinárodně-politické situaci po druhé světové válce se však uskutečnění představ obou politiků jevílo jako naprosto nereálné, jelikož zahraniční politika ČSR i Rumunska byla postupně stále více ovlivňována Moskvou, až jí byla nakonec podřízena úplně. Sovětský svaz pochopitelně nehodlal dopustit jakoukoliv míru volnosti zahraniční politiky států vznikajícího východního bloku, proto se myšlenka obnovy malodohodového spojenectví v Moskvě nutně nemohla setkat s pozitivní odezvou.

Československý ministr zahraničí Jan Masaryk poslal 12. dubna 1945 z Londýna svému rumunskému kolegovi Gheorghe Tătăreskovi do Bukurešti nótu, v níž oznámil, že mimořádným zmocněncem československé vlády v Bukurešti bude právník a diplomat dr. Jaroslav Kraus. Požádal vojenské i civilní zástupce Spojenců, aby mu přiznali pravomoci nutné k výkonu všech jeho povinností.¹¹³ O čtyři dny později pověřil státní tajemník ministra zahraničí v Londýně Hubert Ripka československého vyslance v Ankaře Miroslava Hanáka, aby pro Krause zařídil vstupní víza do Rumunska. Jaroslav Kraus přiletěl 26. května 1945 z italského Bari do Bukurešti¹¹⁴ a začal pracovat jako první poválečný československý politický zástupce v Rumunsku.¹¹⁵

¹¹³ AMZV ČR, LA, Londýn, obyčejné, č. 3964/45, 12. duben 1945.

¹¹⁴ Krausova cesta do Bukurešti byla poněkud komplikovaná a protáhla se na delší dobu, než bylo plánováno. Delegát čs. vlády přiletěl nejprve 7. května z Londýna do Bari. Tam však musel téměř tři týdny čekat na letadlo do Bukurešti. Podle svého písemného svědectví dostal Kraus mylné informace o pravidelném leteckém spojení mezi Bari a Bukureští. Když bylo datum odletu stanoveno na 18. květen, bylo náhle z technických důvodů

JUDr. Jaroslav Kraus se narodil 8. března 1894 v Benešově u Prahy. Roku 1913 maturoval na gymnáziu v Praze. Poté studoval Právnickou fakultu UK v Praze, kterou absolvoval roku 1922. Po studiích začal pracovat na ministerstvu zahraničí a stal se kariéřním diplomatem. V letech 1920-1924 působil jako úředník ministerstva zahraničí. Mezi roky 1924-1929 vykonával funkci generálního konzula v New Yorku. V období let 1929-1934 pracoval v informační sekci MZV. Mezi roky 1934-1939 pracoval jako tiskový přidělenec čs. vyslanectví v Londýně. Po dobu trvání druhé světové války vedl informační odbor exilového ministerstva zahraničí v Londýně.¹¹⁶

V březnu 1945 se stal rumunským politickým zástupcem u československé vlády dr. Horia Grigorescu. Narodil se roku 1896 v přístavním městě Constanța, jeho rodina však pocházela původně ze Sedmihradska. Studoval lyceum v Bukurešti a poté práva na pařížské Sorbonně. V letech 1925-1927 zastával post místostarosty svého rodného města, mezi lety 1927 a 1933 působil jako poslanec rumunského parlamentu. Od roku 1933 do roku 1939 vykonával úřad prefekta župy Constanța. Ve vládě premiéra Gheorghe Tătăreska, působící od listopadu 1939 do července 1940, byl státním podtajemníkem na ministerstvu vnitra. V době nástupu na post rumunského zástupce v Praze byl členem Tătăreskovy odštěpenecké frakce Liberální strany.¹¹⁷

Jaroslav Kraus se sešel se zplnomocněným ministrem a vyslancem a zároveň politickým poradcem Spojenecké kontrolní komise A. P. Pavlovem 29. května 1945. Oba muži hovořili o postavení československého zástupce v Rumunsku. Pavlov ujistil Krause, že Sověti nemají nic proti jeho oficiálnímu styku s rumunskou vládou. Vzhledem k tomu, že žádný významný stát z řad Spojenců doposud nenavázal s Rumunskem diplomatické styky ani na úrovni vyslanců, upozornil však sovětský představitel našeho diplomata, že jeho postavení se nezmění do doby, než diplomatické styky s Rumunskem naváže i SSSR. Každopádně do budoucna velmi vítal politicko-diplomatické kontakty mezi Československem a Rumunskem a vyjádřil ochotu podporovat i vzájemné hospodářské vztahy obou zemí.¹¹⁸ O den později, tedy 30. května 1945, navštívil Kraus opět Pavlova a sdělil mu přání československé strany

zrušeno. Poté dostal Kraus nabídku odcestovat americkým letadlem, ale tato možnost ztroskotala. Krausův příjezd do Bukurešti nebyl totiž předem nahlášen a sovětské orgány mu proto neudělily souhlas, přestože o něj podle svých slov Kraus žádal hned po příjezdu do Bari. Když diplomat ultimativním způsobem prohlásil, že nehodlá dále čekat, bylo náhle letadlo druhý den připraveno k odletu. Srov. AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 1/1945, 14. červen 1945.

¹¹⁵ TEJCHMAN Miroslav: The re-establishment of Czechoslovak-Romanian relations after Second World War, in: *Sovietization in Romania and Czechoslovakia. History, analogy, consequences*, Iași 2003, s. 121.

¹¹⁶ AMZV ČR, Diplomatický protokol 1945-1954, č. 35406-P/1946, 27. březen 1945.

¹¹⁷ Tamtéž, telegram krále Michala Benešovi, č. 53144/45, 26. duben 1945.

¹¹⁸ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 6/Dův/45, 31. květen 1945.

vejít v oficiální styk s rumunskou vládou. Delegáti hovořili také o otázce ustanovení rumunského zástupce v ČSR na stejné úrovni, jakou představoval Kraus v Bukurešti.

Vzájemná výměna politických představitelů mezi Československem a Rumunskem byla dokončena 7. června 1945. Toho dne se také sešel rumunský ministr zahraničí Gheorghe Tătărescu s Jaroslavem Krausem a prohlásil s poněkud přehnaným optimismem, že „ve vztazích mezi Československem a Rumunskem nebude potřeba začínat znovu, nýbrž je možno pokračovat tam, kde jsme přestali. Politika rumunské vlády je realistická, neboť musí nezbytně uznat pozici Sovětského svazu jako největší vojenské mocnosti v Evropě a jako bezprostředního souseda Rumunska. Tento moment bude určovat zahraniční politiku Rumunska při zachování tradičních sympatií ke Spojeným státům, Anglii a zejména Francii, přičemž doufám, že vztahy k Československu se vyvinou co nejpřátelštěji“.¹¹⁹ Rumunský ministr zahraničí v rozhovoru také přiznal porážku ve válce a důsledky pro Rumunsko s ní spojené. Dal před Krausem najevo odhodlání rumunské vlády splnit podmínky příměří. Tătărescu řekl, že cílem jeho politiky je i obnovení československo-rumunské aliance z předválečné doby, čímž měl na mysli malodohodové spojenectví. Vzhledem k zahraničně-politické orientaci rumunské vlády na Sovětský svaz, která byla předurčena jak převážně levicovým charakterem Grozova kabinetu, tak i novým mezinárodně-politickým uspořádáním v celé Evropě, měla tato aliance dle Tătăreskových představ existovat pod hlavičkou spojenectví s Moskvou.¹²⁰

Rumunský premiér Petru Groza zmínil ve svých rozhovorech s Jaroslavem Krausem otázku případného vytvoření rumunsko-maďarské celní unie a domníval se, že rovněž zapojení Československa do takového projektu by mohlo být užitečné.¹²¹ Z premiérových strany šlo však spíše o úvahy do budoucna nebo osobní přání, jež nenacházely plnou podporu ani v rumunské vládě.¹²² Ministr zahraničí Tătărescu též vysvětlil Krausovi premiérova slova ve smyslu, že jde spíše o osobní názor předsedy vlády, než o oficiální politickou orientaci kabinetu jako celku, a vyjádřil svoji skepsi vůči praktickým možnostem této unie. Tătărescu sledoval ve vztahu k Maďarsku obdobnou politickou linii jako českoslovenští představitelé. Jeho prioritou byla jistota, že revizionistické koncepce Budapešti z meziválečné doby coby reakce na Trianonskou smlouvu budou již definitivně pohřbeny, a pak že by bylo teprve

¹¹⁹ Tamtéž, č. 1/Taj./45, 14. červen 1945.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Grozova koncepce celní unie neměla za konečný cíl vytvoření jakékoliv podunajské federace nebo jí podobnému konstrukt, nýbrž pouhé urovnání dávných sporů mezi Rumunskem a Maďarskem jednou provždy.

¹²² KOŘALKOVÁ Květa: *K československo-rumunským vztahům...*, s. 340.

možné uvažovat o dalším prohlubování a zlepšování vztahů s maďarským sousedem.¹²³ Rovněž hospodářské kruhy Rumunska nebyly podle Tătăreskova vyjádření příliš zainteresovány na celní unii zemědělského Rumunska s jinou podobně agrárně orientovanou zemí a upřednostňovaly spíše kooperaci s nějakou průmyslovou zemí, jakou představovalo například Československo.

Po obnovení plnohodnotných diplomatických styků se Sovětským svazem v srpnu 1945 projevila rumunská vláda zájem o znovunavázání vztahů s Československem na stejné úrovni.¹²⁴ Tătărescu požádal 13. srpna 1945 Jaroslava Krause o návštěvu a sdělil mu, že v důsledku rozhodnutí postupimské konference byly normalizovány diplomatické styky se SSSR. Vzkázal také prostřednictvím čs. diplomata vládě premiéra Zdeňka Fierlingera, že si rumunská vláda přeje v nejbližší době vyslat do Prahy řádného vyslance a upravit československé diplomatické zastoupení stejným způsobem.¹²⁵ Československá strana měla shodné cíle, usilovala, aby Kraus jako vedoucí mise při Spojenecké kontrolní komisi byl zároveň vyslancem ČSR. Navázání diplomatických styků na úrovni vyslanců navíc fakticky nestálo nic v cestě, neboť dohoda o příměří mezi Rumunskem a Spojenci z 12. září 1944 neobsahovala žádná výslovná omezení pro zahraniční diplomatickou reprezentaci v Rumunsku ani pro rumunské diplomaty v cizině. Konference v Postupimi nakonec dala souhlas k tomu, aby se zkoumaly možnosti navázání československo-rumunských diplomatických vztahů v plném rozsahu ještě před uzavřením mírových smluv se satelity hitlerovského Německa.

Československá vláda oznámila 15. září 1945 rozhodnutí navázat normální diplomatické styky s Rumunskem na úrovni vyslanců. Rumunská oficiální místa sdělila stejné přání. Rumunský tisk rozhodnutí ČSR komentoval velmi pochvalně. Komunistický deník *Scântea* si přání Fierlingerova kabinetu vyložil jako „ocenění správnosti politiky, vedené vládou Petra

¹²³ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 3/1945, 7. červenec 1945

¹²⁴ Moskva přislíbila Bukurešti navázání bilaterálních diplomatických styků již v červenci 1945 po skončení Postupimské konference. Rumunský premiér Groza a ministr zahraničí Tătărescu přijali místopředsedu Spojenecké kontrolní komise Susajkova a jeho politického poradce A. P. Pavlova. Sovětský představitel jim oznámili, že vláda SSSR uznává aktivní účast Rumunska v boji proti státům Osy po 23. srpnu 1944 a registruje loajální plnění podmínek příměří a že se rozhodla navázat s Bukureští diplomatické styky. Sovětská vláda jmenovala 12. srpna 1945 velvyslancem v Bukurešti Sergeje I. Kavtaradzeho, který se účastnil i postupimské konference jako poradce sovětské delegace. Kavtaradze předal pověřovací listiny králi Michalovi 24. srpna. S koncem srpna skončil své působení v Bukurešti politický poradce Spojenecké kontrolní komise Pavlov, který byl povolán zpět do Moskvy. Rumunským velvyslancem v Moskvě byl ustanoven prof. Iorgu Iordan, vědec a člen sociální demokracie, který podle Krausových informací „usiloval vždy o přátelský poměr své země k Rusku“. AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 37/Dův/45, 31. srpen 1945.

¹²⁵ Tamtéž, č. 35/1945, 19. srpen 1945. Kromě Československa projevil Tătărescu zájem také na navázání diplomatických styků s Jugoslávií, Francií a Polskem.

Grozy“.¹²⁶ Československý zastupitelský úřad v Bukurešti byl povýšen na úroveň vyslanectví 3. dubna 1946. Prvním vyslancem v Rumunsku se stal dosavadní politický představitel ČSR Jaroslav Kraus. Dne 5. dubna 1946 se stal vyslancem v Praze Horia Grigorescu. Obě diplomatické mise byly dne 10. září 1947 povýšeny na úroveň velvyslanectví na základě dohody sjednané během návštěvy rumunské vládní delegace v Praze v září 1947.

Kromě vyslanectví v Praze zřídila Bukurešť dne 20. prosince 1946 ještě svůj generální konzulát v Bratislavě, jehož vedením byl pověřen Nicolae Florescu.¹²⁷ Spíše symbolická byla role rumunského honorárního konzula v Praze. Během meziválečného období tuto funkci vykonával prof. Gheorghe (Jiří) Staca, jenž na své předchozí působení navázal dne 23. ledna 1947, kdy se opětovně ujal této funkce.¹²⁸

4. Českoslovenští krajané v Rumunsku v letech 1944-1945

4.1. Situace krajanů po 23. srpnu 1944

Druhá světová válka poznamenala i situaci Čechů a Slováků usedlých v Rumunsku. V únoru 1941 pohrozili Němci zatčením předsedovi Československého kulturního spolku ve vsi Šumice, pokud bude ve své činnosti pokračovat. Ten se poté stáhl s několika svými spolupracovníky do ilegality. Společně tajně založili v listopadu 1943 ve městě Arad Československou národní radu, která vyvíjela činnost především v oblasti kulturní – uspořádala například sbírku finančních prostředků a z jejích zisků byla postavena škola a česko-bratrský chrám v obci Peregul Mare.

V dubnu 1944 se nacházelo na rumunském území asi 60 tisíc krajanů, z toho přibližně 15 tisíc Čechů a 45 tisíc Slováků. Lze je rozdělit do čtyř kategorií: 1) lidé usedlí v Rumunsku již od počátku 19. století, tedy především tzv. banátské Čechy a Slováci z Rudohoří – těch byla drtivá většina a Rumuni je okamžitě vyňali z perzekucí proti kolaborantům¹²⁹; 2) Čechy a Slováci, kteří z politických či rasových důvodů hledali útočiště v Rumunsku před nacistickou perzekucí po 15. březnu 1939; 3) uprchlíci (povětšinou židovského vyznání) původem ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, jimž byly československé nebo protektorátní pasy odňaty.

¹²⁶ *Scânteia*, 15. říjen 1945.

¹²⁷ Tamtéž, č. 237.324/P-46, 20. prosinec 1946.

¹²⁸ Profesor Gheorghe (Jiří) Staca byl etnický Arumun žijící v Praze. Pocházel ze severního Řecka, počátkem 20. století studoval na Karlově univerzitě, kde se také na Filozofické fakultě stal roku 1919 lektorem rumunského jazyka. Usadil se v Praze, později rovněž vyučoval rumunštinu, italštinu a španělštinu na Vysoké škole obchodní v Praze.

¹²⁹ Mnoho banátských Čechů se aktivně účastnilo bojů proti Němcům a Maďarům se zbraní v ruce a úzce spolupracovali s jugoslávskými partyzánskými oddíly. Srov. AMZV ČR, Konzulární odbor 1945-1954, č. 1584/46, 10. prosinec 1946.

Jejich počet činil podle tehdejších odhadů zhruba 400 až 500. Jednalo se o ty dříve pronásledované gestapem a posléze odeslané na nucené práce, kteří se do Rumunska dostali z různých pracovních a koncentračních táborů ze severního Sedmihradska či Vojvodiny, tedy z území za války obsazených horthyovským Maďarskem. Tito lidé byli přímo chráněni podmínkami příměří, problém byl spíše v tom, že mnoho z nich nemělo dostatečné doklady, na jejichž základě by bylo možno prokázat jejich československou příslušnost. Navíc jejich představy o další budoucnosti byly velmi rozdílné. Někteří projevíli přání repatriace do ČSR, jiní toužili vystěhovat se do Palestiny, často za účelem vstupu do československých či britských vojenských jednotek na Blízkém Východě¹³⁰; 4) Čechoslováci s pasy Třetí říše ze Sudet a Rakouska, kteří neoptovali pro Protektorát. Ti byli ochráněni proti represím pouze tehdy, pokud československé ministerstvo vnitra bylo schopné dokázat jejich český či slovenský etnický původ.¹³¹

Československá exilová vláda v Londýně cítila potřebu pomoci našim krajanům obnovit jejich za války zrušené spolky. Jednalo se především o Československou kolonii v Bukurešti, jež byla obnovena hned 23. srpna 1944 několika lidmi z místních poboček Pražské úvěrní banky a Zbrojovky Brno. Do jejího vedení byli jmenováni Ing. Stanislav Říha jako předseda, Ing. Josef Matoušek jako místopředseda a Bedřich Fiala coby jednatel. Kolonie měla hájit československé zájmy v Rumunsku a mimo jiné se měla také starat o krajany, kteří se ocitli v nouzi. Začala vydávat občanské průkazy uznávané rumunskými úřady, jakož i sovětskými okupačními orgány.¹³²

Obnoveno bylo také vyučování v českém jazyce na školách našich krajanů v Rumunsku, které bylo během druhé světové války přerušeno. Dvě české základní školy se nacházely v Bukurešti a Peregu Mare. Slováci disponovali celkem 19 základními školami a gymnáziem v Nădlaku. Slovenské školy během německé okupace Rumunska nebyly nijak postiženy, na rozdíl od českých, jež byly uzavřeny.¹³³ Na základě dohody československého ministerstva školství a osvěty s rumunskou stranou z konce listopadu 1945 bylo do krajanských škol vysláno dvanáct českých a devatenáct slovenských učitelů.¹³⁴

Dále se řešilo propuštění z internace či zajateckých táborů těch Čechů a Slováků, kteří za války dávali najevo své vlastenectví a postavili se proti spojení Rumunska s Osou, a

¹³⁰ Viz Zpráva o činnosti Československé kolonie v Bukurešti z 12. prosince 1944, AMZV ČR, LA, Bukurešť, obyčejné, č. 1032/45, 26. leden 1945

¹³¹ AMZV ČR, Teritoriální odbor 1945-1959, č. 237-2/1945, 22. září 1945.

¹³² Srov. TEJCHMAN Miroslav: *The re-establishment of Czechoslovak-Romanian relations...*, s. 120

¹³³ Téměř všichni čeští a slovenští učitelé se přidali ke spojeneckým armádám, někteří za války padli v bojích. Viz *Národní osvobození*, 27. červen 1945.

¹³⁴ Národní archiv České republiky, fond Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna, č. 2322/45, 30. listopad 1945

rovněž krajanů, kteří byli odvedeni do rumunské armády a po sovětské okupaci zajati. Důležitou otázkou také byla obnova českých a slovenských knihoven a jiných kulturně vzdělávacích institucí zavřených či zrušených Němci. Seznam všech těchto opatření spolu se stručným popisem vývoje uvnitř české a slovenské menšiny během války poslali do Londýna někdejší úředník vyslanectví v Bukurešti a pracovník Československé kolonie mezi roky 1936-1940 Lev Řezáč a npor. Jaroslav Jurek, jenž působil ve 30. letech jako učitel v Československé kolonii.¹³⁵ Oba poukázali na nutnost vyslat do Rumunska československého delegáta, který by pomohl krajanům vyřešit jejich problémy. To vzhledem k tehdejší zahraničněpolitické situaci zatím nebylo možné, a proto se péče o krajany v Rumunsku prováděla prostřednictvím československého zastupitelského úřadu v Moskvě.

Hned po pádu Antoneskova režimu se čs. velvyslanec v Moskvě Zdeněk Fierlinger obrátil na příslušné sovětské orgány a požádal je, aby na účet našeho státu poskytly pomoc krajanům v Rumunsku, kteří neměli vlastních prostředků. Sověti v tomto ohledu vyšli žádosti vstříc a čs. ministr zahraničí Jan Masaryk mohl konstatovat, že od této doby nepřišly v této věci od krajanů žádné stížnosti. Díky iniciativě Jaromíra Kopeckého v Ženevě začal Mezinárodní červený kříž od října 1944 posílat částku 1000 švýcarských franků měsíčně na podporu čs. občanů v Rumunsku do doby, než se v Bukurešti objeví čs. politický zástupce.¹³⁶ Počátkem roku 1945 dohodl ještě ministr financí ČSR s reprezentantem Československé Zbrojovky a. s. Brno a jejích sesterských podniků v Rumunsku Dr. Ing. Edvardem Outratou půjčku ve výši 5 milionů lei na podporu čs. uprchlíků v Rumunsku. Peníze dostali k dispozici zástupci Mezinárodního Červeného kříže, kteří byli zmocněni poskytovat tuto pomoc podle potřeby na základě místních poměrů.¹³⁷

Dne 6. října 1944 přišel do sídla Československé kolonie v Bukurešti dopis od čs. uprchlíků v Rumunsku, kteří v něm volali o pomoc v jejich kritické situaci. Kritizovali nečinnost kolonie, jež podle nich vedla jen prázdné debaty, aniž by dosáhla jakýchkoliv praktických výsledků. Vyzvali rezolutně představitele Kolonie, aby se konečně začali zajímat o problémy uprchlíků, jejich strádání hladem a zimou.¹³⁸

V listopadu 1944 se objevila soukromá iniciativa na pomoc Čechům a Slovákům v Rumunsku, s níž přišli Ladislav Kastner a Zoltán Buchsbaum, dva Slováci pobývající tehdy v Istanbulu. Projevili snahu postarat se o propuštěné československé zajatce a ostatní bezprizorní krajany do doby, než jejich záležitosti převezme do své kompetence oficiální

¹³⁵ AMZV ČR, LA, Bukurešť, důvěrné, č. 9330/44, 14. duben 1944

¹³⁶ AÚTGM, Edvard Beneš 1939-1945, č. 13.370/44-Přes., 31. říjen 1944.

¹³⁷ AMZV ČR, LA, důvěrné, č. 3460/45, 15. leden 1945.

¹³⁸ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 17014, 6. říjen 1944.

československý úřad. Vzhledem k ne příliš velké důvěryhodnosti podniku i obou osob¹³⁹ však Jan Masaryk tuto iniciativu odmítl a organizace pomoci krajanům dále pokračovala přes Moskvu.

4.2. Krajské spolky Čechů a Slováků v Rumunsku

Češi a Slováci v Bukurešti byli rozděleni na dva tábory. Spolek s názvem Československá kolonie v Bukurešti sdružoval spíše „starousedlíky“, kteří setrvali na svých pracovních pozicích i během Antoneskova režimu. Československá kolonie v Bukurešti vznikla již roku 1890. Po obsazení Rumunska hitlerovskými jednotkami se účastnila ilegální činnosti vyvíjené našimi krajany a tím se jí podařilo zachránit poměrně značnou část československého majetku v Bukurešti a okolí. Po srpnovém převratu měla asi 500 členů. Starala se o kulturní a osvětovou činnost pro krajany. Disponovala rovněž vlastní knihovnou a školou, kde se vyučovalo v češtině. Pod hlavičkou Kolonie působila také bukurešťská odbočka Sokola sdružující zhruba osmdesát členů a rovněž společný Národní dům Čechů a Slováků a Kroužek československé mládeže.¹⁴⁰

Druhá skupina, tzv. Výbor (komitét) československých emigrantů, která nebyla tak výrazně organizovaná, zahrnovala uprchlíky a v Bukurešti usazené Slováky – žádní Češi mezi členy Výboru nefigurovali. Komitét sídlil v budově bývalého slovenského vyslanectví. Jeho předsedou byl Slovák Tibor Singer, tovární úředník, funkci místopředsedy tohoto spolku zastával Ján (Hans) Selfen.¹⁴¹ V tomto spolku bylo sdruženo mnoho mladých lidí židovského vyznání levicové orientace. Vzájemné vztahy mezi Kolonií a Výborem byly velmi špatné a jedna strana neustále obviňovala druhou z nejrůznějších nepravostí. Zejména příslušníci Výboru často útočili proti Kolonii, jejíž představitele obviňovali z kolaborace.¹⁴² Dokonce i v rumunském tisku se svého času pravidelně objevovaly články jednoho či druhého spolku napadající opačnou stranu. Výbor emigrantů disponoval menším množstvím hmotných

¹³⁹ Zvláště v případě Buchsbauma byly zde pochybnosti vzhledem k jeho minulosti. Jak popisoval Miroslav Hanák z Ankary, „(Buchsbaum) je zde již dlouho, ale po celou dobu dává přednost slovenskému pasu, pravděpodobně aby z čs. pasu mu nevypluly nějaké povinnosti vůči ČSR. Je to obvyklý případ jeho souvěrců z Istanbulu, kteří v době, kdy ČSR mohla potřebovat jejich pomoc – buď se k ní nehlásili, nebo pracovali z různých pohnutek pro jiné státy. Dnes, když válka dopadla proti jejich předpokladům, a od budoucí ČSR si slibují nejen vrácení majetku, ale i ušlých zisků, mohou se přetrhnout v projevech Čechoslováctví.“ Cit. dle: AMZV ČR, LA, Ankara, důvěrné, č. 1378/44, 16. listopad 1944.

¹⁴⁰ Viz AMZV ČR, TO 1945-1959, č. 425-6/45 22. září 1945.

¹⁴¹ Singer před válkou pracoval jako čs. zástupce zbrojařské firmy Manfred-Weiss v Budapešti, Selfen byl majitelem jednoho dopravního podniku, který spolupracoval s Němci a pomáhal provádět jimi organizované transporty.

¹⁴² Viz AMZV ČR, LA, Londýn, důvěrné, č. 1154/44, 20. listopad 1944.

prostředků než Československá kolonie, přesto však mohl vyplácet svým členům 10 tisíc lei měsíčně.¹⁴³

Po 23. srpnu 1944 se Československá kolonie ujala ochrany čs. občanů a majetku. Její hlavní úloha spočívala ve vydávání legitimací Čechům a Slovákům, které dokazovaly jejich etnický původ. Byly uznávány rumunskými a sovětskými úřady a poskytovaly tak krajanům plnou právní ochranu před případnými deportacemi kolaborantů. Kolonie pomáhala krajanům vlastními prostředky, jež získávala výběrem desetiprocentní daně z příjmů od všech svých členů. Výbor československých emigrantů vyvíjel prakticky shodnou činnost, na rozdíl od Kolonie svoji snahu však směřoval hlavně mezi uprchlíky ze Slovenska a Podkarpatské Rusi.¹⁴⁴

Problém vztahů mezi Československou kolonií a Výborem emigrantů se pokoušel vyřešit první československý politický zástupce v Bukurešti Jaroslav Kraus tím, že navrhl vytvoření jakéhosi společného zastřešujícího orgánu, Národní rady Čechů a Slováků v Rumunsku. Protože však byla nevráživost mezi členy obou spolků opravdu veliká, tento pokus se ukázal jako nereálný. Kraus v červnu 1945 navštívil představitele obou spolků a ocenil, co udělala Kolonie pro Čechy a české zájmy a Výbor pro Slováky a osoby ze Zakarpatské Ukrajiny – zejména občany židovské národnosti, kteří byli osvobozeni z nacistických koncentračních táborů na Ukrajině a v Polsku díky postupu Rudé armády.¹⁴⁵

Jaroslav Kraus po svém příjezdu do Bukurešti postupně převzal od Československé kolonie mnoho kompetencí, především vystavování prozatímních certifikátů o státním občanství a hospodářské záležitosti. Kolonie se tak vrátila ke své předválečné funkci kulturního a sociálního spolku. Protože agenda, již Kraus po převzetí od Kolonie dostal na starosti, byla početná a poměrně komplikovaná, přibral si jako své spolupracovníky Jana Brožovského z Československé kolonie a Mikuláše Schwarze z Výboru emigrantů.¹⁴⁶ Zatímco Kolonie předala svoji agendu Krausovi bez jakýchkoliv výhrad, představitelé Výboru se zdráhali učinit podobný krok. Singer měl navíc vlastní osobní ambice ovládnout Československou kolonii a podřídit ji organizaci, kterou vedl.¹⁴⁷

V druhé polovině října 1945 byl v Bukurešti založen Vlastenecký svaz Čechoslováků v Rumunsku (*Uniunea patriotică a Cehoslovacilor din România*). Vznikl z iniciativy zástupce

¹⁴³ Jen pro srovnání uvádím příklad tehdejších cen: oběd 300 lei, pokoj v hotelu 1200 lei, kilogram cukru a kilogram masa 240 lei, kilogram slaniny 350 lei, šaty z dobré látky 45 000 lei. Kurs amerického dolaru vůči rumunské měně byl tehdy 2500 lei za dolar. Srov. tamtéž.

¹⁴⁴ AMZV ČR, TO 1945-1959, č. 105953/45, 7. červen 1945.

¹⁴⁵ Srov. AMZV ČR, LA, Moskva, důvěrné, č. 1414/45, 5. únor 1945.

¹⁴⁶ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 2/1945, 31. květen 1945.

¹⁴⁷ AMZV ČR, TO 1945-1959, č. 105953/45, 7. červen 1945.

České tiskové kanceláře v Rumunsku Ladislava Kohlíka a dále dr. Tibora Singera a Vladimíra Páska z Výboru československých emigrantů. V říjnu 1945 byli Výborem vypraveni poslední emigranti zpět na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Jelikož se nadále na území Rumunska nenacházeli další uprchlíci, pomoc kterýmžto byla hlavní náplní činnosti Výboru emigrantů, ztratilo toto uskupení prakticky důvod k další existenci. Tato skutečnost byla navíc umocněna přestupem některých členů Komitétu do řad nově založeného Vlasteneckého svazu. Uvnitř Výboru se vytvořila dvě křídla, přičemž jedno pod vedením Jána Selfena bylo pro rozpuštění spolku. Druhá skupina, která se vytvořila kolem Tibora Singera, si přála jeho další pokračování. Selfenovo křídlo však z Výboru vystoupilo, čímž toto uskupení zaniklo.¹⁴⁸ Vlastenecký svaz tak měl být jakýmsi pokračovatelem Výboru.

Vzhledem k tomu, že většina československých uprchlíků pobývajících v Rumunsku měla protektorátní pasy, docházelo v rámci zostřování sovětské okupační moci k jejich častým internacím. Československé kolonii se podařilo u Spojenecké kontrolní komise v Rumunsku vyjednat ukončení těchto opatření a internováni byli pouze ti, kteří prokazatelně vyvíjeli proněmeckou činnost. V bezpečí byli nakonec rovněž Češi s německými pasy (hlavně uprchlíci ze Sudet), jimž bylo vydáno potvrzení o jejich českém původu. Rumunské ústřední orgány¹⁴⁹ vyšly v této záležitosti Československé kolonii vstříc, potíže se však vyskytly při provádění nařízení podřízenými úřady (hlavně těmi v jednotlivých župách), které nerozlišovaly říšské pasy od pasů protektorátních. Českoslovenští představitelé byli proto často nuceni intervenovat i v jednotlivých případech.

Pronásledování se překvapivě nijak nedotklo Slováků, kteří vlastnili pas Slovenského štátu. Slovenské vyslanectví bylo po srpnovém převratu opuštěno, bydlel zde pouze školní inspektor Petr Horský, jenž se spolu s několika dalšími lidmi dobrovolně přihlásil do československé armády. Členové slovenského velvyslanectví se po prvních náletech na Bukurešť odebrali do Nădlaku,¹⁵⁰ kde byli internováni. Část inventáře budovy převzal dr. Ivan Bujna a část československá sekce Slovanského antifašistického výboru v Rumunsku v čele s Jánem Bubanem.¹⁵¹ Filiálka Pražské úvěrní banky v Bukurešti převedla zůstatek na účtu bývalého slovenského vyslanectví na vládního delegáta u této banky.¹⁵²

¹⁴⁸ Tamtéž, č. 51515-III/46, 27. duben 1946.

¹⁴⁹ Jednalo se především o ministerstvo zahraničí, vnitra, prefekturu v Bukurešti, státní policii a místní vojenské velitelství v Bukurešti. S těmi měla Československá kolonie bezproblémový styk.

¹⁵⁰ Nădlac (maď. Nagylak) je obec při hranicích s Maďarskem nedaleko Aradu. Je to tradiční centrum slovenské menšiny v Rumunsku a místo s největší koncentrací slovenského obyvatelstva v zemi.

¹⁵¹ Tyto dva muži sehráli později klíčovou roli během reemigrace českých a slovenských krajanů z Rumunska zpět do vlasti.

¹⁵² AMZV ČR, Konzulární odbor 1945-1954, č. 38003/V-1/1948, 23. únor 1948.

Neutěšená sociální situace Čechů a Slováků vyžadovala stále naléhavěji přítomnost československého diplomatického zástupce v Bukurešti. Prvním takovým vyjednavacem byl tajemník čs. vyslanectví v Moskvě Ing. Lev Klučka, který počátkem ledna 1945 přijel do Bukurešti z pověření Fierlingera. Československý diplomat vedl dlouhé rozhovory se zástupcem rumunského ministerstva zahraničí Eugenem Filottim o otázkách a postavení československých občanů v Rumunsku. Jeho iniciativa přinesla úspěch v podobě jednorázové finanční pomoci rumunské vlády Čechům a Slovákům ve výši 40 milionů lei.¹⁵³ Klučka si vyžádal ještě další půjčku od Zbrojovky v Rumunsku ve výši 10 milionů lei, určenou na sociální účely. Dále vyjednával se sovětským politickým reprezentantem ve Spojenecké kontrolní komisi A. P. Pavlovem a rumunským ministrem zahraničí Vișoianem o vypořádání majetkových záležitostí našich krajanů a podniků.¹⁵⁴ Lev Klučka rovněž zařídil na přechodnou dobu sociální službu pro krajany čekající na repatriaci do vlasti, neboť jejich hmotná situace byla podle jeho slov neutěšená. Služba byla financována částečně rumunskou vládou a dílem soukromým darem. Klučka převzal administrativní část budovy bývalého čs. vyslanectví a zřídil v ní sekretariát sociální péče a správu budov.

Československé vojenské zájmy v Bukurešti byly s úspěchem reprezentovány majorem Květoslavem Prokešem. Do 15. listopadu 1944 Prokeš působil jako přidělenec u *Forces Françaises Libres* (de Gaullovy armády) v Sýrii, poté byl odvolán k československým jednotkám do SSSR. Při své cestě do Sovětského svazu se zastavil v Bukurešti, kde se ujal odvodů krajanů do československé armády. Zároveň usiloval o dosažení jednoty mezi krajany v Rumunsku. Rumuni (především bývalý vojenský přidělenec v ČSR generál Constantin Eftimiu) mu za pomoci sovětských okupačních orgánů vycházeli vstříc při shromažďování odvedenců a dalších dobrovolníků z řad válečných zajatců. Celkem se takto podařilo mobilizovat 600 nových vojáků.¹⁵⁵

V průběhu ledna 1945 se v Bukurešti na krátkou návštěvu zastavil npor. Sochor, hrdina Sovětského svazu a příslušník československé armády v Sovětském svazu. Přijel, aby zajistil potraviny a jiné potřebné zásoby pro dětský dům čs. armády v Černovicích. Zorganizoval proto mezi místními Čechy narychlo finanční sbírku, v níž se podařilo nashromáždit tři miliony lei na nákup těchto potřeb.

¹⁵³ Během Klučkova pobytu v Bukurešti vznesl Výbor československých emigrantů vůči rumunské vládě požadavek, aby byl uznán jako „konzulární úřad“. Kabinet premiéra Rădescu to však odmítl, odvolává se na podmínky příměří, které jí to výslovně zakazovaly. Druhým důvodem odmítnutí ze strany rumunské vlády mohla být také nedůvěra vůči Výboru emigrantů. Srov. KOPECKÝ Peter: *K niektorým politicko-ekonomickým aspektom...*, s. 386.

¹⁵⁴ AMZV ČR, LA, Moskva, důvěrné, č. 1414/45, 5. únor 1945

¹⁵⁵ TEJCHMAN Miroslav: *Obnova československo-rumunských vztahů...*, s. 541.

5. Podíl rumunských vojsk na osvobození Československa na jaře 1945

Důležitou kapitolu vzájemných vztahů mezi Československem a Rumunskem, která významně přispěla k poválečnému obnovení přátelského charakteru styků, představuje účast rumunských vojsk na osvobozování čs. území od nacistických okupantů. K této problematice nebyl podniknut speciální výzkum ve vojenských archívech, proto je založena především na sekundární literatuře a odborných statích.

Po zničení velké části rumunských vojsk na východní frontě a po svržení režimu maršála Antoneska v srpnu 1944 přešlo Rumunsko na stranu Spojenců, což znamenalo podřízení zbylých rumunských jednotek sovětské armádě a jejich nasazení v dalších bojích proti armádám Osy. Přestože boje Rumunů na našem území byly po skončení války právem zmiňovány jako významný mezník ve vztazích a nesčetněkrát bylo v tisku i projevech politiků vyzdvižováno hrdinství rumunských vojáků, rozhodně nelze konstatovat, že v danou chvíli tito muži ve zbrani šli do bojů za účelem pomoci přátelskému státu, tím spíše ne dobrovolně. Rumunské jednotky byly velmi vyčerpaný boji proti Rudé armádě, během nichž je Němci nasazovali do předních bitevních linií. Účastnily se takto nejtěžších bojů a z tohoto důvodu byly jejich početní stavy značně zdecimovány. Stejnou strategii použila nyní i Rudá armáda, která zrovna tak nechala vyčerpané Rumuny vykonávat za sebe „špinavou práci“. Tím ovšem nelze upírat rumunským vojákům jejich zásluhy a je na místě podrobněji se zmínit o průběhu bojů v Československu, na nichž rumunská vojska participovala.

Po bojích v Sedmihradsku a v Maďarsku v období mezi zářím a prosincem 1944 se rumunská vojska po boku sovětských armád dostala až na území Československa. Na teritoriu našeho státu bojovalo levé křídlo 4. ukrajinského frontu maršála Ilji Petrova a pravé křídlo 2. ukrajinského frontu maršála Rodiona Malinovského. Rumunské jednotky byly součástí 2. ukrajinského frontu. Sovětská a rumunská vojska společně dosáhla maďarsko-československých hranic 18. prosince 1944. Nová vláda Petru Grozy jako gesto loajality vůči spojencům posílila v březnu 1945 početní stavy rumunských vojsk bojujících na straně protihitlerovské koalice. Zintenzívnilo se také jejich zásobování a byla jim poskytnuta lepší výbava.

Československé území bylo pro spojenecká vojska kvůli svému členitému reliéfu mnohdy obtížně zdolatelnou překážkou. Situaci komplikovala i pohraniční opevnění na hranicích mezi ČSR a Maďarskem, vybudovaná v meziválečné době jako ochrana před

případnou invazí horthyovského Maďarska na československé teritorium. Tato opevnění se nyní nacházela v rukou Němců, kteří s jejich pomocí snadno komplikovali bojové operace Spojenců a znesnadňovali jejich postup.¹⁵⁶

První úspěch zaznamenala 18. prosince 1944 4. rumunská armáda, jíž velel generál Gheorghe Avramescu, osvobozením vesnice Buzica. Jednalo se o první obec na československém území, kam rumunští vojáci vstoupili. Poté bojoval Avramescu se svými vojáky jihozápadně od Košic v 60 km dlouhém pásmu mezi obcemi Sená a Beršava.¹⁵⁷ 2. armádní sbor postupoval severozápadním směrem na Rožňavu a 6. směřoval ke Košicím, kde měl pomoci sovětským jednotkám, které mezitím město napadly, přimět místní německou posádku ke složení zbraní. Za použití výbušnin se 6. armádnímu sboru podařilo postoupit 5 km směrem na Košice přes několik vesnic, z nichž útočili Němci. Po těžkých bojích zaznamenal úspěch také 2. armádní sbor, když donutil hitlerovce stáhnout se více na severozápad. Tím byla definitivně prolomena opevněná československo-maďarská hranice.¹⁵⁸ Němci se ještě pokusili dobýt zpět osu Košice-Rožňava, ale neúspěšně, na mnoha místech ji zatarasila rumunská vojska. Poslední den roku 1944 pak ještě 4. rumunský armádní sbor, skládající se z 2. a 3. horské divize, překročil československo-maďarskou hranici 20 km východně od maďarského města Salgótarján a osvobodil pásmo zhruba 40 km směrem na západ podél hranice. Na Nový rok 1945 dosáhla rumunská vojska hraniční řeky Ipel'.¹⁵⁹

Boje dále pokračovaly v horském masívu Slovenské Rudohorie. Toto pohoří se snažili Němci díky jeho strategické poloze udržet co možná nejdéle. Proto také povolali k jeho obraně nové posily. 4. rumunská armáda, které nyní velel generál Nicolae Dăscălescu, dostala za úkol nejprve obsadit okolí Rožňavy a poté dostat pod kontrolu horní tok řeky Hron.¹⁶⁰ Akce začala 12. ledna 1945 nad ránem útokem dělostřelectva. 6. armádnímu sboru, jež vedl generál Petre Cameniță, a 21. pěší divizi generála Petre Antoneska se brzy podařilo proniknout do hlubokých lesů masívu Silická planina.¹⁶¹

Mezitím bojovaly 3. rumunská pěší divize a 8. jezdecká divize v údolí řek Slaná a Štítník. Večer 13. ledna dobyla 3. pěší divize město Plešivec, čímž způsobila Němcům velké

¹⁵⁶ NICOLAE Constantin - ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg*, București 1976, s. 146.

¹⁵⁷ Tato armáda se dělila na 2. a 6. armádní sbor. KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František – BENEŠ Pavel: *Rumunská armáda v bojích za našu slobodu*, Banská Bystrica 1963, s. 18.

¹⁵⁸ SCAFESŢ Cornel – ŞERBĂNESCU Horia – SCAFESŢ Ioan – ANDONIE Cornel – DĂNILĂ Ivan – AVRAM Romeo: *Armata română 1941-1945*, București 1996, s. 89.

¹⁵⁹ ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române la războiul antihitlerist*, București 1971, s. 165.

¹⁶⁰ Tato operace připravovaná v součinnosti s velením 4. ukrajinského frontu Rudé armády, byla držena v největším utajení.

¹⁶¹ NICOLAE Constantin – ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg...*, s. 153.

problémy, neboť přes toto město vedla strategicky významná železnice, po níž doposud přijížděly transporty zásobující německé jednotky na frontě. Ve stejné době dosáhla 8. jezdecká divize údolí řeky Slané.¹⁶² Velkým úspěchem bylo osvobození Rožňavy 2. rumunským armádním sborem generála Edgara Răduleska 25. ledna 1945. Rumuni obklíčili nepřátelské jednotky a získali město pod svoji kontrolu. Během této operace bylo zajato přes 1700 německých a maďarských vojáků a důstojníků.¹⁶³

Po vítězství u Rožňavy pokračovala 4. rumunská armáda v postupu dvěma směry: 2. armádní sbor údolím řeky Slané přes Dobšinou až k městu Brezno ve střední části Slovenska a 6. armádní sbor údolím řeky Muráň přes město Tisovec s cílem rovněž v Brezně. Nejprve Rumuni rozbili německé zadní voje a narazili na nově připravené nepřátelské jednotky. V těchto lokalitách bojovala rumunská vojska v součinnosti nejen s Rudou armádou, ale již také ve spolupráci s československými partyzány. Podmínky jim však komplikovalo velmi nepříznivé počasí. Rumunské 9. pěší divizi generála Iona Stănculeska se ve spolupráci s partyzány podařilo u města Dobšiná napadnout nacisty z boku a zezadu. Brzy společně dosáhli pramenů Hronu severně od obce Telgárt, kde se setkali s 8. jezdeckou divizí.¹⁶⁴

Dne 27. ledna osvobodila 3. rumunská pěší divize spolu se 42. sovětskou gardovou divizí po dvoudenních vyčerpávajících bojích městečko Revúca, kde se Němci obzvláště pečlivě opevnili a tvrdě se bránili. O den později byl 6. rumunským armádním sborem osvobozen Tisovec.¹⁶⁵

2. armádní sbor rychle postupoval Nízkými Tatrami směrem na západ a dorazil až před město Brezno, kde však narazil na masivní odpor Němců. V noci z 31. ledna na 1. února 1945 probíhaly tvrdé boje. Brzy ráno se rumunským a sovětským jednotkám podařilo vpadnout do města z více směrů a prolomit obklíčenou německou obranu. Osvobozením Brezna byla ukončena operace Rožňava.¹⁶⁶

V první lednové dekádě roku 1945 dosáhl 4. rumunský armádní sbor bojující v rámci 27. sovětské armády zóny kolem města Lučenec. Rumunští vojáci útočili na město od západu, Sověti z východu, s cílem osvobodit Lučenec od německé okupace. Dne 14. ledna vpadli sovětští vojáci do města, vyhnali z něj německé jednotky a chystali se na další boje. Hitlerovci však mezitím posílili svoje rezervy a podařilo se jim dočasně zastavit postup sovětských a

¹⁶² ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române...*, s. 180.

¹⁶³ Tamtéž, s. 154.

¹⁶⁴ MARINESCU Antone: *Armata română în războiul antihitlerist: Album de scheme*, București 1980, s. 128.

¹⁶⁵ KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František: *Prietenia cehoslovaco-română. File din cronici de război*, București 1969, s. 30.

¹⁶⁶ NICOLAE Constantin – ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg...*, s. 156.

rumunských vojsk.¹⁶⁷ O den později se v oblasti kolem Lučence objevil 7. rumunský armádní sbor, jenž se předtím účastnil bojů o Budapešť. Znamenal významnou posilu pro 4. armádní sbor. Tím se znovu setkaly dva armádní sbory tvořící původně 1. rumunskou armádu generála Vasile Atanasia, jež se nyní rovněž zapojila do bojů proti nacistům na čs. teritoriu.¹⁶⁸

Díky tomu Rumuni úspěšně postoupili 20 km až do pohoří Javorina. V bojích v tomto horském masívu se vyznamenali především rumunští horští myslivci a elitní jednotky pěchoty, byť za cenu velkých ztrát. Zde narazili Rumuni na velkou překážku v podobě nepřátelských minových polí, čímž se jejich postup velmi zpomalil. V pohoří Javorina měli Němci poměrně dobře vybudované zázemí. Sověti proto poskytli svým rumunským spolubojovníkům další posily v podobě vojáků i munice. Díky této pomoci se podařilo Rumunům opět obnovit postup a osvobodit kolem 20 vesnic v horském masívu.¹⁶⁹ Boje v pohoří Javorina byly nejdéle trvajícím a také nejtěžším konfliktem, jehož se rumunští vojáci doposud na našem území zúčastnili. Důvodem této skutečnosti byl především tvrdošíjný odpor Němců, dále náročný terén a nepřízeň počasí (hlavně kvůli mrazu a hustému sněžení). Z celkového počtu asi 60 tisíc vojáků 1. rumunské armády účastnících se „operace Javorina“ zhruba 15 tisíc zahynulo nebo bylo zraněno.¹⁷⁰

Na konci ledna 1945 se 4. rumunská armáda nacházela západně od Brezna. Podle dalších rozkazů sovětských velitelů měla dále postoupit ke střednímu toku řeky Hron, dobýt západní hřeben Slovenského Rudohoří a osvobodit Banskou Bystrici. Proti Rumunům tentokrát stály početnější a lépe vyzbrojené německé a maďarské oddíly. Bojové akce začaly 10. února a byly velmi vyčerpávající pro obě strany. Rumunské jednotky postupovaly v průměru jen o 1 km za den.¹⁷¹

Situace byla pro 4. rumunskou armádu o něco snadnější, když dosáhla horského pásma Nízkých Tater, které Němci nebránili tak intenzívně. Proto jim Rumuni, podnikající útoky na jejich nekryté křídlo, působili významné ztráty. V Nízkých Tatrách se Rumuni setkali s dalšími bojujícími československými partyzány a snažili se bojové operace vzájemně koordinovat. Jejich prvním významnějším společným počinem bylo dobytí Kriváně, důležitého opěrného bodu Němců.¹⁷²

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 158-159.

¹⁶⁸ SCAFESŢ Cornel – ŢERBĂNESCU Horia – SCAFESŢ Ioan – ANDONIE Cornel – DĂNILĂ Ivan – AVRAM Romeo: *Armata română 1941-1945...*, s. 91.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 92.

¹⁷⁰ NICOLAE Constantin – ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg...*, s. 162.

¹⁷¹ TEJCHMAN Miroslav: Rumunská armáda a osvobození Československa, *Slovanský přehled*, roč. LXXII, č. 2, Praha 1986, s. 126.

¹⁷² KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František – BENEŠ Pavel: *Rumunská armáda v bojích...*, s. 23.

Ačkoliv rumunská vojska samostatně neosvobodila středoslovenské město Zvolen, významně k jeho osvobození dopomohla a usnadnila Sovětům tuto operaci. 21. rumunská divize dostala 14. března 1945 rozkaz oblehnout Zvolen od severozápadu směrem z kopců, které již Rumuni kontrolovali. Za této asistence rumunských vojáků mohly jednotky 40. sovětské armády vtrhnout do Zvolena a osvobodit jej. Němci byli bez bojů donuceni vyklidit pozice a předat město do rukou osvoboditelů.¹⁷³ Severně od Zvolena se podařilo Rumunům osvobodit několik dalších vesnic a lokalit, například obce Podbrezová nebo Valaská.¹⁷⁴

Operace s cílem dobýt a osvobodit Banskou Bystrici začala již v jarním období, konkrétně 19. března 1945. Banská Bystrica byla z vojenského hlediska strategicky velmi výhodně položeným městem. Nacházelo se zde velitelské ústředí povstalců během Slovenského národního povstání ze srpna a září 1944 a z tohoto důvodu bylo také po porážce povstání město velmi přísně hlídáno německou obranou. Své úsilí na dobytí města soustředila 4. rumunská armáda generála Nicolae Dăscăleska společně se třemi sovětskými divizemi. Ještě předtím byly dobyty německé opěrné body v širším okolí města a rovněž nejzápadnější část horského pásma Slovenské Rudohorie.¹⁷⁵ Rumunské a sovětské jednotky se 23. března 1945 přiblížily k městu z více stran. Následujícího dne vtrhli do Bystrice od jihovýchodu Sověti a ze severovýchodu dorazila 9. rumunská pěší divize. Kontrolovala nejprve banksobystrické nádraží a pak společně se sovětskými vojáky 26. března definitivně osvobodila město z německého područí. Dobytím Banské Bystrice byl usnadněn další postup protihitlerovských jednotek za účelem osvobození Moravy.¹⁷⁶

V následujícím období pokračovala 1. rumunská armáda ovládnutím toku řeky Hron a dobytím hornického města Nová Baňa. V noci ze 4. na 5. dubna 1945 se střetla s německou obranou u města Bánovce. Po krvavých bojích město dobyla a Němci byli donuceni je opustit. Rumuni postupovali dále, brzy získali pod svoji kontrolu oblast jižně od pohorí Velká Fatra, osvobodili město Kremnica, důležité středisko, kde se nacházela spousta doplňkových továren a skladišť pro německý válečný průmysl, a již 8. dubna stanuli na západním výběžku Bílých Karpat, jejichž překonání by jim otevřelo cestu na Moravu.¹⁷⁷ Do poloviny měsíce dorazili k řece Moravě, ale než ji mohli překročit, bylo potřeba svést další těžké boje s německým protivníkem, při nichž jim pomáhala také 40. sovětská armáda. Dne 26. dubna 1945 se 1. rumunská armáda již ocitla na moravském území. Překonala pohorí Chřiby a ještě téhož dne

¹⁷³ ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române...*, s. 234.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ MARINESCU Antone: *Armata română în războiul antihitlerist...*, s. 142.

¹⁷⁶ Srov. NICOLAE Constantin – ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg...*, s. 166.

¹⁷⁷ ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române...*, s. 260-262.

dorazila údolím řeky Moravy k městu Uherský Ostroh, který bez větších bojů osvobodila, neboť místní němečtí obránci se dali na útěk.¹⁷⁸

Dále postupovala 1. rumunská armáda ke Kroměříži a Kojetínu. Během tuhých bojů o tato moravská města se Němci dokázali zpočátku nejen ubránit, ale také podniknout několik protiútoků. V jednom okamžiku už byl Kojetín téměř v rukou Rumunů, ale německé jednotky jej dočasně znovu dobyly zpět. U Kroměříže byla podstatně úspěšnější 10. rumunská pěší divize pod velením generála Mihaila Cămărașu, když se jí od západu podařilo prolomit německé linie a 5. května ráno vstoupila do města.¹⁷⁹ Po osvobození Kroměříže mohla tato divize přispěchat na pomoc Kojetínu a zesílila tím tlak na německé pozice u tohoto města. O den později byl dobyt a osvobozen také Kojetín.¹⁸⁰ Českoslovenští partyzáni velmi pomohli Rumunům v bojích o Kroměříž, neboť jim dali k dispozici Němci vypracovaný plán obrany města, který se našim partyzánům podařilo ukořistit.¹⁸¹

Po osvobození Banské Bystrice bojovala 4. rumunská armáda v pohořích Velká a Malá Fatra, kde se opět spojila se 4. ukrajinským frontem, který tam dorazil postupem podél horního toku Váhu. Společně narazili na německé zákopy, ostnaté dráty a minová pole v údolí řeky Turiec. Rumuni však tyto zátarasy překonali a během jediného dne postoupili o 25 km. Dne 11. dubna 1945 osvobodili po několikahodinových zbrojených střetech město Martin, opět s pomocí slovenských partyzánských formací.¹⁸² Mezi oběma ukrajinskými fronty bojujícími na našem území, tedy 2. a 4. frontem, bylo vytvořeno spojení. Levé křídlo 4. ukrajinského frontu sestávalo z československého armádního sboru a intenzivně spolupracovalo se 4. rumunskou armádou.¹⁸³ Na konci dubna Rumuni a Čechoslováci společně dobyli a osvobodili od Němců Trenčín a počátkem května se 4. rumunská armáda ocitla na Moravě.¹⁸⁴ V prvních květnových dnech osvobodila města Holešov a Hulín a brzy nato dorazila k levému břehu řeky Moravy nedaleko Kroměříže. Tímto krokem bylo završeno její úspěšné bojové nasazení mezi řekami Hronem a Moravou.¹⁸⁵

Na počátku května 1945 byly obě rumunské armády v Československu přeskupeny a připravily se na svoji závěrečnou ofenzívu, a sice směrem na Prahu. Zatímco 2. a 4. ukrajinský front postupoval směrem od jihovýchodu z Moravy, zahájil 1. ukrajinský front 6.

¹⁷⁸ KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František: *Prietenia cehoslovaco-română...*, s. 54.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 58.

¹⁸⁰ NICOLAE – ZAHARIA: *Rumänien im Antihitlerkrieg...*, s. 172.

¹⁸¹ KONEČNÝ – MAINUŠ – BENEŠ: *Rumunská armáda v bojích...*, s. 40.

¹⁸² SCAFEȘ Cornel – ȘERBĂNESCU Horia – SCAFEȘ Ioan – ANDONIE Cornel – DĂNILĂ Ivan – AVRAM Romeo: *Armata română 1941-1945...*, s. 94.

¹⁸³ NICOLAE Constantin – ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg...*, s. 173.

¹⁸⁴ ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române...*, s. 280-281.

¹⁸⁵ TEJCHMAN Miroslav: *Rumunská armáda a osvobození Československa...*, s. 130.

května pochod ze severu od Drážďan a na západ od Prahy měl vpadnout do týlu poslednímu ohnisku německého odporu. 1. rumunská armáda byla přemístěna na jih od Brna, osvobozeného před několika dny Rudou armádou, a 4. rumunská armáda zaujala pozice u Prostějova.¹⁸⁶ V pásmu mezi Prostějovem a Olomoucí se Rudá armáda střetla s Němci, kdy 4. ukrajinský front zaútočil od severu a 2. ukrajinský front (a spolu s ním také 4. rumunská armáda) podnikl ofenzívu z jihu. Jednotky 4. ukrajinského frontu dobyly a osvobodily Olomouc 8. května a následujícího dne se Němci pod tlakem rumunských vojsk museli vzdát Prostějova.¹⁸⁷

V noci z 8. na 9. května zastihla rumunské vojáky zpráva o bezpodmínečné kapitulaci nacistického Německa. Vláda admirála Karla Dönitze však přikázala v Československu se nacházejícím německým silám, čítajícím zhruba milion vojáků, aby nekapitulovaly, ale aby se ještě pokusily o odpor a pokud možno dosáhly západního pásma Čech, které bylo osvobozeno americkými jednotkami.¹⁸⁸

V této operaci sehrály rumunské jednotky zvláštní úlohu – měly zabránit Němcům, aby se jim podařilo ustoupit do západních Čech. Rumuni je pronásledovali pomocí motorových vozidel, jejichž posádky tvořily smíšené skupiny, např. příslušníků pěchoty a dělostřelectva. S jejich pomocí obsazovali strategické body jako mosty, křižovatky silnic nebo železniční stanice. Po cestě zadržovali německé kolony. Někteří Němci se vzdali rovnou, jiní se snažili utéct do lesů a ztratit se nepříteli. V průběhu těchto pronásledovacích akcí zajali rumunští vojáci přes tisíc Němců.¹⁸⁹ Mnoho z nich se podařilo dopadnout v lesnatém a kopcovitém pásmu kolem Boskovic. Od 10. května se němečtí vojáci rozprchli na území kontrolovaném rumunskými jednotkami, které rychle postupovaly kupředu. Ještě téhož dne podnikly přepadové akce na Českomoravské vrchovině, při nichž zadržely rovněž značný počet Němců. Dne 12. května se Rumuni objevili před Humpolcem, kde pronásledování ukončili.¹⁹⁰ Zbytky německých vojsk se dostaly do sevření Rudé armády a do poloviny května byly beze zbytku pochytány a zajaty. Poslední boje na našem území, jichž se účastnili rumunští vojáci, se odehrály ještě 14. května 1945.¹⁹¹

Bojů o konečné vítězství nad německými silami v Československu se neúčastnili jen příslušníci rumunských ozbrojených sil, ale také rumunští partyzáni, kteří často bojovali úzce po boku československých partyzánských oddílů. Partyzáni se na našem území ocitli již o

¹⁸⁶ KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František: *Prietenia cehoslovaco-română...*, s. 208.

¹⁸⁷ Srov. ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române...*, s. 293.

¹⁸⁸ NICOLAE Constantin – ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg...*, s. 181.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 182.

¹⁹⁰ ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române...*, s. 297.

¹⁹¹ TEJCHMAN Miroslav: *Rumunská armáda a osvobození Československa...*, s. 128.

několik měsíců dříve než rumunská armáda.¹⁹² Partyzánské jednotky bojovaly především na teritoriu středního Slovenska. Účastnily se útoků na nepřátelské kolony a naopak samy zadržely mnoho ofenzivních akcí německých jednotek. Kromě podílu na bojových operacích také zaminovávaly Němci využívané železnice a mosty nebo ničily rozvodné sítě elektrického vedení, které zásobovaly proudem zbrojní závody vyrábějící produkci pro Třetí říši.¹⁹³

V časovém období mezi 18. prosincem 1944 a 14. květnem 1945 bojovalo na českém a slovenském území celkem 165 111 rumunských vojáků. Jednalo se o dvě armády (1. rumunská a 4. rumunská armáda), které se dále dělily na 16 divizí (z toho 11 pěších, 3 jezdecké a 2 horské), jeden tankový pluk, letecký pluk, jednotka protiletdecké dělostřelecké obrany a některé zvláštní jednotky jako železniční brigáda, skupina na stavbu cest, ženisté a zásobovači. Během svého válečného putování urazili rumunští vojáci bezmála 500 km dlouhou trasu z východního Slovenska až do východní oblasti středních Čech. Přešli při tom čtyři velké vodní toky – Hron, Nitru, Váh a Moravu – a probjovali se přes deset horských masívů. Osvobodili celkově 1691 obcí a 31 měst. Zajali více než 20 tisíc nepřátelských vojáků a ukořistili nebo zničili velké množství vojenského materiálu Němců (především zbraně, munici a motorová vozidla). Na našem území našlo svoji smrt, bylo raněno nebo pohřešováno přes 66 tisíc rumunských vojáků, což představuje více než třetinu celkového původního stavu rumunských jednotek.¹⁹⁴

Obyvatelstvo osvobozených lokalit přijímalo rumunské vojáky velmi srdečně a přátelsky. V mnoha ohledech poskytovali obyvatelé českých a slovenských měst a vesnic rumunským bojovníkům podporu. Zprostředkovávali jim informace o nepříteli, pomáhali Rumunům zorientovat se ve složité spleti horských cest, asistovali při ošetřování raněných a nemocných vojáků a někdy i ubytovali rumunské partyzány.¹⁹⁵

Po válce udělila vláda ČSR rumunským vojákům asi 5600 řádů a medailí, stejně jako medaili „Dukla“ a jiná vyznamenání pro několik rumunských partyzánů, kteří byli nasazeni k bojům na našem území. Ve slovenském Zvolenu byl na paměť padlých rumunských vojáků vybudován pomník a rovněž v některých dalších českých a slovenských lokalitách byly na jejich počest vztyčeny obelisky nebo umístěny pamětní tabule.

¹⁹² Jejich členové se rekrutovali buďto z řad bývalých rumunských zajatců v SSSR, kteří si po 23. srpnu zažádali o možnost účastnit se bojů proti Ose a byli na území ČSR dopraveni pomocí výsadků, nebo byli mezi partyzány též Rumuni pocházející ze severního Sedmíhradska (za války obsazeného Maďary), kteří uprchli z vojenských pracovních oddílů, do nichž byli proti své vůli začleněni horthyovskými komandy. Srov. SCAFESŢ Cornel – ŢERBĂNESCU Horia – SCAFESŢ Ioan – ANDONIE Cornel – DĂNILĂ Ivan – AVRAM Romeo: *Armata română 1941-1945...*, s. 96.

¹⁹³ Srov. KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František: *Prietenia cehoslovaco-română...*, s. 59.

¹⁹⁴ TEJCHMAN Miroslav: *Rumunská armáda a osvobození Československa...*, s. 130.

¹⁹⁵ NICOLAE Constantin, ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg...*, s. 185.

Na oslavu vítězství uspořádala rumunská vojska, která po boku Rudé armády osvobodila ČSR, velkou vojenskou přehlídku u Humpolce. Dne 21. května 1945 se konal v sokolovně v Humpolci slavnostní večer, jemuž byli přítomni velitel 1. rumunské armády armádní generál Vasile Atanasiu, divizní generálové Radu Ceciu Miculescu a Damian Rășca, rumunský posádkový velitel v Humpolci Ion Antonescu a dalších pět rumunských generálů. Sovětskou stranu reprezentoval posádkový velitel kpt. Čerňavskij se svoji družinou.¹⁹⁶ Při zahájení večera zdůraznil generál Atanasiu význam účasti rumunských armád na osvobozování Sedmihradska, Maďarska a Československa a projevil přání, „aby byly do budoucna SSSR, ČSR a Rumunsko spjaty v pevném přátelství“.¹⁹⁷

6. Reemigrace Čechů a Slováků z Rumunska

Během prvních let po skončení druhé světové války proběhla velká přesídlovací akce, při níž byli do ČSR přestěhováni Češi a Slováci žijící v zahraničí. Československý stát byl na příchodu krajanů velmi zainteresován, a to především ze dvou důvodů: jednak bylo třeba znovu osídlit české a slovenské pohraničí po odsunutých Němcích a Maďarech a zadruhé vláda usilovala o přísun nových pracovních sil, především do oblastí zemědělství a lesnictví, v menší míře též do právě budovaného těžkého průmyslu. Reemigrace se uskutečnila zvláště ze zemí východní a jihovýchodní Evropy, které se po roce 1945 ocitly pod komunistickou dominancí, jež znamenala mimo jiné likvidaci soukromého vlastnictví, živností a individuálního podnikání. Československo se v letech 1945-1948 i přes sílící vliv komunistické strany stále jevilo jako ostrůvek demokracie v totalitním moři států okupovaných sovětskou armádou. Svoji hospodářskou úroveň a relativní prosperitou se odlišovalo od zaostalých agrárních států střední Evropy a Balkánu, k nimž patřilo také Rumunsko.

Hlavní příčinou touhy českých a slovenských krajanů po návratu do původní vlasti byly především důvody hospodářské – snaha o zlepšení jejich dosavadního ekonomického postavení.¹⁹⁸ Značnou roli sehrál také silný pocit hrdosti na příslušnost k českému či slovenskému etniku a nepochybně i vysoký stupeň idealizace poměrů v Československu.¹⁹⁹ Na rozdíl od období po první světové válce se zdála být tato doba pro přesídlení krajanů

¹⁹⁶ *Lidová demokracie*, 24. květen 1945.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Konkrétně v případě Rumunska se naši krajané již od 20. let potýkali ve svých vesnicích s narůstajícím přelidněním a nedostatkem půdy. Neustálý růst počtu obyvatel v uzavřených sídelních jednotkách měl za následek i rozšíření některých chorob a vrozených deformací. Srov. SECKÁ Milena, Češi v rumunském Banátu, in: *Češi v cizině*, ročník 1995, s. 102.

¹⁹⁹ Srov. VACULÍK Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, Brno 1993, s. 14.

výhodnější, neboť zamýšlený odsun německého a maďarského obyvatelstva z československého pohraničí měl vytvořit příznivé podmínky pro zajištění slušné existence v zemědělství, živnostenském podnikání, průmyslu, veřejných službách i státní správě. Jak se však později ukázalo, především v případě Slovenska to nebyla až tak docela pravda.²⁰⁰

Koncem srpna 1944 se na území Rumunska nacházelo celkově přibližně 52 tisíc krajanů, z čehož bylo 40 tisíc Slováků a 12 tisíc Čechů. Drtivá většina z nich měla rumunské občanství, neboť se jednalo o osoby dlouhodobě žijící v této zemi. Pouze Češi, kteří přišli do Rumunska jako odborníci v průmyslu a obchodníci, si ponechali občanství ČSR.²⁰¹ Prakticky všichni Češi se nacházeli v Banátu, konkrétně ve vesnicích Svatá Helena, Gerník, Rovensko, Bígr, Eibentál a Šumice v župě Caraș-Severin, nedaleko Dunaje a hranice s Jugoslávií. Pouze několik desítek Čechů žilo ve velkých městech. Co se týče polohy slovenského osídlení, tam byla situace složitější. Největší část, cca 25 tisíc lidí, obývalo území Sedmihradská, především pak hraniční pás s Maďarskem, oblast tzv. Rudohoří²⁰². Zhruba 13 tisíc z nich žilo ve větších městech a v Banátu, ale severněji než Češi. Zbylé tři tisícovky Slováků byly koncentrovány v jižní Bukovině, kolem městečka Poiana Micului.²⁰³

Již v posledních měsících roku 1944 nabídla československá vláda krajanům v Rumunsku možnost návratu do vlasti. Někteří z nich, především Slováci, na tuto výzvu reagovali ihned a odcházeli z Rumunska na vlastní pěst, aniž by vyčkali plánované dohody o přesídlení mezi ČSR a Rumunskem.²⁰⁴ Hovoříme zde o tzv. černé reemigraci. Toto vzbudilo obavy u ostatních krajanů, že když se ke stejnému kroku odhodlají později, dostane se jim doma horších příležitostí k přidělu půdy. Vláda krajany od spontánního vystěhovalectví odrazovala především z důvodu doposud nevyřešeného problému odsunu Maďarů z jižního Slovenska. Kvůli této skutečnosti by v dané době prozatím nebylo přesídlence kde usadit.²⁰⁵

Mezi největší propagátory myšlenky reemigrace z řad krajanů patřil advokát z Nădlaku a předseda Československého svazu v Rumunsku²⁰⁶ dr. Ivan Bujna, jenž začal připravovat

²⁰⁰ Srov. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945-1954)* (ed. NOSKOVÁ Helena – VÁCHOVÁ Jana), Praha 2000, s. 31.

²⁰¹ Jednalo se o 2933 osoby. Srov. VACULÍK Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků...*, s. 63.

²⁰² Tuto oblast lze zhruba vymezit městy Arad a Oradea. Politickým a kulturním centrem rumunských Slováků bylo město Nădlac (maď. Nagylak) u hranice s Maďarskem.

²⁰³ *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska...*, s. 26.

²⁰⁴ Šlo především o Slováky žijící v chudých horských krajích s málo úrodnou půdou. NAČR, fond Úřad předsednictva vlády ČSR – běžná spisovna, č. 430-3-15/45-16, 3. únor 1945.

²⁰⁵ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 1536/45, 14. září 1945.

²⁰⁶ Jednalo se o krajanský spolek se sídlem v Nădlaku. Měl pobočky i v Aradu, Temešváru a Peregu. Československý spolek existoval již v meziválečném období, za války byla jeho činnost přerušena a 1. července 1945 se znovu aktivizoval. Jeho předsedou byl zvolen Ivan Bujna, místopředsedy se stali nădlacký advokát Ján Ďuriš a architekt Josef Kalousek z Aradu. Generálním tajemníkem byl jmenován evangelický farář z Nădlaku Dušan Cesnak, tajemníky učitel z Nădlaku Michal Belan a český farář z Peregu Bedřich Dušek. Pokladníkem

vystěhovaleckou akci již od července 1945. Apeloval na československou vládu, aby zahájila co nejdříve jednání s Rumunskem ohledně dohody o transferu obyvatelstva. Zařídil příjezd učitelů z Československa, kteří byli vysláni do krajanských vesnic, aby zjistili postoje tamních obyvatel vůči připravované akci. Když se setkali s vesměs kladnou odezvou, inicioval Bujna vytvoření reemigračního odboru Československého svazu se sídly ve městech Oradea (Velký Varadín) a Temešvár. Protože měla pobočka ve Varadíně na starosti především slovenské obyvatelstvo, byl jejím vedením pověřen Slovák Ludevít Gajdoš.²⁰⁷ V rámci temešvárské sekce měl český zástupce na starosti obce české a Slovák obce slovenské.²⁰⁸ Jednalo se však o poněkud ukvapenou akci, jež nebyla posvěcena dohodou o transferu obyvatelstva mezi oběma státy. Československý vyslanec v Bukurešti Jaroslav Kraus upozornil, že pokud transfery nebudou od počátku organizovány, dojde k překotnému prodeji majetků vystěhovalců. To by přineslo ztráty pro českou stranu a naopak rychlou možnost obohacení se pro Rumuny.²⁰⁹

Objevily se však projevy nesouhlasu s Bujnovou připravovanou akcí. Mezi nejostřejší odpůrce patřila československá sekce Slovanského antifašistického výboru v Rumunsku, která jménem svého předsedy Jána Bubana zaslala varovný dopis Krausovi. V něm poukazovala na fakt, že Bujna a deset jeho spolupracovníků vystupovali jménem celé československé menšiny v Rumunsku. Jak se později ukázalo, o jejich iniciativě skutečně zprvu nic netušili obyvatelé mnoha českých a slovenských vesnic, dokonce ani lidé žijící v Nădlaku. Bubanovi se nezdál v pořádku ani způsob volby předsedy Československého svazu, kdy podle něho lidé z Nădlaku zvolením Bujny usilovali pouze o realizaci vlastních cílů, a ne všeobecných zájmů krajanů.²¹⁰

Na základě Bujnou organizovaného šetření vyšlo najevo, že až 80 % krajanů projevilo přání přestěhovat se do ČSR. K provedení přesídlovací akce byly potřeba nové pracovní síly pro čs. vyslanectví v Bukurešti, a sice úředníka s konzulární praxí a obchodního atašé. V této době navíc otázku repatriace komplikovaly dopravní potíže, neboť sovětská armáda v Rumunsku zabrala všechny vagóny.²¹¹

V zájmu obnovení vyučování v českém jazyce na školách našich krajanů v Rumunsku, které bylo za druhé světové války přerušeno, dohodlo čs. ministerstvo školství a osvěty na

Svazu se stal další nădlacký advokát dr. Peter Pavel Ambruš. AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 8389/II/45, 1. červenec 1945.

²⁰⁷ V regionu, jenž byl v její kompetenci, se prakticky žádní Češi nevyskytovali.

²⁰⁸ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 13/1945, 25. srpen 1945.

²⁰⁹ Tamtéž, č. 40872/1945, 5. září 1945.

²¹⁰ Dokázal to i tím, že ostatní delegáti z Aradu, Temešváru a Peregu hlasovali proti a Nădlačané prosadili svou jen díky své početní převaze nad ostatními. AMZV ČR, TO 1945-1959, č. 247-II/51/45, 28. srpen 1945.

²¹¹ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 5475/I-2/45, 25. červen 1945.

konci listopadu 1945 s rumunskou stranou vyslání 12 českých a 19 slovenských učitelů do krajaňských škol na období dvou let. Tito učitelé měli také napomáhat při reemigraci. Pobírali stejnou mzdu jako rumunští učitelé stejné tarifní třídy a byl jim poskytován přiměřený zahraniční přídavek.²¹²

Dne 10. prosince 1945 došla do Bukurešti depeše od Ing. Josefa Valenty, zástupce generálního ředitele státních lesů a statků. Dokument obsahoval prosbu, aby se vyslanec Kraus pokusil vyjednat povolení k volnému náboru lesních dělníků z řad rumunských Čechů a Slováků na práci v pohraničních lesích ČSR. Než bude oficiálně vyřešena reemigrace krajanů z Rumunska, Státní lesy se nabídly převést do ČSR pouze dělníky a jejich rodiny měly prozatím zůstat v Rumunsku.²¹³ Josef Valenta navštívil během dubna a května 1946 české vesnice v Banátu a podrobně zmapoval tamní poměry a situaci. Jednal rovněž se zástupci Československého svazu v Nădlaku a s vyslancem Krausem za účelem vyjasnění několika otázek týkajících se reemigrace. Krajanům posléze sdělil veškeré zásady týkající se jejich přesunu do ČSR a teoreticky je připravil na nové prostředí tím, že jim vylíčil situaci v regionech našeho státu, kde měli být krajané usazeni.²¹⁴ Lesní dělníci však byli nakonec přestěhováni teprve v rámci organizované reemigrace.

Během dubna 1946 přijelo několik větších skupin rumunských Slováků ve vlakových transportech na Slovensko, aniž by však o takové akci byl informován Osídlovací úřad pro Slovensko, bez jehož schválení nemohly být tyto osoby oficiálně repatriovány a usazeny. Osídlovací úřad vyzval vyslanectví ČSR v Bukurešti k okamžitému zastavení neorganizovaného přesunu do doby, než bude podepsána relevantní mezistátní smlouva. „Černá reemigrace“ navíc vůbec nebyla v zájmu Československa, neboť svým odchodem se krajané vzdávali rumunského občanství a tím i majetkových práv v Rumunsku, a bylo téměř jisté, že jejich majetek zanechaný v Rumunsku bude konfiskován.²¹⁵ Jaroslav Kraus proto intervenoval u příslušných rumunských orgánů, snažil se zastavit neohlášené vystěhovalectví. Vyzval Osídlovací úřad pro Slovensko, aby neprodleně vyslal své zástupce do měst Oradea a Arad, kteří by řešili situaci místních Slováků do okamžiku podepsání protokolu o reemigraci.

Již v květnu 1946 bylo v českých zemích usazeno 278 rodin rumunských Slováků. Ti však odmítali být zařazeni jako zemědělci a lesní dělníci v okresech Chrudim a Rýmařov a dožadovali se přidělení zemědělských usedlostí. Tito neorganizovaní reemigranti tvrdili, že jim je vystěhovalectví rumunskou vládou nařizováno, a kladli si téměř nesplnitelné

²¹² NAČR, ÚPV – běžná spisovna, č. 2322/45, 30. listopad 1945

²¹³ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 75166/45, 10. prosinec 1945.

²¹⁴ Archív Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), Rumunsko, č. 2301/46, 5. červen 1946.

²¹⁵ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 3343-II/1946, 16. duben 1946.

požadavky. Po přidělení samostatných usedlostí v pohraničních oblastech byli celkem uspokojeni, potýkali se však zase s nedostatkem peněz.²¹⁶

Během plánované reemigrační akce nebylo pochopitelně možné přesídlit všechny krajany naráz, proto se počítalo s jejich převozem po etapách, v transportech přibližně po 600 lidech. Většina Čechů a Slováků byli drobní zemědělci a rolníci, bohatých sedláků žilo nejvíce v Banátu. Slovensko mělo zájem jenom o majetnější osoby, chudé zemědělce nebylo příliš ochotno usídlit na svém území. Naproti tomu Čechy a Morava zpočátku projevovaly přání usadit na svém území v podstatě všechny krajany, bez ohledu na jejich majetkovou situaci. Největší zájem ale měly o lesní dělníky pro práci v pohraničních hvozdech. Vezmeme-li v úvahu množství volné půdy, které byla ČSR schopna nově přichozím nabídnout, byly na tom lépe české země.²¹⁷

Pokračující „černá reemigrace“ byla impulsem k zahájení jednání s rumunskou stranou ohledně přesunu krajanů. Počátkem října 1945 se otázka reemigrace stala předmětem jednání Jaroslava Krause s rumunským ministrem zahraničí Gheorghe Tătăreskem. Kraus předložil 7. prosince 1945 rumunské straně memorandum se žádostí o umožnění reemigrace krajanů.²¹⁸ Z jeho rozhovoru s rumunským ministrem financím Alexandrem Alexandrinim 16. června 1946 vyplynulo, že rumunská vláda byla ochotna pomoci při transportu rumunských Čechů a Slováků do ČSR, ale jak tento rumunský politik prohlásil, nebylo přirozeným přáním jeho země, aby naši krajané emigrovali, neboť „byli pro Rumunsko přínosem díky své pracovitosti a nikdy nepůsobili rumunským vládám obtíže“.²¹⁹

Tătărescu obdržel v dubnu 1946 čs. návrh Protokolu o transferu osob české a slovenské národnosti z Rumunska do ČSR a vzápětí odpověděl, že rumunská vláda zaujímá příznivý postoj k otázce přesídlení. Rumunský protinávrh protokolu ponechával prozatím otevřenou otázku majetkoprávní, což bylo odůvodněno nepříznivou hospodářskou situací země. Po doplnění rumunského protinávru československými pozměňovacími návrhy byl dne 10. července 1946 v Bukurešti podepsán Protokol o transferu osob české a slovenské národnosti z Rumunska do ČSR mezi Československem a Rumunskem. Dohoda byla signována Jaroslavem Krausem a Gheorghe Tătăreskem za přítomnosti zástupců příslušných ministerstev. Majetkoprávní ustanovení protokolu obsahovala pouze dispozice ohledně osobních svršků, kdežto úpravy vývozu jiných movitostí, zejména živého a mrtvého

²¹⁶ V prosinci 1946 představoval počet na vlastní náklady se navrátilších Slováků v českých zemích již 700 rodin. Tamtéž, č. 22559/46, 29. květen 1946.

²¹⁷ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 118.332/V-3/46, 5. červenec 1946.

²¹⁸ Tamtéž, č. 2735-II/45, 7. prosinec 1945.

²¹⁹ Tamtéž, č. 118.332/V-3/46, 5. červenec 1946.

inventáře, obchodního a živnostenského provozního zařízení, dále majetkové vypořádání krajany zanechaného nemovitého majetku a konečně transfery peněz byly ponechány zvláštní majetkoprávní konvenci.²²⁰

Na základě protokolu byla v srpnu 1946 ve městě Oradea ustavena Československá přesídlovací komise (ČSPK), do jejíhož čela byl jmenován dr. Ivan Bujna.²²¹ Jeho úkolem byl styk s rumunskými a sovětskými orgány, dále zajištění potřebných úředních místností a bytů, navázání styků s krajanskými spolky v Rumunsku a provádění propagace přestěhování krajanů do ČSR. Zajištění samotné přípravy a realizace reemigrace přináleželo pracovníkům příslušných ministerstev (především ministerstva vnitra, zemědělství, zdravotnictví a dopravy).²²² Veškeré náklady spojené s přesídlovací akcí hradilo československé ministerstvo sociální péče. ČSPK vytvořená na legální bázi zmíněné bilaterální dohody vystupovala jako výlučný představitel Čechů a Slováků zainteresovaných na emigraci do ČSR a měla být vrcholným orgánem určeným k provedení transferu. Lhůta k provedení reemigrace Čechů a Slováků byla stanovena na období jednoho roku. Zároveň vláda v Praze souhlasila, aby recipročně také českoslovenští občané rumunské národnosti se mohli volně vystěhovat do Rumunska.²²³ Protokol byl ratifikován čs. parlamentem 20. listopadu 1946, v Bukurešti o měsíc dříve. Platnost protokolu byla v červenci 1947 ještě o rok prodloužena vzhledem k zatím zdaleka neukončenému organizovanému vystěhovávání.²²⁴

Reemigrantům rumunská vláda umožnila vzít si s sebou naráz či postupně všechny jejich movité věci – oblečení, nábytek, zařízení domácností, nástroje k provozování řemesel, ale také zlaté šperky, valuty a devizy, pokud včas předložili inventář těchto předmětů. Vývoz všech jejich věcí byl osvobozen od veškerých daní, celních poplatků či vývozních omezení.²²⁵ Svůj zbývající majetek v Rumunsku se krajané snažili prodat a převést příslušný finanční obnos do ČSR, aby tam mohli zahájit novou činnost a zachránili tak své dosavadní jmění před znehodnocením v důsledku rostoucí inflace v Rumunsku.²²⁶

²²⁰ Viz Protokol o přesídlení osob české a slovenské národnosti z Rumunska do ČSR, AMZV, KO 1945-1954, č. 3192/V/46, 10. červenec 1946; NAČR, ÚPV – běžná spisovna, č. 785/46, 12. červenec 1946.

²²¹ Ivan Bujna, syn evangelického faráře z Nădlaku, vystudoval práva a stal se advokátem. Na pařížské mírové konferenci v roce 1919 se vyslovoval před mezinárodní komisí při delimitaci hranic pro připojení Nădlaku k Rumunsku. Tím chtěl zastavit již pokročilou maďarizaci tohoto regionu. Jeho požadavek byl splněn. Po druhé světové válce vstoupil do služeb ministerstva zahraničí v Praze a byl pověřen vedením expozitury čs. vyslanectví ve městě Oradea. *Mladá fronta*, 7. srpen 1946.

²²² AMZV ČR, KO 1945-1954, č. R-5111/7-8, 23. červenec 1946.

²²³ VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, Brno 2002, s. 84.

²²⁴ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 2110-3-12/48-16, 3. prosinec 1948.

²²⁵ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 96076/VII/1/46, 22. listopad 1946.

²²⁶ Tamtéž, č. 22/1945, 30. červen 1945.

Bylo však zapotřebí koordinovaného postupu i v otázce nemovitého majetku. V tomto ohledu navrhl místopředseda Československé kolonie v Bukurešti Josef Matoušek, aby bylo reemigrantům, kteří chtěli své nemovitosti odprodat rumunskému státu, umožněno ukládat obdrženou hotovost u ČSPK v Rumunsku na zvláštní účet zřízený u rumunské pobočky Pragobanky. Rumunská strana s tímto nápadem souhlasila. Komise použila tyto částky k hrazení nákladů reemigrace vzniklých na území Rumunska. Protihodnota těchto rumunských peněz byla přesídlencům vyplácena v ČSR po jejich usazení v korunách prostřednictvím Státní pokladny.²²⁷ Další možností pro reemigranty pak bylo zanechat své nemovitosti opuštěné a vyklizené a jako náhradu za ně dostat od rumunské vlády naturálie v podobě především domácích zvířat a rostlinných produktů.

Usídlování reemigrantů z Rumunska bylo příslušnými československými úřady připravováno již od května 1946. Pro usazení krajanů byly určeny okresy Kaplice, Český Krumlov, Prachatice, Sušice, Kraslice, Nejdek, Jilemnice, Vrchlabí, Bruntál a Jeseník. Ministerstvo zemědělství plánovalo usídlit reemigranty z řad zemědělců na usedlostech s rozlohou 5 – 10 ha ve vyšších polohách až do 800 m. n. m., lesní dělníky na usedlostech o rozloze 2 – 5 ha v polohách nad 500 m. n. m. a zemědělské dělníky na usedlostech od 2 do 5 ha v oblastech horských potravinářských družstev.²²⁸

V říjnu 1946 zřídil Osídlovací úřad pro Slovensko se sídlem v Bratislavě svoji pobočku v Temešváru za účelem přesídlení rumunských Slováků. Ta však měla podléhat pouze jemu, a byla tedy vyjmuta z kompetence ČSPK. Do čela temešvárské expozitury se postavil Ján Buban, který měl disciplinárně podléhat vyslanectví ČSR v Bukurešti.²²⁹ Tento krok se však nesetkal se souhlasem Ivana Bujny ani Jaroslava Krause, neboť ČSPK měla v úmyslu rovněž vytvořit v Temešváru své detašované pracoviště. Kraus upozornil na nekompetentnost kroku Osídlovacího úřadu pro Slovensko, který vedl ke znesnadnění a pozdržení celé repatriační akce. Kompetenční spor mezi ČSPK a Osídlovacím úřadem se podařilo vyřešit až počátkem prosince 1946, kdy byl Buban nakonec odvolán.²³⁰ Temešvárská sekce Osídlovacího úřadu se poté podřídila autoritě ČSPK a začala s ní spolupracovat na reemigrační akci.²³¹

Vystěhovávaní Slováků z Rumunska na vlastní pěst pokračovalo i po podpisu protokolu. Odhadovalo se, že do listopadu 1946 jich takto odešly asi dva tisíce. Důvodem jejich emigrace bylo kromě špatné hospodářské situace a vysoké nezaměstnanosti také přesvědčení

²²⁷ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 45339/V3-47, 15. září 1947.

²²⁸ VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů...*, s. 84

²²⁹ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 206029/1946, 31. říjen 1946.

²³⁰ Zůstal však v Rumunsku a pracoval nadále jako učitel v Banátu.

²³¹ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 134/V/46, 4. prosinec 1946.

Slováků, že kdo přijde později, dostane méně.²³² Bujna se obával, že než bude zahájen organizovaný přesun, uteče z Rumunska až třetina místních Slováků. Proto se jim pokoušel při návštěvě Nădlaku na počátku listopadu 1946 jejich kroky vymluvit, ale jeho varování se nesetkalo s větším ohlasem. Většina Slováků mu dokonce otevřeně přiznala, že nehodlají vyčkat organizovaného přesídlení.²³³ V polovině ledna 1947 byla urychleně provedena reemigrace 400 horníků především české (v menší míře slovenské) národnosti ze Svaté Heleny, Bígru, Oršové a Šumice. Jednalo se většinou o nemajetné osoby, proto nebylo větších průtahů s vyřízením příslušných majetkových otázek.²³⁴

V polovině prosince 1946 požádalo vyslanectví ČSR v Bukurešti rumunskou vládu o okamžité vystěhování 150 rodin nemajetných Slováků z jižní Bukoviny z vesnic Poiana Micului, Solonecul Nou, Gura Humorului, Pleșa a Cornul Luncii. Žádosti rumunská strana vyhověla. Krajané měli povoleno vzít si s sebou pouze osobní věci, vybavení bytů a věci potřebné k výkonu zemědělských prací a řemesel. V Rumunsku pak museli zanechat ostatní movitý a nemovitý majetek, k jehož správě bylo vybráno několik slovenských rodin, které měly být repatriovány později.²³⁵ Soupis veškerého majetku bukovinských Slováků provedli zástupci československého ministerstva vnitra a ministerstva sociální péče. Vlakové soupravy určené k převezení Slováků z Bukoviny do ČSR odjely z Rumunska 11. února 1947. Bylo dohodnuto, že spolu s bukovinskými Slováky vycestuje na dva roky do ČSR také několik stovek rumunských občanů, kteří získali v našich průmyslových závodech různé pracovní pozice. Měli se rovněž zúčastnit odborných školení, aby mohli po návratu do vlasti své znalosti uplatnit.²³⁶

Oficiální soupisy seznamů krajanů zainteresovaných na reemigraci do ČSR byly zahájeny 1. ledna 1947. ČSPK rozdělila území Rumunska za tímto účelem do pěti oblastí,

²³² Dobrou záminkou pro rychlé vystěhování Čechů a Slováků z Rumunska byla velká neúroda v Rumunsku během let 1945 a 1946. Jak uváděli ve své situační zprávě ze 13. února 1947 představitelé Československé přesídlovací komise, „naši krajané na mnohých místech přímo zápasí o každý krajíc chleba. Katastrofální je otázka krmiva pro dobytek. Stávají se případy, kdy je krajan nucen prodat jednu ze svých dvou krav, aby té zbylé mohl na nějaký čas koupit zásobu krmiva.“ Srov. AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 52396/V/1947, 13. únor 1947.

²³³ Dalším problémem bylo, že Osídlovací úřad pro Slovensko přijímal každého krajana, čehož Slováci využívali a hlásili se po příchodu do ČSR přímo v Bratislavě, odkud byli posléze bez řádného prověření posláni do Čech. Takto přesídlení Slováci pak líčili svým příbuzným do Rumunska život v ČSR v nejrůzovějších barvách a tím u nich ještě více rostla potřeba útěku. Bujna navrhl, aby alespoň jedna skupina emigrantů byla vrácena zpět do Rumunska jako varování, což jedině mohlo útěk poněkud zbrzdit. ČSPK proto intervenovala prostřednictvím Krause u pražského ministerstva zahraničí, které zařídilo, že do ČSR nebude připuštěn ani jeden krajan „bez předchozího prověření jeho politické a národní spolehlivosti“. Dále byly vyzvány příslušné rumunské úřady, aby nedovolily přecházet hranice krajanům bez řádných dokladů. Viz AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 243407/1946 a 243412/1946, 11. listopad 1946.

²³⁴ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 9591/V-3/47, 15. leden 1947.

²³⁵ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 579/1946, 13. prosinec 1946.

²³⁶ AKPR, Rumunsko, č. 505877/47, 8. únor 1947.

v nichž postupně zřídila své úřadovny.²³⁷ Po zřízení úřadovny v Nădlacu byl definitivně zastaven neorganizovaný odchod rumunských Slováků.²³⁸ Celkem pracovalo na soupisu zájemců o reemigraci 50 osob, které zaznamenávaly hodnotu majetku vystěhovalců. Byla zapisována také výměra krajany požadované půdy v ČSR navzdory usnesení vlády z 10. ledna 1947, ukládajícímu informovat reemigranty, že nemohou počítat s přidělováním zemědělských usedlostí a živností a že republika je zapotřebí především manuálních pracovníků. Takto byli krajané ještě během soupisů ponecháni v domnění, že dostanou v ČSR tolik polností, kolik v Rumunsku zanechají. Při soupisové akci byl každé rodině darován 1 kg cukru, v té době v Rumunsku velmi drahého a na vesnici téměř neznámého.²³⁹ Do konce března 1947 činil počet osob přihlášených k přesídlení 37 395.²⁴⁰ Celková hodnota majetku uchazečů o reemigraci činila 1 410 168 lei.²⁴¹

Provedení soupisové akce bylo velmi náročné, vzhledem k rozsáhlé ploše, velkým vzdálenostem, špatnému stavu komunikací a kruté zimě. Vyžadovalo proto od všech pracovníků ČSPK dobrou fyzickou kondici, ale také sociální cítění, neboť se mnohdy setkávali s bídou krajanů hraničící až s hladem.²⁴² Krajané projevovali krajní netrpělivost a započali houfný neorganizovaný útěk do ČSR. Pražské ministerstvo zahraničí proto požádalo rumunské úřady, aby odlivu krajanů zabránily. Akci však komplikoval kompetenční spor mezi ministerstvem sociální péče a Osídlovacím úřadem pro Slovensko. Náměstek ministra zahraničí Vladimír Clementis musel vyslat k předsedovi Osídlovacího úřadu dr. Čechovi svého osobního tajemníka, aby spor urovnal. Bratislavský úřad pak uznal kompetenci ministerstva sociální péče a podřídil se mu.²⁴³

Vzhledem k usnesení čs. vlády z 10. ledna 1947, v němž se zdůrazňovala potřeba reemigrantů jako námezdních pracovních sil, bylo rozhodnuto v prvním sledu provést reemigraci krajanů hlásících se do námezdního pracovního poměru. Z důvodu absence proponované majetkoprávní konvence mezi oběma státy byly spolu s nimi zařazeny do

²³⁷ Největší rozsah měla oblastní úřadovna v Oradea, zahrnující 114 krajanských obcí. Následovala úřadovna v Temešváru (96 obcí) a Nădlacu (16 obcí). Dočasně byly zřízeny úřadovny i v Bukovině v obci Gura Humorului (zpracovávala seznamy pro 5 tamních obcí) a v Bukurešti (33 obcí). Celkem projevíli zájem o reemigraci Češi a Slováci z 264 obcí a osad. Srov. VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů...*, s. 87.

²³⁸ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 2053/47-S, 26. únor 1947.

²³⁹ *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska...*, s. 28; Taktéž NAČR, ÚPV – běžná spisovna, č. 1361/2/1947, 20. únor 1947.

²⁴⁰ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 5576/47/On., 26. květen 1947.

²⁴¹ Tamtéž, č. 51602/V-3/47, 4. duben 1947.

²⁴² VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů...*, s. 88.

²⁴³ NAČR, fond Československý ústav zahraniční – reemigrace 1945-1948, č. 3774/2-I/47, 28. březen 1947.

prvotní fáze rodiny nemajetných krajanů.²⁴⁴ Teprve v druhém sledu měli být přestěhování čeští a slovenští malorolníci, a to za předpokladu uzavření majetkoprávní dohody a existence dostatečného množství volné půdy v českých zemích. Ve třetí fázi přicházelo v úvahu přestěhování bohatších slovenských zemědělců, pokud by jim na základě pozemkové reformy a výměny obyvatelstva s Maďarskem byla opatřena vhodná půda na Slovensku.²⁴⁵

Během května 1947 bylo na poradě smíšené československo-rumunské reemigrační komise rozhodnuto, že přesídlované osoby budou před svým odjezdem do ČSR soustředěny v několika shromažďovacích střediscích, než jim budou vyřízeny všechny formality nutné k vystěhování. Největším takovým centrem bylo městečko Aleșd nedaleko Oradea, které vedl František Štědroňský, zástupce Československého ústavu zahraničního. Další střediska pro shromažďování krajanů čekajících na reemigraci se nacházela ve městech Pecica, Orșova, Caransebeș, Satu Mare a Gura Humorului. Jakmile počet shromážděných dosáhl takového množství, aby mohl být vypraven reemigrační vlak, tedy 800 – 1000 osob, vyzvala ČSPK ministerstvo sociální péče k vyslání vlakové soupravy. Vlakové transporty jezdily po trase Oradea – Episcopia Bihorului – Bihárkeresztes – Püspökladány – Miskolc – Hidásnémeti – Čaña – Košice – Púchov – Přerov – Praha a odtud dále do jednotlivých shromažďovacích středisek. Po příjezdu do Košic obdržel každý krajan kapesné ve výši 300 korun a reemigrační průkaz.²⁴⁶

Do Československa odcházeli nejprve mladší lidé a teprve později za nimi přijížděli rodiče a další příbuzní. Často se stávalo, že rodiče zprvu nesouhlasili s vystěhováním svých dětí, ale jejich dopisy z ČSR a písemná naléhání, aby přišli za nimi, je většinou přesvědčily. Objevily se však i případy, kdy rodiče přijeli do Československa, aby děti přemluvili a psychickým nátlakem je donutili k návratu do Rumunska.²⁴⁷

Organizovaná reemigrace Čechů a Slováků začala 5. července 1947 vypravením vlakového transportu z Aleșdu. V ČSR byli přesídlenci distribuováni do shromažďovacích míst, zřízených ministerstvem sociální péče v Berouně, Chebu, Suchém Vrbném u Českých Budějovic a Šumperku.²⁴⁸ Příslušné čs. úřady poskytly reemigrantům zvláštní výhody, např. ošacení a obuv, a také sociální podporu. Byly jim rovněž omezeny povinné odvody hospodářských plodin, mléka i másla ve prospěch státu. Slovenští reemigranti však chápali

²⁴⁴ Těmito byli myšleni krajané, kteří nevladnili žádné nemovitosti ani jiný velký majetek v Rumunsku. Viz AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 5771/47/Ku., 24. květen 1947.

²⁴⁵ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 139/III/47, 10. leden 1947.

²⁴⁶ VACULÍK Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků...*, s. 68.

²⁴⁷ Srov. JECH Jaromír – SECKÁ Milena – SCHEUFLER Vladimír – SKALNÍKOVÁ Olga: *České vesnice v rumunském Banátě*, Praha 1992, s. 171-172.

²⁴⁸ Z Berouna byly takto osídlovány severní Čechy, z Chebu západní Čechy, ze Suchého Vrbného jižní Čechy a ze Šumperka východ Čech, Morava a Slezsko.

svůj pobyt v českých zemích jako dočasný, nebyli s přidělenými usedlostmi spokojeni a usilovali o přesun na Slovensko.²⁴⁹ Tyto tendence korespondovaly se zahájením výměny obyvatel mezi ČSR a Maďarskem, z níž reemigranti usuzovali, že se jim začíná naskýtat vhodná příležitost k zisku úrodné půdy na jihu Slovenska. Často se však stávalo, že tito samovolní přesídlenci nebyli spokojeni ani na Slovensku a začali se jednotlivě vracet zpět do Čech.²⁵⁰

Do srpna 1947 se podařilo uskutečnit přesídlení osob hlásících se do námezdního poměru. Na podzim téhož roku byla zahájena reemigrace krajanů žádajících v ČSR přiděl půdy. Na jaře 1948 se představitelé ČSPK při svých cestách mezi krajany již setkávali s jistou zdrženlivostí vůči reemigrační akci, vyplývající z méně příznivých informací přicházejících z ČSR. Na druhé straně byli krajané tlačeni k vystěhování svými rumunskými spoluobčany, kteří v jejich odchodu viděli možnost výhodného zisku zanechaného majetku. V některých obcích bylo Čechům a Slovákům dokonce vyhrožováno, že neopustí-li obec, bude jim zapálena střecha nad hlavou.²⁵¹ Odchod Čechů a Slováků z Rumunska znamenal v mnoha případech vylidnění jejich vesnic natolik, že zbylí krajané již nemohli nadále udržet národnostně homogenní ráz své lokality, což následně nutně vedlo k postupné asimilaci. Na uvolněné pozemky přišli kolonisté z nejzaostalejších částí Rumunska, především z oblastí Moldavska postižených hladomorem.²⁵²

V říjnu 1947 skončil Ivan Bujna své působení ve funkci předsedy ČSPK, neboť byl jmenován chargé d'affaires v Budapešti. Na jeho místo nastoupil Josef Lis, jehož v říjnu 1948 vystřídal jeho zástupce František Štědroňský. Od 9. května do 31. srpna 1949 reemigraci organizovala Smíšená československo-rumunská přesídlovací komise.

Osídlovací úřad pro Slovensko navrhl 20. prosince 1947 zastavení přesídlování Slováků ze zahraničí, protože se mu nepodařilo zajistit dostatek volných pozemků a učinit potřebná opatření pro výstavbu domů a hospodářských budov pro přesídlence. To však Sbor pověřenců odmítl a konstatoval, že by takový krok vyvolal mezi rumunskými Slováky velké rozhořčení. Na poradě konané 21. ledna 1948 na pověření sociální péče v Bratislavě bylo doporučeno pokračovat v přesídlování krajanů na určená místa s tím, že v případě vytvoření osídlovacích možností na Slovensku na uvolněných místech po odsunutém maďarském obyvatelstvu by

²⁴⁹ Příčinou nespokojenosti Slováků byly i národnostní tenze vyplývající ze vzájemné nedůvěry z důvodu rozdílné hospodářské, sociální a kulturní úrovně slovenských reemigrantů a českých osídlenců.

²⁵⁰ AKPR, Rumunsko, č. 19337/47, 18. červenec 1947.

²⁵¹ Že se nejednalo o plané výhrůžky, svědčí příklad osady Subcetate v župě Sălaj, kde bylo zapáleno 49 domků tamních Slováků. VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů...*, s. 94.

²⁵² Srov. VACULÍK Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků...*, s. 70.

Slováci z Rumunska byli přednostně usazeni právě tam.²⁵³ V průběhu roku 1947 převezlo osmnáct vlakových souprav celkem 13 595 osob, z nichž jen asi 500 bylo umístěno na Slovensku, především v jihoslovenských okresech Dunajská Streda, Komárno, Hurbanovo, Štúrovo, Želiezovce a Šafárikovo.²⁵⁴

Vláda ČSR se 12. července 1948 rozhodla, že reemigrace z Rumunska se má od tohoto okamžiku omezit pouze na osoby, které projeví ochotu pracovat v ČSR jako lesní dělníci nebo v jiném námezdním poměru a nebudou požadovat, aby jim byl přidělen do vlastnictví nemovitý majetek. Premiér Antonín Zápotocký a ministr zahraničí Vladimír Clementis během oficiální návštěvy Bukurešti zdůraznili zájem vlády na urychlení přesídlovací akce, aby mohla být co nejdříve řádně ukončena.²⁵⁵ Tyto události se odehrály již po nastolení stalinistických režimů v obou zemích.

Platnost československo-rumunského protokolu o reemigraci vypršela v červenci 1948, aniž by došlo k jejímu opětovnému prodloužení. Vláda upozornila zástupce ČSPK, aby se ve svém styku s rumunskými úřady na něj dále neodvolávali. Tím také fakticky zanikla možnost uzavření majetkoprávní konvence, kterou protokol předpokládal. Československý návrh dohody byl předložen rumunské vládě již v lednu 1947. Jelikož na něj druhá strana neodpověděla, odjela v listopadu 1947 do Bukurešti k vyjednávání zvláštní komise sestávající ze zástupců ministerstva sociální péče, ministerstva financí a Národní banky československé. Tato delegace přepracovala návrh ČSR a odevzdala jej rumunské vládě, ale i přes četné urgencye zůstala iniciativa opět bez jakékoliv odezvy ze strany Bukurešti.²⁵⁶ Bylo zřejmé, že rumunská strana postupně přestala projevovat vůli k uskutečnění dalšího vystěhovávání krajanů kvůli obavám z úbytku kvalifikovaných pracovních sil, především pak vyučených řemeslníků. Rumunské ministerstvo vnitra koncem roku 1948 dokonce omezilo reemigraci vydáním nařízení o prověřování reemigrantů rumunskými orgány, které následně přestaly dávat povolení k vystěhování řemeslníkům, továrním dělníkům a kvalifikovaným zaměstnancům. Nařízení zamezilo hlavně reemigraci Čechů, protože ti patřili ke kvalifikovaným pracovníkům.²⁵⁷

V březnu 1949 omezilo rumunské ministerstvo vnitra reemigraci ještě více. Reemigrovat mohli nyní již pouze krajané mladší osmnácti let, jejichž rodiče žili v ČSR, dále osoby nad padesát let věku, jejichž děti již byly usazeny v naší zemi, a manželé, z nichž jeden žil v ČSR.

²⁵³ AMZV ČR, KO 1945-1954, č. 1343/48, 21. leden 1948.

²⁵⁴ NAČR, fond ČÚZ – reemigrace 1945-1948, č. 41-2/48, 24. leden 1948

²⁵⁵ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 5869/48, 12. červenec 1948.

²⁵⁶ Srov. HEROLDOVÁ Iva: Čeští reemigranti z rumunského Banátu, *Český lid*, roč. 69, č. 3, Praha 1982, s. 240-244.

²⁵⁷ Srov. *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska...*, s. 31.

V důsledku těchto nařízení zanikla ČSPK se všemi svými regionálními expoziturami a byla nahrazena smíšenou československo-rumunskou komisí složenou ze stejného počtu zástupců obou vlád.

Československo však usilovalo dokončit plánovanou reemigraci lesních dělníků a námezdních pracovníků i za cenu, že nebude majetkoprávní konvence podepsána. Další tři transporty povolilo Rumunsko až koncem září 1948, ty ovšem k převezení všech zbylých uchazečů o reemigraci nedostačovaly.²⁵⁸ V průběhu roku 1949 bylo vypraveno ještě osm vlakových souprav. K poslednímu srpnovému dni roku 1949 byla reemigrace Čechů a Slováků definitivně ukončena. Během ní bylo organizovanými transporty přestěhováno celkem 21 tisíc osob. Pro zbylé zájemce představoval konec přesídlování velké zklamání. Po tomto datu docházelo již jen k individuálním návratům.²⁵⁹

Počet reemigrantů z Rumunska představoval skoro 10 % všech tehdejších navrátilců ze zahraničí. Nejvíce krajanů se v Čechách usadilo v okresech Cheb, Kaplice a Český Krumlov, na Moravě a ve Slezsku pak v okresech Šumperk, Rýmařov a Jeseník. Do pracovního poměru bylo v ČSR zařazeno 9514 osob, z toho 7778 představovali zemědělští a lesní dělníci, 644 pomocní dělníci, dále šlo o 161 horníků, 146 sklářů, 222 kovodělníků, 212 řemeslníků, 108 osob s vyšším vzděláním a 260 ostatních zaměstnanců. V domácnosti bylo 3396 žen.²⁶⁰ Přistěhovalci se během svého pracovního zařazení osvědčili, neboť byli nenároční a zvyklí na těžkou fyzickou práci. Ne všichni však u své práce zůstali a první léta po reemigraci byla poznamenána značnou migrací, kdy se přistěhovalci snažili najít vyhovující zaměstnání a pokud možno bydlet s příbuznými a známými z rodné vesnice. Část reemigrantů prosadila svůj zájem o práci na vlastním hospodářství a odešla na jižní Moravu, která klimatickými a geografickými podmínkami částečně připomínala rumunský Banát.²⁶¹

Hodnota krajanského majetku činila téměř 4 miliardy korun, z toho majetek zemědělců 1,38 miliardy Kčs. Ministerstvo sociální péče navrhovalo dokončit reemigraci, i kdyby ČSR žádnou náhradu za tyto majetky nedostala. K tomuto řešení mělo ale výhrady ministerstvo financí, ministerstvo zahraničního obchodu a Nejvyšší kontrolní úřad. Část reemigrantů svůj majetek v Rumunsku zpeněžila, což bylo možné až do léta 1948, a převedla utržené částky prostřednictvím ČSPK do Československa. Šlo celkem o 2 282 případy.²⁶² Finanční a

²⁵⁸ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 5647/V-1/48, 2. prosinec 1948.

²⁵⁹ HEROLDOVÁ Iva: *Čeští reemigranti z rumunského Banátu...*, s. 242.

²⁶⁰ Srov. VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů...*, s. 102.

²⁶¹ JECH Jaromír a kol.: *České vesnice v rumunském Banátě...*, s. 172.

²⁶² VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů...*, s. 103.

majetkové otázky související s reemigrací upravila teprve československo-rumunská dohoda z roku 1960, vnitrostátně pak prováděcí předpisy ministerstva financí ČSR.

Do roku 1950 došlo také k případům ilegálních návratů do Rumunska vyvolaných doposud nevyřešenou majetkoprávní otázkou. Dalším návratům předešla vláda ČSR, když nespokojencům vyplatila za majetek zanechaný v Rumunsku náhradu ve výši do 20 tisíc korun na rodinu.²⁶³ V Rumunsku zůstalo k 31. prosinci 1949 celkově 27 737 krajanů, z toho 19 330 Slováků a 8407 Čechů.²⁶⁴ Reemigrace z Rumunska se tak svým rozsahem zařadila na třetí místo po výměně obyvatelstva s Maďarskem a vystěhovalectví volyňských Čechů.

7. Postoj Československa vůči mírové smlouvě s Rumunskem na pařížské konferenci v roce 1946

Za účelem jednání o podpisu mírových smluv s poraženými spojenci hitlerovského Německa, jmenovitě s Itálií, Maďarskem, Rumunskem, Bulharskem a Finskem, byla svolána do francouzského hlavního města mírová konference. V rumunském případě ještě předtím dne 8. května 1946 rozhodla schůze Rady ministrů zahraničních věcí USA, Británie a SSSR o navrácení celého Sedmihradska Rumunsku. Byla tedy obnovena hranice mezi Maďarskem a Rumunskem ve stavu k 1. lednu 1938.²⁶⁵ Co se týče rumunských hranic s Bulharskem, zůstala v platnosti dohoda z Craiovy z 8. září 1940, podle níž byla Jižní Dobruďa, od roku 1913 přináležející k Rumunsku, odstoupena Bulharsku. Držba Besarábie a Bukoviny, které muselo Rumunsko v červnu 1940 pod nátlakem odstoupit Sovětskému svazu, byla potvrzena Moskvě.²⁶⁶

Rumunská vláda usilovala o podporu ze strany Československa na mírové konferenci. Vyslanec v Bukurešti Jaroslav Kraus informoval 14. dubna 1946 pražskou vládu sdělením, že „Rumunsko hledá spojence pro boj na konferenci a v tomto ohledu počítá zejména s pomocí Československa“.²⁶⁷ Společné politické zájmy Československa a Rumunska spočívaly také v obavě obou zemí z možných maďarských snah o revizi poválečné československo-maďarské, resp. rumunsko-maďarské hranice. Podobně jako Bukurešť usilovala o anulování Druhé vídeňské arbitráže, rovněž Praha požadovala prohlášení neplatnosti První vídeňské arbitráže z listopadu 1938, která přisoudila Maďarsku oblasti jižního Slovenska. Protimaďarské

²⁶³ AMZV, Teritoriální odbor 1945-1959, Rumunsko, č. 451/1950, 24. listopad 1950.

²⁶⁴ VACULÍK Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků...*, s. 76.

²⁶⁵ Závazek k anulování Druhé vídeňské arbitráže byl však již součástí dohody o příměří mezi Maďarskem a Spojenci podepsané 20. ledna 1945. Srov. BACIU Nicolae: *Agonia României...*, s. 154.

²⁶⁶ Srov. např. VYKOUKAL Jiří – LITERA Bohuslav – TEJCHMAN Miroslav: *Východ...*, s. 198.

²⁶⁷ AMZV, PZ Bukurešť, č. 105/Taj./46, 14. duben 1946.

stanovisko československé politické reprezentace bylo ještě umocněno požadavkem na odsun maďarské menšiny ze slovenského jižního pohraničí, jenž však nebyl zahrnut do textu mírové smlouvy s Maďarskem. K částečné realizaci tohoto požadavku došlo až na základě dvoustranné československo-maďarské dohody o výměně obyvatelstva.²⁶⁸

V postoji vůči jednotlivým satelitům hitlerovského Německa vzala Praha v úvahu jak dosavadní tradice vzájemných vztahů, tak i skutečnost, jak dalece tyto země Německo podporovaly a jakým způsobem se vymanily ze spojení s Osou. Vůči Rumunsku zaujalo Československo podpůrné stanovisko z důvodu jeho přechodu na stranu Spojenců v srpnu 1944 a následné aktivní účasti rumunských armád v bojích proti nacismu.²⁶⁹ Kladný přístup ČSR byl nepochybně determinován i vděčností rumunským vojákům za jejich významný podíl na osvobození Československa od nacismu.

Rumunský ministr zahraničí Gheorghe Tătărescu projednával 13. května 1946 své názory a postoje s Jaroslavem Krausem. Tătărescu zdůraznil, že „hlavní nápor maďarské propagandy na mírové konferenci půjde proti Rumunsku a Československu“.²⁷⁰ V reakci na přání rumunské vlády uzavřít spojeneckou smlouvu s ČSR hovořil Kraus ve smyslu, že „rumunské stanovisko je pochopitelné při sympatiích, jimž se Československo v Rumunsku těší, ale nemá oficiální podklad, protože teprve po podepsání mírové smlouvy získá Bukurešť odpovídající postavení nutné k tomu, aby mohlo uzavřít spojeneckou smlouvu s ČSR“.²⁷¹

Československá delegace na pařížské mírové konferenci úzce spolupracovala se sovětskou diplomacií a podporovala vždy sovětská stanoviska proti Washingtonu a Londýnu.²⁷² Skutečnost, že se čs. diplomacie jednoznačně nacházela ve vleku Moskvy, lze dokumentovat i na následujícím případě. V rámci přípravy na jednání mírové konferenci shromažďovala původně jednotlivá čs. ministerstva podklady pro požadavky vůči Rumunsku a Bulharsku. Po zveřejnění prvních návrhů mírových smluv s oběma státy však vláda ČSR schválila návrh náměstka ministra zahraničí Vladimíra Clementise, aby Praha vůči Rumunsku a Bulharsku se žádnými požadavky nevystupovala, ale přizpůsobila se postojům Sovětského svazu, Polska a Jugoslávie a činila připomínky k jejich návrhům.²⁷³ Clementis ve svém projevu v parlamentu vyjádřil ochotu čs. delegace pomoci oběma zemím zbavit se posledních zbytků režimu, který je zavlekl do nepřátelského tábora. Vztahy s nimi podle jeho slov

²⁶⁸ Podrobněji k československo-maďarským vztahům v letech 1945-1948 viz např. KAPLAN Karel: *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990, s. 85-130; KAPLAN Karel: *Československo v poválečné Evropě*, Praha 2004, s. 120-140.

²⁶⁹ Srov. VESELÝ Zdeněk: *Československá zahraniční politika v letech 1945-1949*, Praha 1989, s. 51.

²⁷⁰ PROKŠ Petr: *Československo a lidově demokratické státy 1945-1948*, Praha 1989, s. 47.

²⁷¹ AMZV, PZ Bukurešť, č. 135/Taj./46, 15. květen 1946.

²⁷² DEJMEK Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci...*, s. 315.

²⁷³ Srov. KAPLAN Karel: *Československo v poválečné Evropě...*, s. 177.

nechtěla ČSR budovat na ustanoveních mírových smluv, nýbrž na základě trvalých spojeneckých svazků.²⁷⁴

Rumunská vláda se počátkem srpna 1946 dohodla na svých postojích vůči projednávaným otázkám mírové konference. Usnesla se obhajovat vlastní nezávislost a státní suverenitu. Poukazovala rovněž na rumunský příspěvek k osvobození části střední Evropy od nacismu. Na jeho základě požadovala, aby byl Rumunsku přiznán status spojenecké válčící strany, a to již od 23. srpna 1944, a ne až od 12. září (jak bylo uvedeno v předběžném projektu smlouvy), tedy od data uzavření příměří s Rumunskem. Tímto doufala ve zmírnění reparací, sankcí a omezení, vyplývajících z účasti Rumunska ve válce na straně Osy.²⁷⁵

Rumunskou delegaci na mírových jednáních v Paříži vedl místopředseda vlády a ministr zahraničí Gheorghe Tătărescu. Jejími dalšími členy byli ministr dopravy a spojů Gheorghe Gheorghiu-Dej, ministr spravedlnosti Lucrețiu Pătrășcanu, ministr školství Ștefan Voitec, ministr práce a sociálních věcí Lotar Rădăceanu, státní podtajemník Ion Gheorghe Maurer, ministr války generál Dumitru Dămăceanu a několik diplomatů.²⁷⁶

Na plenárním zasedání konference dne 13. srpna 1946 vyjádřila rumunská delegace lítost nad činy svého státu během druhé světové války a byla připravena tyto chyby napravit. Ministr zahraničí Tătărescu ve svém projevu k plénu zavázal svoji zemi k pečlivému plnění podmínek mírové smlouvy a k dodržování zásad Charty OSN. Kromě výše zmíněných požadavků také vyslovil přání, aby si rumunská armáda směla ponechat své dosavadní početní stavy, s nimiž bojovala proti nacistickému Německu, což dosavadní návrh mírové smlouvy odmítal.²⁷⁷ Tătărescu poukázal také na neschopnost Rumunska za současné situace splácet reparace v celkové výši 300 milionů dolarů, uložené návrhem mírové smlouvy. Podle jeho slov by tento požadavek vyvolal kolaps rumunského hospodářství.²⁷⁸

Na konferenci přišla znovu na pořad dne také otázka rumunsko-maďarských hranic, která sice již byla rozhodnuta v květnu 1946 Radou ministrů zahraničních věcí, ale vzhledem k tomu, že maďarský ministr zahraničí János Gyöngyösy trval na jejím opětovném projednání, musela být zařazena do programu. V reakci na projev ministra Tătăreska se na zasedání ze 14. srpna o slovo přihlásil československý ministr zahraničí a vedoucí naší delegace v Paříži Jan Masaryk. Ve své řeči se vyslovoval ve prospěch Rumunska v tom

²⁷⁴ Tamtéž, s. 180.

²⁷⁵ *Adevărul*, 8. srpen 1946.

²⁷⁶ Srov. LACHE Ștefan – ȚUȚUI Gheorghe: *România și conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca 1978, s. 238-239.

²⁷⁷ Arhiva Ministerului afacerilor externe al României (AMAE RO), fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 71, fila nr. 98.

²⁷⁸ *Svobodné slovo*, 14. srpen 1946.

ohledu, aby mu byla potvrzena držba severního Sedmíhradska a aby mu byl přiznán status asociované země, tedy aby s ním bylo nakládáno jako se státem účastnícím se bojů proti Ose.²⁷⁹ Masaryk vzpomněl kladný postoj Rumunů k Československu a jejich podporu našim občanům v období mnichovské krize.²⁸⁰ Potvrdil údaje o počtu padlých a raněných rumunských vojáků podléjících se na osvobození Československa, jež předložilo plénu konference rumunské ministerstvo zahraničí.²⁸¹ Upozornil ostatní přítomné v plénu, že „rumunský národ se ve velké většině neztotožňoval s válečnou politikou úzké kliky kolem maršála Antoneska“. „Sám jsem zjistil, jakož i celý čs. lid, že jestliže Rumuni bojovali po boku Němců a sklonili se pod Antoneskovým jhem, dělali to s hlubokou nenávistí. (...) A tak muselo následovat, co se 23. srpna 1944 stalo skutkem. Historický přehmat byl napraven.“²⁸² Rumunský tisk velmi pozitivně hodnotil Masarykovu řeč a konstatoval, že „v nejtemnějších chvílích dějin rumunského lidu se zachoval jako přítel a spojenec. Tímto gestem plným kavalírství a upřímnosti přispěl Masaryk k posílení přátelských vztahů mezi oběma národy“.²⁸³ Rozhodnutí Rady ministrů o přiřčení celého Sedmíhradska Rumunsku bylo nakonec definitivně potvrzeno 5. září 1946.

Dne 27. srpna 1946 se v Paříži jednalo o otázce statusu válčící strany pro Rumunsko. Ve čtyřčlenném vedení Politické a teritoriální komise pro Rumunsko, která tento problém měla na starosti, figuroval také coby zapisovatel československý zástupce Karel Lisický. Šéfem této komise byl bývalý vysoký funkcionář Kominterny Dmitrij Manuilskij, jenž se vyslovoval pro přiznání statusu spojenecké asociované země pro Rumunsko.²⁸⁴

Požadavek šéfa komise Manuilského podpořil rovněž generál Heliodor Píka, zástupce náčelníka generálního štábu armády ČSR a čs. delegát ve Vojenské komisi pro Rumunsko. Ve svém projevu podrobně rozebral velký přínos rumunské armády k osvobození naší země: „Příspěvek rumunské armády k vítězství nad Osou byl nesrovnatelně větší než například podíl Itálie, které byl přiřčen status spojenecké země. Tento poměr bude ještě zřetelnější, pokud se vezme v úvahu počet obyvatel obou zemí. Rumunsko se 14 miliony obyvatel poslalo do války proti nacismu 15-29 divizí, zatímco Itálie se svými 47 miliony obyvateli pouhých 6 divizí.

²⁷⁹ Srov. DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část druhá – Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008, s. 600.

²⁸⁰ Rumunsko tehdy poskytlo uprchlým Čechům a Slovákům, kteří přišli bez osobních dokladů a dokumentů, pomoc v podobě převozu zdarma do Bukurešti, kde jim byly vystaveny české pasy. Přes Rumunsko mohli dále odejít do spojeneckých zemí. Srov. např. TEJCHMAN Miroslav: *Czechoslovakia, Romania and the Little Entente in 1938*, in: TŮMA Oldřich – JINDRA Jirí (ed.): *Czechoslovakia and Romania in the Versailles System*, Praha 2006, s. 173-177.

²⁸¹ AMAE RO, fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 71, fila nr. 101.

²⁸² *Lidová demokracie*, 22. srpen 1948.

²⁸³ *Universul*, 16. srpen 1946; podobně též *România liberă*, 16. srpen 1946; *Adevărul*, 17. srpen 1946.

²⁸⁴ AMAE RO, fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 71, fila nr. 103.

Toto je jasný důkaz, který nesmí být přehlížen. Navíc rumunská armáda zajala více než 100 000 německých a maďarských vojáků, což představuje přibližně 10 nepřátelských divizí. Myslím si, že my vojáci bychom se měli zastat Rumunska, které od prvního dne přerušení svých svazků s hitlerovským Německem nasadilo do bojů proti Ose veškerý svůj potenciál, ať už lidský, či materiální a ekonomický. Přes 20 tisíc rumunských vojáků hrdinsky padlo v bojích za osvobození českého a slovenského národa.²⁸⁵ Píka se dotkl rovněž osobní zkušenosti ze svého pobytu v Rumunsku, kdy vyjádřil názor, že většina rumunského národa nebyla nikdy fašisticky smýšlející nebo proněmecká, naopak že cítila velké sympatie k Francii a Velké Británii.²⁸⁶ Z předchozích jmenovaných důvodů se podobně jako Masaryk vyslovil pro příznivější podmínky mírové smlouvy pro Rumunsko.²⁸⁷

Projev generála Píky a celkově postoje československých zástupců sice velmi kladně zapůsobily na rumunské veřejné mínění, nicméně ve skutečnosti neměly větší vliv na rozhodování ostatních zúčastněných zemí a v konečném výsledku rumunské věci nenapomohly. Při hlasování plenárního zasedání o otázce účasti Rumunska ve válce proti nacistickému Německu pouze tři delegace – československá, francouzská a sovětská – hlasovaly pro přiznání statusu asociované země Rumunsku, zbylých osm delegací se vyslovilo proti.²⁸⁸

Australští představitelé přišli s návrhem vytvoření vyšetřovacího výboru pro rumunské hospodářství, jenž měl prozkoumat a vyhodnotit míru dopadu uložených reparačních pohledávek na ekonomiku Rumunska. Proti tomuto požadavku se však postavil Karel Lisický s odůvodněním, že by znamenal vměšování se do vnitřních záležitostí Bukurešti.²⁸⁹ Odmítl i další australský návrh, aby Rumunsko odvádělo reparace v dolarech a librách, což bylo podle jeho slov v rozporu se závěry jaltské a postupimské konference a rovněž s výsledky pařížské komise pro reparace. Všechny tyto dokumenty výslovně uváděly způsob placení reparací v naturáliích jako jedinou možnou cestu úhrady pohledávek Spojencům. Lisický též podotkl, že platby v dolarech nebo librách by velmi poškodily rumunskou ekonomiku, která by se

²⁸⁵ Tamtéž, dosarul nr. 71, fila nr. 102.

²⁸⁶ Generál Píka působil v letech 1932-1937 jako vojenský atašé ČSR v Bukurešti. Po okupaci ČSR nacisty uprchl do Londýna, odkud ho prezident Beneš vyslal opět do Rumunska jako vojenského vyslance pro Balkán. Tento post zastával v letech 1939 a 1940. Píka pomáhal v Bukurešti československým uprchlíkům z Protektorátu, přičemž se zaměřoval především na demobilizované vojáky. Po německé okupaci Rumunska byl Píka a pár jeho nejbližších spolupracovníků zatčen policií Železné gardy. Díky intervenci rumunských orgánů byli však propuštěni a byl jim zajištěna volná cesta do neutrálního Turecka. Srov. např. <http://mozaika.sme.sk/c/3341945/zivotopis-heliodora-piku-spisany-synom-m-pikom--redir.html>.

²⁸⁷ *România liberă*, 14. říjen 1946.

²⁸⁸ AMAE RO, fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 71, fila nr. 105.

²⁸⁹ *Svobodné slovo*, 28. srpen 1946.

takto dostala do platební neschopnosti.²⁹⁰ Požadavky australských delegátů nakonec nebyly přijaty.

V záležitosti Rumunska se dále jednalo o třetí části textu mírové smlouvy, týkající se armády, námořnictva a letectva. Rumuni vyslovili přání, aby „i za dob míru bylo rumunské armádě poskytnuto stejné množství prostředků, jaké měli k dispozici v bojích na straně Spojenců“.²⁹¹ Tím by Rumunsko mohlo vytvořit armádu nutnou k efektivní obraně země. Zmíněné požadavky našly kladnou odezvu především u SSSR a Československa.

Československá podpora si vydobyla četné pozitivní odezvy v Bukurešti. Vyslanec Jaroslav Kraus ve svém pravidelném hlášení z rumunské metropole uváděl, že „od okamžiku skončení války nebylo rumunské veřejné mínění přátelštěji nakloněno vůči Československu, jako je tomu nyní, kdy do Bukurešti dorazila první oznámení o našem přátelském postoji na mírové konferenci“.²⁹² Všechny rumunské požadavky a přání, podané při zahájení konference jejímu plénu, byly však nakonec zamítnuty (s výjimkou opětovného přičlenění celého Sedmihradska k rumunskému území), a mírová smlouva byla po mnoha úpravách a modifikacích koncipována jako smlouva s poraženým státem.

Mírové smlouvy mezi Spojenci a Itálií, Maďarskem, Rumunskem, Bulharskem a Finskem byly podepsány v Paříži 10. února 1947.²⁹³ Jejich signatářem se stalo i Československo. Podpisem mírové smlouvy byl též formálně ukončen stále ještě existující válečný stav mezi Československem a Rumunskem. Obsah smlouvy vyvolal v Bukurešti ambivalentní reakce. Na jednu stranu cítila rumunská politická reprezentace uspokojení nad potvrzením neplatnosti Druhé vídeňské arbitráže a definitivním přisouzením celého Sedmihradska Rumunsku. Na straně druhé však vyjádřila nesouhlas a zklamání především nad klauzulí, podle níž se Rumunsko muselo vzdát práva na vymáhání nároků vůči jiným státům, jinými slovy nemohlo si nárokovat náhrady ze strany Němců za škody způsobené okupací země nacisty. Rumunské veřejné mínění nebylo podle Krausových zpráv spokojeno

²⁹⁰ AMAE RO, fondul Conferința de pace de la Paris, dosarul nr. 73, fila nr. 156.

²⁹¹ LACHE Ștefan – ȚUȚUI Gheorghe: *România și conferința...*, s. 266.

²⁹² AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 2362/II-2/46, 26. září 1946.

²⁹³ Na základě obsahu smlouvy byl Rumunsku omezen počet armádních jednotek a námořnictva. Konkrétně si Bukurešť mohla ponechat armádu o počtu 120 000 vojáků a 5 000 vojenských pilotů. Rumunská námořní flotila byla omezena na celkovou tonáž 11 000 tun a 5 000 vojáků a důstojníků. Součástí rumunského letectva nesměly být bombardéry a obslužný personál celkového počtu 150 letadel nesměl překročit 8 000 mužů. Bukurešti bylo dále uloženo zaplatit reparace Sovětskému svazu v celkové výši 300 milionů dolarů, splatných během následujících osmi let. Tyto splátky měly být uskutečněny v naturáliích. Rumunsko mělo poskytnout především ropné výrobky, obilí, dříví, říční i námořní lodě, strojní zařízení atd. Zavázalo se, že navrátí všem státům protihitlerovské koalice jejich majetek v zemi. Spojenecké státy dostaly právo zabavit jmění rumunských státních příslušníků ve svých zemích a použili jej na likvidaci svých požadavků a pohledávek. Žádost ministra zahraničí Gheorghe Tătăreska, aby Německo nahradilo škody způsobené svojí okupací Rumunska, byla zamítnuta. AMZV ČR, Pařížská mírová konference 1946, č. 2754-I-47, 10. únor 1947.

ani s výší reparací, již považovalo za přehnanou, byť si bylo vědomo skutečnosti, že určitá částka bude Rumunsku uložena k zaplacení.²⁹⁴

Při návratu z pařížského podpisu mírové smlouvy zpět do Bukurešti ministerský předseda Groza přesto ocenil diplomatickou iniciativu rumunské delegace a vyslovil dík Sovětskému Svazu, Československu a Jugoslávii za jejich přátelská gesta vůči jeho zemi na pařížské konferenci.²⁹⁵ Podpora československých politiků a diplomatů Rumunsku na pařížské mírové konferenci – byť ve finále svůj účel nesplnila – i tak znamenala další důležitý okamžik v postupné normalizaci vzájemných vztahů obou zemí. Fakticky tak usnadnila cestu k podpisu několika bilaterálních dohod, kdy zájem na jejich uzavření výslovně oznámili vrcholní rumunští politici svým československým protějškům ještě před uzavřením pařížských smluv.

Pařížské mírové smlouvy s poraženými satelity nacistického Německa vstoupily v platnost 15. září 1947 uložením ratifikačních listin. Tento okamžik znamenal obnovu plné suverenity Itálie, Maďarska, Rumunska, Bulharska a Finska, které se tak opět zařadily mezi suverénní státy a plnohodnotné subjekty mezinárodního práva. Konkrétně v případě Rumunska to mělo za následek ukončení činnosti Spojenecké kontrolní komise v Bukurešti v říjnu 1947.

8. Ekonomická spolupráce mezi Československem a Rumunskem v letech 1945-1947

8.1. Bilaterální hospodářské a obchodní dohody

Po opětovném navázání diplomatických styků mezi Československem a Rumunskem projevil obě strany zájem na znovuoživení hospodářské spolupráce, přerušené druhou světovou válkou. Vzhledem ke svému rozdílnému ekonomickému charakteru – zatímco Československo představovalo vyspělý průmyslově-agrární stát, rumunské hospodářství bylo stále zaměřeno na zemědělskou produkci a jeho průmyslová základna se teprve začínala budovat – byly obě země zainteresovány na vzájemné výměně zboží, jež by vhodným způsobem doplnila chybějící mezery v jejich ekonomikách. Rumunští političtí představitelé i místní tisk otevřeně obdivovali všestrannou hospodářskou vyspělost ČSR a viděli v Praze do budoucna velmi významného obchodního partnera a především dodavatele produktů různých

²⁹⁴ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 7/Taj/47, 4. březen 1947.

²⁹⁵ *Svobodné slovo*, 24. září 1946.

průmyslových odvětví. Československá strana naproti tomu věděla o významných zdrojích nerostných surovin nacházejících se v Rumunsku, které byly potřebné pro průmyslovou výrobu naší republiky. Hodlala rovněž využívat dodávky některých zemědělských komodit pěstovaných v Rumunsku, jež nebylo možné pěstovat v ČSR kvůli odlišným klimatickým podmínkám.

K prvnímu jednání o bilaterální ekonomické kooperaci došlo 26. září 1945, kdy přijela do Bukurešti československá obchodní delegace vedená dr. Zdeňkem Augenthalerem, vedoucím hospodářské sekce Ministerstva zahraničních věcí ČSR. Jejím hlavním úkolem bylo vyjednávání s rumunskou stranou o uzavření obchodní dohody. Rumunsko projevilo velký zájem na podpisu budoucí smlouvy „se starým přítelem Československem, jež bude hrát velmi důležitou roli v hospodářském životě budoucího státu“.²⁹⁶

První obchodní protokol mezi ČSR a Rumunskem byl podepsán 10. října 1945 a předpokládal rumunský vývoz švestek, ořechů, soli a vína do ČSR a čs. dodávky oceli, koksu a zařízení pro ropné vrty.²⁹⁷ Jednání československé obchodní delegace s Rumuny pak bylo završeno 9. listopadu 1945 uzavřením a podpisem prozatímní československo-rumunské hospodářské a obchodní dohody. Jejím signováním se Československo zavázalo k dodávkám uhlí, železných trubek, ocelových výrobků, zařízení pro ropný průmysl, motorových strojů a keramických výrobků. Naopak Rumunsko mělo vyvážet do ČSR ropu, ocel, galvanické články, manganovou rudu, maso, ovoce a zeleninu.²⁹⁸ Celkový objem obchodu obnášel hodnotu 450 milionů Kčs, z toho částku 150 milionů tvořily dodávky československého materiálu na rekonstrukci rumunského petrochemického průmyslu a dovoz rumunských ropných výrobků do ČSR.²⁹⁹ Dohoda byla uzavřena na kompenzačním základě, tedy pomocí jednotlivých dílčích kontraktů mezi firmami obou zemí. Protože ani v ČSR, ani v Rumunsku zatím nebyl vytvořen státní monopol zahraničního obchodu, provádění dodávek v rámci dohody realizovaly a kontrolovaly jednotlivé průmyslové podniky.³⁰⁰

Ještě před podepsáním dohody předali rumunští představitelé 8. listopadu 1945 delegaci ČSR žádost o československý úvěr pro rekonstrukci základních odvětví rumunského průmyslu. Svoje přání zdůvodnili tím, že tento úvěr je i v zájmu československé ekonomiky, která v budoucnosti nalezne v Rumunsku široké možnosti odbytu průmyslového zboží.³⁰¹

²⁹⁶ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 68/Dův/45, 26. září 1945.

²⁹⁷ *Luptătorul*, 10. říjen 1945.

²⁹⁸ *Lidová demokracie*, 18. listopad 1945.

²⁹⁹ KOPECKÝ Peter: *K niektorým politicko-ekonomickým aspektom...*, s. 389.

³⁰⁰ V prosinci 1945 bylo v Praze za tímto účelem zřízeno zvláštní konsorcium firem. AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 87/Dův/45, 22. prosinec 1945.

³⁰¹ Tamtéž, č. 54/Dův/45, 30. listopad 1945.

Rumunský ministr zahraničního obchodu Mircea Solacolu přijel 15. března 1946 do Prahy, aby zde jednal s československým ministrem zahraničí Janem Masarykem a státním tajemníkem Vladimírem Clementisem o doplnění a zároveň praktickém provádění československo-rumunské smlouvy z listopadu 1945.³⁰² Dohoda byla prodloužena do 30. dubna 1947 a pozměněna v tom smyslu, že se upustilo od výměny zboží na základě přímých kompenzací a začal se využívat clearingový systém.³⁰³ U Československé národní banky byl otevřen rumunský účet v korunách, na nějž byly ukládány peníze za zboží dovezené z Rumunska a z něhož následně rumunská strana platila položky, které tvořily součást našeho vývozu do Rumunska. Obě strany se navíc dohodly na prodeji 500 kg rumunského zlata Československé národní bance v ceně 55 211 Kčs za kilogram.³⁰⁴ Spolu s Solacolem dorazil do československé metropole rovněž ředitel smíšené sovětsko-rumunské letecké společnosti TARS (*Transporturile Aeriene Româno-Sovietice*) a zároveň generální inspektor rumunského letectva Bazu Cantacuzino, jenž projednával obnovení přímého leteckého spojení mezi Prahou a Bukureští.³⁰⁵

Plnění prozatímní hospodářské dohody mělo původně začít v lednu 1946, ale k její praktické realizaci došlo až v květnu téhož roku po jejím doplnění a upřesnění. Toto zpoždění bylo zapříčiněno několika faktory: nedostatečnými výrobními kapacitami válkou poznamenaného hospodářství (to platilo zejména v případě Rumunska), dlouhou dobu trvajícím sestavováním obchodních komisí a v neposlední řadě též narušenou dopravní sítí. Celkově během roku 1946 dodala ČSR Rumunsku velké množství uhlí, 968 tun kovového a ohnivzdorného materiálu, 115 tun magnezitu, 294 tun hlíny, dále potrubí pro ropovody a plynovody, kabely a kolejnice. Rumunsko k nám zase vyvezlo výrobky petrochemického průmyslu, 50 tisíc tun soli, 5 tisíc tun manganové rudy, 300 tun ovoce, 550 tun zeleniny, 700 tun červeného vína, 4 tisíce vepřů nebo 3 tisíce ovcí.³⁰⁶

Mircea Solacolu přijel v září 1946 do Prahy podruhé. V průběhu jeho pobytu v metropoli nad Vltavou byla 14. září podepsána dohoda o československém úvěru pro Rumunsko ve výši 10 milionů dolarů, určenému na nákup surovin a průmyslového zboží v Československu. Zároveň v této době uzavřely Praha a Bukurešť smlouvu o zavedení pravidelného leteckého spojení mezi oběma metropolemi, které bylo zajišťováno

³⁰² NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 51.156/IV-2/46, 23. březen 1946.

³⁰³ *Drapelul*, 20. březen 1946.

³⁰⁴ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 51.156/IV-2/46, 23. březen 1946.

³⁰⁵ Tento pravidelný letecký spoj existoval již od dvacátých let a za druhé světové války byl přerušen.

³⁰⁶ KOPECKÝ Peter: *K niektorým politicko-ekonomickým aspektom...*, s. 390.

Československými aeroliniemi a smíšenými rumunsko-sovětskými aerolinkami TARS. Letecké linky začaly být provozovány k 1. listopadu 1946.³⁰⁷

V polovině září 1946 přicestovala do Prahy rumunská obchodní delegace vedená dr. Nicolauem, aby se zúčastnila Pražských vzorkových veletrhů. Zástupci Rumunska byli vysláni do československé metropole premiérem Grozou a ministrem průmyslu Petre Bejanem, neboť rumunská strana měla velký zájem představit se na našem veletrhu. Po příjezdu byla delegace oficiálně přijata předsedou vlády Klementem Gottwaldem.³⁰⁸ Během pobytu rumunských zástupců došlo ještě k podpisu smlouvy mezi oběma státy o nákupech zboží v zahraničí. Za československou stranu připojil na dokument svůj podpis ministr financí Jaromír Dolanský, za Rumunsko ministr zahraničního obchodu Mircea Solacolu. ČSR měla možnost nakoupit zboží z přebytků armádních zásob USA na úvěr až do výše 50 milionů dolarů. Praha měla Spojeným státům splatit výše zmíněný úvěr ve 25 ročních splátkách počínaje rokem 1952. Rumunská vláda projevila přání také se na těchto nákupech podílet. Vláda ČSR odsouhlasila nákupy pro Rumunsko do výše 10 milionů dolarů. Přizváním Rumunska na nákupy zboží však ČSR na sebe převedla riziko, že by stát musel zaplatit i zboží, které odebrali Rumuni, v případě, že by tito nebyli schopni splácet. Proto si pražská vláda pojistila tento případný problém stanovením splatného termínu pro Rumunsko na následujících pět let s konečnou splátkou v roce 1951, tedy dříve, než měla ČSR sama zaplatit americké straně. Pokud by Rumuni nestihli splácet v dohodnutých termínech, zavázali se platit 6 % úrok z prodlení.³⁰⁹

Z důvodu odmítavého postoje americké vlády vůči znárodnování a výsledkům květnových voleb v Československu a celkově vůči prosovětské zahraniční politice pražského kabinetu však Spojené státy 13. září 1946 zastavily veškerý prodej přebytků zásob americké armády, a to právě pod záminkou jejich dalšího prodeje ze strany ČSR do Rumunska.³¹⁰ Praha měla dostat pouze zboží nakoupené před tímto datem a jeho hodnota činila necelých 10

³⁰⁷ Byly zavedeny též možnosti nepravidelného leteckého spojení na linkách Praha – Arad, Praha – Cluj, Bratislava – Arad a Košice – Cluj. *Universul*, 18. září 1946.

³⁰⁸ *Svobodné noviny*, 24. září 1946.

³⁰⁹ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 226.539/46-IV/1, 13. září 1946.

³¹⁰ Bezprostřední příčinou tohoto amerického kroku bylo ostré vystoupení náměstka sovětského ministra zahraničí Andreje Vyšinského na pařížské mírové konferenci z konce srpna 1946, v němž obviňoval Spojené státy, že chtějí finančně zotročit Evropu. Během projevu Vyšinského dávalo několik československých diplomatů najevo své sympatie vůči němu opakovaným potleskem. Americký ministr zahraničí James Byrnes, zapřísáhlý odpůrce sovětizace východní Evropy, nařídil šéfovi hospodářského oddělení State Departmentu Williamu Claytonovi, aby zabránil dalšímu čerpání již poskytnutého úvěru ve výši 50 milionů dolarů ze strany Československa. Srov. DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část druhá...*, s. 588.

milionů dolarů. Pro Československo znamenal tento krok nutnost příklonu k ještě užší hospodářské spolupráci s Moskvou a státy střední a jihovýchodní Evropy.

Gottwaldova vláda proto vyslala ministra průmyslu Bohumila Laušmana do Rumunska, Bulharska, Jugoslávie a Polska. Cílem jeho cesty, jež proběhla ve dnech 1. – 18. listopadu 1946, bylo zjištění možností pro další rozvinutí ekonomických vazeb s těmito státy. Ve všech uvedených zemích se ministr Laušman setkal s velkým zájmem o rozšíření hospodářských styků s Československem ve formě obchodní výměny, spolupráce při budování průmyslu, dodávek investic z ČSR, poskytování technické dokumentace a vysílání odborníků.³¹¹ Československu mohly zmíněné státy nabídnout dlouhodobé dodávky nerostných surovin, zemědělských produktů, potravin a výrobků svého průmyslu. Celková zpráva ministra Laušmana o jeho cestě konstatovala, že pomoc výše zmíněným zemím při jejich industrializaci nemusí vést k obavám z vytvoření budoucí průmyslové soutěže těchto států, protože industrializace přinese také zvýšení jejich potřeb a tím také nutnost rozvoje hospodářských styků s ČSR.³¹²

V březnu 1947 začalo rumunské ministerstvo národního hospodářství intenzívně pracovat na přípravě bilaterálních ekonomických smluv se všemi zeměmi střední a jihovýchodní Evropy. V případě dohody s Československem se jednalo o prodloužení obchodní dohody z 9. listopadu 1945. Konkrétní podoby nabrala jednání 30. dubna 1947, kdy byla v Praze podepsána nová obchodní smlouva mezi ČSR a Rumunskem, která prodloužila dosavadní dohodu z listopadu 1945.³¹³ Doplnila ji navíc o výměnu rumunských naftových produktů (benzin, petrolej, technické oleje, parafin, asfalt), olova a zinku za československá vrtná zařízení pro těžbu ropy, elektromotory, dieselové motory, obráběcí stroje, elektrotechnická zařízení, legovanou ocel, šamotový materiál, armatury a produkty chemického průmyslu. Významným úspěchem pro Rumunsko byla dohoda o poskytnutí jednorázového úvěru od ČSR ve výši 75 milionů Kčs. Rumunské továrny sjednaly také kontrakty s čs. firmami na dodávky většího množství telefonních kabelů z Rumunska.

³¹¹ Srov. PROKŠ Petr: *Československo a lidově demokratické státy...*, s. 72.

³¹² Laušman dále prohlašoval, že je do budoucna nutno počítat spíše se změnami v družích vzájemně dodávaných komodit. Zdůraznil, že ekonomická spolupráce s Rumunskem, Bulharskem, Jugoslávií a Polskem přinese Praze prospěch. Tamtéž, s. 73.

³¹³ Protože dohodnuté dodávky z Rumunska představovaly v naprosté většině zemědělské produkty a československá strana netušila, jaká bude toho léta v Rumunsku úroda, bylo prodloužení dohody nakonec sjednáno pouze na dobu tří měsíců, tedy od 1. května do 31. července 1947, neboť se předpokládalo zahájení jednání o uzavření nové hospodářské smlouvy do 15. července. Jelikož však ČSR do daného termínu neznala výsledky žní v Rumunsku, rozhovory o plánované dohodě prozatím započaty nebyly a stávající smlouva byla v srpnu prodloužena až do 30. září 1947. Poté byla dohoda prodloužena ještě jednou, a to až do okamžiku uzavření nové obchodní smlouvy. Srov. NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 112.556/IV-2/47, 24. květen 1947.

V rámci zemědělské výměny dodalo ještě Československo do Rumunska semena sóji, kterou tamní zemědělci nově začali pěstovat.³¹⁴

Během návštěvy rumunské vládní delegace v Praze v září 1947 si kromě podpisu kulturní dohody, o níž bude pojednáno později, vytkla pražská vláda jako hlavní cíl zajistit dodávky dostatečného množství zemědělských plodin a krmiva pro dobytek z Rumunska do ČSR. Dovoz těchto komodit byl pro naše zemědělství velmi důležitý, neboť z důvodu jarního a letního sucha mělo československé zemědělství v roce 1947 nedostatkovou sklizeň. V Praze byl o měsíc později, konkrétně 7. října 1947, podepsán obchodní protokol o způsobu placení dodávek mezi Československem a Rumunskem. Výměnou za čs. dodávky zemědělských strojů se Rumunsko zavázalo vyvézt k nám 250 tisíc tun své kukuřice a olejnatých semen a větší množství dalších zemědělských plodin.³¹⁵ Dohodnutá výměna zboží měla být později zahrnuta do nové hospodářské smlouvy. Pasivní saldo na rumunské straně ve výši 256 milionů korun bylo z velké části vyrovnáno právě těmito dodávkami zboží z Rumunska.

Jednání o nové obchodní smlouvě mezi Prahou a Bukureští začala počátkem listopadu 1947 v rumunské metropoli. Dohoda o výměně zboží a způsobu plateb byla podepsána dne 16. prosince 1947 v Bukurešti a nahradila prozatímní hospodářskou a obchodní dohodu z listopadu 1945. Dokument signoval za ČSR ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka a za Rumunsko náměstek ministerstva národního hospodářství Mihail Monciu.³¹⁶ Kromě již v září dohodnutých 250 tisíc tun kukuřice mělo Rumunsko dovézt do ČSR 5 tisíc tun olejnatých semen, 35 tisíc tun krmiv, maso, jehněčí a ovčí kůže, lipové a osikové dřevo, různé další zemědělské výrobky a rovněž některé nerostné suroviny potřebné pro československý průmysl – zejména manganovou rudu, benzín, zinek, olovo a mastek. Československo ve smlouvě slíbilo Bukurešti dovoz osobních i nákladních automobilů, autobusů, 45 tisíc tun koksu, 7 tisíc tun ocelových trubek, železničních kolejí, výrobků hutnického průmyslu, pil, zemědělského nářadí, keramiky, důlních lamp a výrobků farmaceutického průmyslu. Objem dodávek činil z každé strany 250 milionů korun.³¹⁷ Dodatkový protokol k této dohodě o výměně zboží, podepsaný 4. března 1948 v Bukurešti, vytýčil zvýšení objemu obchodní výměny z každé strany o 350 milionů korun.³¹⁸

Československo představovalo v letech 1945–1947 po Sovětském svazu druhého největšího obchodního partnera Rumunska. Tento trend pokračoval i v následujících dvou

³¹⁴ Tamtéž, č. 1258/47, 4. červen 1947.

³¹⁵ AMAE RO, fondul Cehoslovacia – Relațiile cu România 1945-1948, dosarul nr. 11, fila nr. 42.

³¹⁶ *Obrana lidu*, 8. říjen 1947.

³¹⁷ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 10.774/II/3/1947, 20. prosinec 1947.

³¹⁸ PROKŠ Petr: *Československo a lidově demokratické státy...*, s. 96.

letech, přičemž původní charakter obchodní výměny se nezměnil. Československé výrobky strojírenského a spotřebního průmyslu i nadále putovaly do Rumunska a Bukurešť nám dodávala zemědělské komodity, potraviny a ropné produkty.³¹⁹ Dvoustranná ekonomická spolupráce vycházela z přirozených potřeb obou zemí, přičemž hlavně rumunská strana měla eminentní zájem o další rozvoj hospodářských styků.

8.2. Československá pomocná akce rumunským regionům postiženým hladomorem

V období prvních poválečných let zaznamenalo zemědělství Rumunska, Bulharska a Jugoslávie nedostatkovou sklizeň. Bylo to dáno jednak každoročním suchým počasím, které obvykle na Balkánském poloostrově panuje během jarních a letních měsíců, svou roli však sehrál nepochybně i fakt, že ještě předtím válečné operace zničily velkou část úrody. Ovšem zatímco třeba Jugoslávie se po obdržení mezinárodní potravinové pomoci dostala z nejhoršího již prakticky do konce roku 1946, Rumunsko se s následky velké neúrody potýkalo ještě celý následující rok, navíc s mnohem tragičtějším dopady na tamní obyvatelstvo a hospodářství.

Počátkem roku 1947 vypukl v severovýchodním Rumunsku v historickém regionu Moldavsko hladomor mající katastrofální důsledky. Zavládl nedostatek obilí a kukuřice, mnoho kusů vepřového a hovězího dobytka uhynulo. Zima let 1946 a 1947 byla navíc mimořádně tuhá, což také velkou měrou přispívalo k fyzickému i psychickému vyčerpání obyvatelstva zasaženého regionu. Lidem začaly postupně docházet zásoby potravin a až čtyřem milionům obyvatel postižených rumunských žup hrozila smrt v důsledku nemocí a podvýživy.³²⁰

Jako první ze zemí poskytlo postiženým regionům v Rumunsku pomoc Švédsko, jehož vláda vyslala několik vagonů potravin a ve spolupráci s rumunskou pobočkou Červeného kříže začala v zasažených oblastech provozovat veřejné jídelny k zajištění výživy pro děti a staré lidi. Bulharská vláda zorganizovala akci k dočasnému přijetí několika tisíců rumunských dětí v bulharských rodinách a vyslala rovněž pomoc v podobě potravin a staršího šatstva. Do pomoci suchem a hladem postiženému Rumunsku se dále zapojili nejen jeho další sousedé,

³¹⁹ Během roku 1947 například dovezlo Rumunsko z ČSR 45 tisíc tun koksu, 17 tisíc tun laminátu, 7 tisíc tun oceli, 100 tisíc žárovek, 10 tisíc pluhů, 1750 sekaček, 50 kombajnů, 30 traktorů, 400 nákladních automobilů, 150 osobních automobilů, 20 autobusů, 500 jízdních kol a motocyklů, psací stroje, frézy, motory atd. AMZV ČR, TO 1945-1959, Hospodářská zpráva č. 13, 20. prosinec 1947.

³²⁰ Hladomor postihl především oblast mezi řekami Siret a Prut, v okolí měst Tutova, Covorlui a Tecuți. Podrobněji k hladomoru viz např. <http://www.comunism.ro/fisiere/cercetatori/banu/florianbanu.htm>.

tedy Maďarsko a Jugoslávie, ale také Sovětský svaz, Spojené státy americké, Velká Británie nebo Francie.

Československé zemědělství bylo v období let 1946 a 1947 rovněž postiženo dlouhotrvajícím suchým počasím a samo o sobě se potýkalo se špatnou úrodou. Přesto se pražská vláda rozhodla připojit se k mezinárodní pomocné akci a část své sklizně věnovat postiženým státům. Na pomoc Jugoslávii poskytla ČSR během roku 1946 500 vagonů brambor a 100 vagonů cukru.³²¹ Bulharsku dodalo Československo v září téhož roku 300 vagonů brambor jako dar. Současně poskytla pražská vláda Sofii úvěr na nákup čs. zboží ve výši 100 milionů korun. Protože však Bulharsko potřebovalo ještě rozsáhlejší pomoc, byl tento úvěr v únoru 1947 zvýšen na 200 milionů korun.³²²

Československá vláda se na svém zasedání 4. února 1947 usnesla na uspořádání pomocné akce pro Rumunsko. Zavázala se k dodávkám celkem 1450 tun potravin: z toho 500 tun cukru, 700 tun brambor, 150 tun sýrů a další druhy potravin a oděvy v celkové hodnotě 10 milionů Kčs.³²³ V československém tisku se od tohoto okamžiku začaly hojně objevovat výzvy k pomoci hladovějícímu Rumunsku ve jménu humanismu a přátelství, směřované vůči všem Čechům a Slovákům.³²⁴ Na schůzi vlády 5. března 1947 bylo z iniciativy ministerstva výživy a ministerstva zemědělství rozhodnuto o zřízení Komitétu pro pomoc Rumunsku, který měl na starosti organizaci dodávek do této země v rámci pomocné akce. Komitét byl oficiálně založen o pět dní později, tedy 10. března. Sestával ze zástupců několika ministerstev, dále z představitelů odborů a zemědělských družstev.³²⁵ Počátkem poslední březnové dekády bylo do Rumunska vysláno prvních 15 vagonů s dodávkami potravin, hlavně brambor a cukru, a kromě toho také sýrů, mléka a v menším množství také luxusnějších komodit, jakými byly olomoucké tvarůžky. Veškeré náklady spojené s pomocnou akcí hradilo Československo. Technické provedení pomoci dostala na starosti československá pobočka Červeného kříže, která pověřila mezinárodní přepravní společnost Intrasped převozem zmíněných artiklů do Rumunska.³²⁶

Pomoc byla v zemi přijímána prostřednictvím zvláštního Výboru pro pomoc oblastem postiženým suchem (*Comitetul pentru Ajutoarea Regiunilor Secetoase – CARS*), který byl zřízen již 1. září 1946 za účelem organizace distribuce zásilek do cílových regionů. Předsedou

³²¹ PROKŠ Petr: *Československo a lidově demokratické státy...*, s. 86.

³²² Tamtéž, s. 90.

³²³ *România liberă*, 2. březen 1947.

³²⁴ Československý periodický tisk byl sice v této době stále ještě politicky diferenciovaný, nicméně o katastrofální situaci v Rumunsku a o tom, že československá materiální pomoc je opravdu žádoucí, psaly prakticky všechny noviny bez rozdílu své politické příslušnosti.

³²⁵ AKPR, Rumunsko č. 40.262-I/5/47, 10. březen 1947.

³²⁶ *Svobodné noviny*, 12. březen 1947.

CARS byl oficiálně ustanoven předseda rumunské Poslanecké sněmovny a známý spisovatel Mihail Sadoveanu, faktickým vedoucím celého výboru byl však rumunský ministr zemědělství Traian Săvulescu.³²⁷ Výbor nejenže rozdělával přiděly potravin mezi jednotlivé lidi, ale zřídil také mnoho veřejných jídelen a vývařoven, jež poskytl bezplatnou stravu zuboženým obyvatelům rumunského Moldavska. Část dodaných komodit dal CARS k dispozici rumunské pobočce Červeného kříže, která je dále přerozdělovala hlavně zdravotnickým zařízením.

V prvním plánu byl účel československé pomoci samozřejmě humanitární, zároveň si tím ale Československo dělalo i reklamu a dovezlo zpočátku do Rumunska také své tradiční potravinářské výrobky, jako např. již zmíněné olomoucké tvarůžky.³²⁸ Vyslanec v Bukurešti Jaroslav Kraus však počátkem dubna 1947 upozornil Kancelář prezidenta republiky, že do postižených regionů je přednostně potřeba dodávat pouze základní potraviny, které jsou místní lidé zvyklí konzumovat ve větším množství – tedy hlavně brambory, cukr a obyčejné sýry. Po této výzvě již Praha přestala s dodávkami luxusnějších komodit.³²⁹

Generální ředitel rumunských železnic (CFR) dr. Maurer uzavřel 29. března 1947 v Praze konvenci s československými farmaceutickými firmami na dodání 2 300 kg různých druhů léčiv a některých lékařských přístrojů za účelem zkvalitnění zdravotní péče v postižených oblastech Rumunska. Jednalo se především o takové léky, které v Rumunsku nebyly běžně dostupné nebo se daly sehnat jen za velmi vysoké ceny. Naproti tomu rumunská strana slíbila dovést do naší země semena některých druhů léčivých bylin, jež byly vhodné k pěstování v našich zeměpisných podmínkách.³³⁰ Dodávka léků do Rumunska se uskutečnila 20. dubna 1947.

Manželka československého prezidenta Hana Benešová sepsala koncem března 1947 spolu s dalšími českými a slovenskými politiky žádost zemědělcům, aby věnovali část své sklizně Rumunsku. Jednotný svaz českých zemědělců a Ústřední svaz zemědělských družstev společně zorganizovaly sběrovou akci. Součástí žádosti byla také výzva k veřejnosti, aby přispěla rovněž finančním obnosem. Výzvu podepsali mj. ministr zemědělství Július Ďuriš, ministr výživy Václav Majer, předseda odborů Antonín Zápotocký a vedoucí Společnosti pro kulturní a hospodářské styky s Rumunskem Jaroslav Kudrnovský.³³¹ Hromadné peněžní

³²⁷ AKPR, Rumunsko, č. 7266/47/Ku/Ri, 10. červenec 1947.

³²⁸ *Zemědělské noviny*, 11. březen 1947.

³²⁹ AKPR, Rumunsko, č. 4899/47, 11. duben 1947.

³³⁰ *Adevărul*, 29. březen 1947.

³³¹ AKPR, Rumunsko č. 57-A/5464/47, 30. březen 1947.

sbírky byly uspořádány rovněž ve školách a průmyslových závodech.³³² K 11. květnu 1947 bylo tímto způsobem vybráno celkem 2,5 milionu korun a z darů českých a slovenských zemědělců se podařilo shromáždit značné množství brambor, na jejichž převoz do Rumunska bylo zapotřebí více než sto vagonů.³³³

Prvního dubna 1947 přijala Hana Benešová záštitu nad vládou organizovanou pomocnou akcí a stala se čestnou předsedkyní Komitétu pro pomoc Rumunsku. Samotný prezidentský pár věnoval Československému červenému kříži 300 tisíc korun na pomoc rumunskému obyvatelstvu.³³⁴ Počátkem května 1947 poslala Hana Benešová prostřednictvím Červeného kříže dar dětem do hladovějících oblastí rumunského Moldavska v podobě dvaceti vagonů marmelády, z toho pět vagonů bylo výslovně označeno jako „Dar paní Hany Benešové rumunským dětem“.³³⁵ Kromě potravin však do Rumunska po celou dobu trvání pomocné akce putovaly také další oděvy a léčiva. Rumunský ministr zahraničí Gheorghe Tătărescu navštívil 8. dubna československého vyslance Krause, aby jménem rumunské vlády poděkoval Haně Benešové a celé naší zemi za pomocnou akci.³³⁶

Kvůli velmi špatné zdravotní situaci obyvatel rumunské metropole požádal primátor Bukurešti generál Victor Dombrowski koncem dubna 1947 československou vládu o poskytnutí zdravotnické pomoci. Jaroslav Kraus prosbu tlumočil vojenské správě. Československá vláda schválila 6. května 1947 dar ministra národní obrany gen. Ludvíka Svobody rumunské armádě v podobě šesti sanitních automobilů a dvou vagonů léčiv a dezinfekčních prostředků. Celková hodnota této zdravotnické pomoci poskytnuté ministerstvem obrany představovala částku 1 850 000 Kčs.³³⁷ Dar byl předán rumunské armádě Jaroslavem Krausem z pověření čs. ministerstva obrany. Za tyto dary poděkoval 16. května 1947 ve svém dopisu ministru Svobodovi jeho rumunský protějšek generál Mihai Lascăr.³³⁸

V polovině srpna 1947 se podle sdělení československého zastupitelského úřadu v Bukurešti situace v rumunském zemědělství natolik zlepšila, že vláda vyhodnotila další pokračování pomocné akce jako již bezúčelné a nařídila její ukončení. Po zastavení dodávek

³³² Kupříkladu Škodovy závody v Plzni přispěly částkou 13 tisíc korun, Škodovy závody v Hradci Králové 10 tisíc korun, Spojené české a moravské závody bavlnářské sumou 12 214 korun, sbírka zaměstnanců Československé národní banky vynesla 20 tisíc korun. Obyvatelé Jáchymova věnovali na pomoc Rumunsku 4 500 korun a krajská odborová organizace v Brně odvedla celkem 123 500 Kč bez udání jmen dárců. Srov. *Mladá fronta*, 11. květen 1947.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ AMZV ČR, TO 1945-1959, č. T-815/47, 24. duben 1947.

³³⁵ AKPR, Rumunsko č. P-610/47, 12. květen 1947.

³³⁶ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 38/Dův/47, 8. duben 1947.

³³⁷ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 10.791/dův/Pkm/1947, 29. duben 1947.

³³⁸ Tamtéž, č. 20289-II-2531/47, 16. květen 1947.

do Rumunska zůstala k dispozici nevyužitá částka ve výši 2 732 760 korun, z čehož zhruba 1,6 milionu korun vláda poukázala na založení stipendijního fondu podporujícího rumunské studenty na československých vysokých školách.³³⁹ Zbytek prostředků hodlal čs. Červený kříž využít na zajištění ozdravného pobytu vybraných dětí z postižených rumunských regionů ve svých ozdravovnách, případně lázeňských zařízeních v ČSR. Ministerstvo zdravotnictví a ministerstvo sociální péče však tuto akci nedoporučily vzhledem k velmi špatnému zdravotnímu stavu rumunských dětí. Některé z nich totiž trpěly nakažlivými nemocemi, které byly u nás v této době již prakticky vymýceny (břišní tyfus, záškrť, malárie), a proto by potenciálně hrozilo rozšíření epidemie těchto chorob.³⁴⁰

Československá pomocná akce v roce 1947 pomohla alespoň částečně zmírnit katastrofální následky neúrody ve východních oblastech Rumunska v předešlých letech. Jaroslav Kraus informoval do Prahy, že si rumunská strana ze všech humanitárních akcí různých států nejvíce cenila právě československé, jejíž podobu považovala za „nejvhodnější a nejpraktičtější pro dané potřeby“.³⁴¹ Naproti tomu pomoc např. ze strany Spojených států či Velké Británie byla rumunskými představiteli hodnocena spíše až jako druhořadá. V tomto případě se premiér Petru Groza zmínil před Krausem pouze o amerických dodávkách luxusnějších potravin jako balíčků čokolády či kaka, které v danou chvíli nepovažoval za nezbytně nutné pro záchranu většího množství lidí před hladomorem.³⁴² Pravdou však bylo, že západní státy poskytly Rumunsku rovněž větší množství základních potravin jako brambor či sýrů.

8.3. Zaměstnávání rumunských dělníků v Československu

Československé zemědělství se po poválečném odsunu německého a maďarského obyvatelstva z pohraničních oblastí potýkalo s velkým nedostatkem pracovních sil. Pražská vláda se proto počátkem roku 1947 rozhodla tento problém řešit náborem zemědělských a lesních dělníků ze zahraničí, především z Rumunska, Bulharska a Itálie. Přijímání zahraničních dělníků do československého zemědělství bylo prováděno na základě bilaterálních mezivládních dohod. Nejvýznamnější přísun pracovních sil představovalo přijetí rumunských a bulharských zemědělských dělníků. Vlády obou těchto zemí, jejichž zemědělská produkce byla navíc značně postižena dlouhotrvajícím suchem v letech 1946 a

³³⁹ Mladí Rumuni měli zájem o studium v ČSR převážně na technických a lékařských fakultách českých a slovenských vysokých škol. Srov. AKPR, Rumunsko, č. 41.262-I/5/48, 16. březen 1948.

³⁴⁰ Podle zpráv z Rumunska byly navíc děti v natolik zuboženém stavu, že by mnohé z nich nemusely cestu přežít. AKPR, Rumunsko, č. 12742/47, 3. červenec 1947.

³⁴¹ AMZV ČR, TO 1945-1959, č. 7266/47, 10. červenec 1947.

³⁴² Tamtéž.

1947, usilovaly vysláním svých zemědělců za výdělkem do zahraničí také o to, aby se tito lidé během svého pobytu v ČSR přiučili metodám a postupům využívaným v našem zemědělství, které bylo ve srovnání s tím rumunským a bulharským na mnohem vyšší úrovni.

První dohoda o najímání zemědělských dělníků byla podepsána 16. září 1946 mezi Prahou a Sofií. Bulharsko se zavázalo vyslat do ČSR celkem 6 tisíc pracovníků na dobu jednoho roku. Jejich pracovní smlouvy byly později ještě dvakrát prodlouženy. Dne 4. června 1948 byl podepsán dodatkový protokol o dalším náboru, takže celkový počet bulharských dělníků dosáhl 11 tisíc. Většina z nich se u nás usadila již natrvalo.³⁴³ Smlouva mezi ČSR a Itálií, uzavřená dne 20. února 1947, předpokládala příchod 5 tisíc italských pracovníků za prací do Československa.³⁴⁴ Kromě toho ještě asi 7 tisíc Poláků docházelo za prací v zemědělství do československého příhraničí v rámci tzv. malého pohraničního styku.³⁴⁵

Na začátku ledna 1947 odjela československá delegace do Bukurešti, aby tam jednala o náboru rumunských pracovních sil pro čs. zemědělství. Problémem však bylo, že po provedení agrární reformy prakticky v Rumunsku neexistovalo přebytečné zemědělské dělnictvo, které by mohlo být vysláno za prací do zahraničí. Zpočátku proto Rumunsko nabídlo lesní dělníky a pracovníky přístavů z měst Constanța, Galați a Brăila, kteří rovněž ovládali zemědělské práce a byli se k nám ochotni přistěhovat i se svými rodinami.³⁴⁶ Rumunská strana však měla velký zájem na tom, aby se jejich zemědělci u nás zdokonalili ve své práci a po odborné stránce se naučili novým pracovním metodám. Proto bylo po přímém jednání naší delegace s rumunským ministrem zemědělství a místopředsedou rumunské vlády Traianem Săvuleskem dohodnuto, že k nám bude nakonec vysláno 11 tisíc zemědělců a 4 tisíce lesních dělníků nejméně na dobu jednoho roku.³⁴⁷ Smlouva o jejich zaměstnání v Československu byla podepsána 23. ledna 1947 v Bukurešti vyslancem Jaroslavem Krausem a rumunským ministrem práce Lotarem Rădăceanem.³⁴⁸ Rumunské ministerstvo vnitra se zavázalo za pomoci čs. zástupců převzít odpovědnost za technickou stránku, provedení náboru a prověření jednotlivých uchazečů o práci v ČSR. Naproti tomu československé úřady na základě listiny uzavřené smlouvy nesly veškeré náklady spojené s přepravou dělníků, jejich ubytováním a stravováním, jakož i zdravotními opatřeními.³⁴⁹

³⁴³ Srov. RYCHLÍK Jan – PENČEV Vladimír – KOUBA Miroslav: *Česko-bulharské vztahy*, in: HLADKÝ Ladislav a kol.: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, Praha 2010, s. 246-247.

³⁴⁴ AKPR, Rumunsko, č. A-I-2350-16/4-1947, 16. duben 1947.

³⁴⁵ Tamtéž, č. A-I-2352/22-16/6-48, 16. červen 1948.

³⁴⁶ *România liberă*, 9. leden 1947.

³⁴⁷ Protože k nám měli tito lidé přijít na práce i se svými rodinami, počítalo se s celkovým počtem přes 30 tisíc osob. Viz AKPR, Rumunsko, č. A-I-2350-16/4-1947, 16. duben 1947.

³⁴⁸ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 79/47, 28. leden 1947.

³⁴⁹ AKPR, Rumunsko, č. A-I-2350-16/4-1947, 16. duben 1947.

Ve městě Bacău v severovýchodní části Rumunska začala na konci března fungovat smíšená československo-rumunská komise, která měla na starosti nábor a prověření uchazečů o práci v ČSR. Rumunské odbory se přidaly s požadavkem, aby byli dělníci v ČSR připuštěni do všech oborů zemědělské praxe, což se česká strana zavázala zaručit. Dále požádaly naši republiku, aby u nás umožnila praxi 150 rumunským zemědělským učňům a také určitému počtu rolníků, kteří by se u nás vycvičili v obsluze traktorů. Naproti tomu ČSR vyslala do Rumunska několik traktoristů na zaučení rumunských zemědělců. Tato výměna byla písemně potvrzena ve zvláštním protokolu z 24. března 1947 podepsaném oběma stranami v Bukurešti, který byl uzavřen jako integrální součást dohody o najímání rumunských dělníků.³⁵⁰ Na základě protokolu přijala vláda ČSR ještě stovku kvalifikovaných dělníků z Rumunska, jež umístila do různých podniků těžkého i spotřebního průmyslu za účelem jejich specializace.

Rumunská vláda se zajímala také o zákony a literaturu týkající se československé pozemkové reformy, pohybu půdy, zemědělské statistiky a cen zemědělských produktů v naší zemi. Projevila zájem na vyslání delegace do ČSR k prohlídce zemědělských a průmyslových závodů a na přijetí menšího počtu odborníků na zaučení do našeho těžkého i spotřebního průmyslu a padesáti učňů do těchto odvětví. Bukurešť takto chtěla získat celkový přehled o poměrech v československém zemědělství. Dne 12. února 1947 byla podepsána bilaterální dohoda o uskutečnění výše zmíněných ujednání.³⁵¹

První zemědělstí a lesní dělníci přicestovali do ČSR počátkem června 1947. Pocházeli hlavně z Moldavska, tedy regionu nejvíce postiženého suchem a hladomorem. Byli přiděleni k jednotlivým rodinným hospodářstvím, především na Moravě, menší počet z nich nastoupil zaměstnání v Čechách.³⁵² Po příjezdu do ČSR museli všichni vybraní uchazeči znovu podstoupit důkladné lékařské prohlídky a povinnou dvoutýdenní karanténu, aby se předešlo možnému šíření nemocí jako břišní tyfus či tuberkulóza, které byly tehdy v Rumunsku rozšířené z důvodu všeobecné bídy a nízké úrovně zdravotní péče.

Pracovní smlouvy se uzavíraly jednotlivě mezi rumunským dělníkem a jeho československým zaměstnavatelem na dobu jednoho roku s možností jejich dalšího prodloužení. Rumunským pracovníkům byly garantovány stejné mzdy jako našim dělníkům a byly vypláceny nejen v penězích, ale též v naturáliích. Platové podmínky se řídily našimi mzdovými vyhláškami, sociální pojištění rovněž podléhalo zákonům ČSR.³⁵³ Výdělků rumunských pracovníků byly převáděny do jejich vlasti pomocí účtu Rumunské národní

³⁵⁰ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 144/47, 14. únor 1947.

³⁵¹ *Zemědělské noviny*, 13. únor 1947.

³⁵² *Národní osvobození*, 5. duben 1947.

³⁵³ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 878/47-dův, 29. duben 1947.

banky, otevřeného u Národní banky československé podle obchodních dohod z května 1946. Do konce roku 1947 přicestovalo do Československa celkem 8 728 rumunských zemědělských dělníků včetně jejich rodinných příslušníků.³⁵⁴

V červnu 1948 vypršely pracovní smlouvy uzavřené s prvními příchozími rumunskými dělníky. Jednalo se cca o 5 tisíc osob, z nichž více než polovina byla ochotna prodloužit si pracovní pobyt v ČSR o další rok s vidinou, že se do své vlasti již nevrátí. Tito lidé se posléze ve většině případů opravdu rozhodli v Československu usadit natrvalo, nakoupili si vlastní zemědělské stroje a začali obdělávat půdu. Jejich potomci žijí v České republice dodnes. Zbylé zhruba dva tisíce rumunských zemědělských dělníků se vrátili zpět do vlasti.³⁵⁵ Československá strana vyjádřila přání pokračovat v nábore pracovních sil do zemědělství, a to až do počtu 15 tisíců osob podle bilaterální smlouvy z ledna 1947. Rumunsko však již v této době nebylo ochotno vysílat další svoje občany do naší země (i když zájemců mezi nimi bylo stále dost), neboť začalo samo pociťovat nedostatek zemědělců.³⁵⁶ V dalším nábore rumunských pracovních sil do československého zemědělství se proto již nepokračovalo.

9. Cesta ke spojenecké smlouvě mezi Československem a Rumunskem v letech 1947-1948

Ještě předtím, než 15. září 1947 vstoupily v platnost pařížské mírové smlouvy, vyvinuly všechny poražené země, jež byly zbaveny některých omezení z dohod o příměří, v krátké době značnou diplomatickou aktivitu. Jedním z těchto států bylo i Rumunsko, které se pokoušelo zahraničně politickými jednáními upevnit své nově nabyté mezinárodní postavení.³⁵⁷ Ministerský předseda Petru Groza prosazoval politiku osobních kontaktů jako účinný prostředek sblížení mezi státy. Již 26. listopadu 1946 v rozhovoru s Jaroslavem Krausem vyjádřil Groza přání navštívit státy střední a východní Evropy hned po podpisu mírové smlouvy. Také ministr zahraničí Gheorghe Tătărescu se v rozhovoru s československým vyslancem zmínil o podobných úmyslech rumunské vlády, i když jeho pořadí nastávajících jednání bylo poněkud odlišné. Zatímco Groza měl v úmyslu navštívit nejprve Budapešť, pak Prahu, Bělehrad a Sofii, oznámil Tătărescu československému vyslanci 29. března 1947 následující: „Bude třeba nejprve upevnit poměr k Sovětskému svazu

³⁵⁴ Někteří z nich odjeli zpět do Rumunska ještě před vypršením platnosti svých ročních smluv. Proto se na konci roku 1947 nacházelo v ČSR cca 6 700 dělníků. AKPR, Rumunsko, č. A-I-2352/22-16/6-48, 16. červen 1948.

³⁵⁵ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 1435/47, 18. červen 1947.

³⁵⁶ AKPR, č. A-I-2352/22-16/6-48, 16. červen 1948.

³⁵⁷ KOŘALKOVÁ Květa: *Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv mezi evropskými socialistickými zeměmi (1943-1949)*, Praha 1966, s. 52.

na základě podpisu smlouvy o vzájemné pomoci. Dosud se mezi Moskvou a Bukureští o věci nejednalo, čekáme na iniciativu ze sovětské strany. Pak bychom chtěli sjednat smlouvu s Československem, Polskem, Jugoslávií a Bulharskem. S Československem v první řadě.³⁵⁸

9.1. Návštěva rumunské vládní delegace v Praze v září 1947

Dosavadní jednání mezi představiteli Československa a Rumunska, týkající se obnovy diplomatických styků a hospodářské spolupráce, byla obvykle vedena nejvýše na úrovni ministrů, případně jejich náměstků. K tomu, aby vzájemné vztahy obou zemí získaly ještě vyšší dimenzi, bylo zapotřebí uspořádat setkání vládních delegací na nejvyšší úrovni, která by byla spojena s podpisem dalších dvoustranných dohod. Jako první přijela na pozvání předsedy československé vlády Klementa Gottwalda rumunská vládní delegace v čele s premiérem Petru Grozou na oficiální návštěvu Prahy dne 3. září 1947. Kromě šéfa vlády figurovali mezi členy delegace také ministr zahraničí Gheorghe Tătărescu, ministr informací Octav Livezeanu, ministr průmyslu Alexandru Bârladeanu a státní tajemník předsednictva vlády Emil Bodnăraș. Rumunské politiky doprovázel na cestě rovněž Jaroslav Kraus.³⁵⁹

Grozova vládní delegace byla ještě téhož dne přijata Gottwaldem a ostatními členy jeho kabinetu v sídle vlády, kde společně jednali o dalším rozvoji československo-rumunských politických i hospodářských vztahů a rovněž o rumunské pomoci ČSR při překonávání následků velkého sucha. Jednotliví ministři hovořili osobně se svými čs. protějšky³⁶⁰ a odpoledne odjela delegace do Sezimova Ústí na návštěvu k prezidentu Benešovi. Hlava československého státu je přijala ve své vile a pohovořila s nimi spíše v neformálním, přátelském duchu o dosavadní tradici vztahů mezi ČSR a Rumunskem. Premiér Groza předal první dámě Haně Benešové rumunské státní vyznamenání, konkrétně velkokříž řádu Carola I. a diplom za její velký podíl na organizaci pomoci pro hladovějící rumunské regiony.³⁶¹ Delegace byla po návratu do metropole ubytována na zámku Zbraslav.

Druhého dne, 4. září, se uskutečnilo oficiální setkání československých a rumunských politiků na zámku Zbraslav, odpoledne Rumuni navštívili primátora Prahy dr. Václava Vacka a společně položili věnec na hrob neznámého vojína.³⁶² Premiér Groza si rovněž jel prohlédnout Štěchovickou přehradu na Vltavě spolu s tehdy čerstvě dokončenou přečerpávací

³⁵⁸ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 15/Taj/47, 30. březen 1947.

³⁵⁹ AMZV ČR, Diplomatický protokol 1945-1954, č. 181.681/P-47, 30. srpen 1947.

³⁶⁰ Tătărescu byl přijat v Černínském paláci Janem Masarykem a Vladimírem Clementisem, Livezeanu jednal s čs. ministrem informací Václavem Kopeckým a Bârladeanu se setkal se svým protejškem Bohumilem Laušmanem.

³⁶¹ *Obrana lidu*, 4. září 1947.

³⁶² *Scânteia*, 5. září 1947.

vodní elektrárnou Štěchovice.³⁶³ Večer uspořádalo ministerstvo zahraničí v Černínském paláci na počest rumunské delegace slavnostní večeři spojenou s recepcí. Dne 5. září si premiér Groza spolu se svojí dcerou prohlédl podzimní pražský veletrh. Navštívili československé expozice a rovněž expozice rumunských vývozců. Téhož dne zorganizovali Jan Masaryk a Vladimír Clementis na počest rumunské vládní delegace oběd na Barrandově.³⁶⁴ Zdvořilostní akty vyvrcholily udělením vysokých československých vyznamenání členům rumunské delegace a dekorováním Gottwalda a ministrů jeho vlády rumunskými státními vyznamenáními.

Během pobytu Grozovy vládní delegace byla 5. září uzavřena Dohoda o kulturní spolupráci mezi Československem a Rumunskem, jejíž text byl již předem připraven. Slavnostní akt podpisu se uskutečnil v Černínském paláci za přítomnosti vládních delegací obou zemí, novou dohodu signovali Jan Masaryk a Octav Livezeanu. Smlouva podporovala a usnadňovala spolupráci v oblasti vědy, školství, umění, tělovýchovy, literatury, tisku, filmu, rozhlasu a cestovního ruchu. Na základě dohody byly zřízeny na univerzitách v Praze a Bukurešti lektoráty pro jazyk, literaturu a dějiny obou národů a rovněž kulturní instituty, které měly přispět k vzájemnému bližšímu poznání každé ze zemí.³⁶⁵

Kulturní dohoda dala také podnět k tomu, aby se začaly pořádat jazykové kurzy, koncerty, výstavy, divadelní představení a promítání filmů. V rozhlasovém vysílání obou zemí se pravidelně objevovaly zvláštní pořady určené posluchačům druhé země. Na základě kulturní dohody byla zavedena reciproční stipendia pro studenty vysokých škol, čehož využívali hlavně rumunští studenti, kteří přijížděli do ČSR studovat především technické obory a medicínu.³⁶⁶ Byly organizovány letní kurzy pro vysokoškolské pedagogy a členy různých kulturních a výchovných organizací. Obě země začaly s výměnou knih, odborných periodik a denního tisku. Měla být rovněž usnadněna činnost novinářských agentur a dopisovatelů.³⁶⁷ Dozor nad plněním této smlouvy převzala stálá smíšená komise, rozdělená na dva odbory. Jeden měl sídlo v Praze, druhý v Bukurešti. Dohoda o kulturní spolupráci byla podepsána na dobu minimálně pěti let s možností dalšího prodloužení.³⁶⁸ Její ujednání začala být v praxi postupně realizována od roku 1948.

Kromě kulturní dohody byl během zářijové návštěvy Grozovy vládní delegace v Praze podepsán také obchodní protokol, o němž byla řeč v kapitole o hospodářské spolupráci.

³⁶³ AMZV ČR, Diplomatický protokol 1945-1954, č. 181.681/P-47, 30. srpen 1947.

³⁶⁴ *Svobodné noviny*, 7. září 1947.

³⁶⁵ AMZV ČR, TO 1945-1959, č. 178.333/1947, 27. srpen 1947.

³⁶⁶ AKPR, Rumunsko, č. 4523/48, 12. duben 1948.

³⁶⁷ *Svobodné slovo*, 6. září 1947.

³⁶⁸ AMZV ČR, TO 1945-1959, č. 178.333/1947, 27. srpen 1947.

Představitelé obou vlád hovořili dále o budoucím plavebním režimu na Dunaji a dohodli se, že při hájení práv a zájmů pobřežních států se budou řídit shodnou politikou. Petru Groza prohlásil, že považuje výsledky pražských jednání za úspěch. V otázce připravovaných spojeneckých smluv však ještě Rumunsko váhalo, zda bude jednat nejprve se Sovětským svazem nebo se svými sousedy.³⁶⁹

Československé vyslanectví v Bukurešti a rumunské vyslanectví v Praze byly během návštěvy rumunské vládní delegace v Praze v září 1947 povýšeny na základě vzájemné dohody na úroveň velvyslanectví.³⁷⁰ Již o dva měsíce později ale oba zastupitelské úřady doznaly personálních změn. Dne 15. listopadu 1947 byl Jaroslav Kraus na příkaz prezidenta Beneše zproštěn funkce velvyslance ČSR v Rumunsku s odůvodněním, že bude přemístěn na jiný zastupitelský úřad. Ještě téhož dne pověřila československá hlava státu výkonem funkce velvyslance v Bukurešti JUDr. Peregrína Fíšu.³⁷¹ Úřad velvyslance v Rumunsku začal Fíša vykonávat až od 9. března 1948, kdy předal své pověřovací listiny a zároveň odvolací listiny Jaroslava Krause předsedovi Prezídia Rumunské lidové republiky Constantinu Ionu Parhonovi.³⁷² Nastoupil do úřadu již po únoru 1948, kdy se kompletně změnil poměr v naší zemi. Peregrín Fíša vydržel ve své funkci v Rumunsku pouze do 17. srpna 1948, kdy byl z blíže neurčených důvodů odvolán prezidentem Klementem Gottwaldem. Zároveň s Fíšovým odvoláním jmenoval Gottwald jako jeho nástupce Ing. Lubomíra Linharta, dosavadního ředitele Československého státního filmu. Linhart předal dne 15. října 1948 své pověřovací listiny a začal vykonávat svoji funkci.³⁷³

Počátkem listopadu 1947 Gheorghe Tătărescu rezignoval na post ministra zahraničních věcí poté, co již déle nevydržel opakované útoky proti své osobě ze strany komunistů. Jeho nástupkyní ve vládě premiéra Petra Grozy se stala Ana Paukerová, pravověrná prosovětsky orientovaná komunistka. Podle zpráv Jaroslava Krause znamenala tato výměna „definitivní příklon k SSSR a rozchod se všemi zbytky prozápadní orientace, které přetrvávaly v Tătăreskově ministerstvu“.³⁷⁴ Nástup Any Paukerové měl za následek rovněž reorganizaci rumunského diplomatického sboru. Pro vztahy s ČSR to znamenalo skutečnost, že dne 11. listopadu 1947 byl z postu rumunského velvyslance v Praze odvolán Horia Grigorescu se

³⁶⁹ AMAE RO, fondul Cehoslovacia – Relațiile cu România 1945-1948, dosarul nr. 11, fila nr. 54.

³⁷⁰ Tamtéž, fila nr. 57.

³⁷¹ Peregrín Fíša se narodil 1. června 1891 v Brně, vystudoval práva. Na Ministerstvu zahraničí ČSR působil od roku 1920 jako smluvní úředník. V roce 1926 se stal vrchním ministerským komisařem, od roku 1938 pak vykonával post vrchního odborového rady. Pracoval postupně na vyslanectví v Berlíně, Washingtonu, Bělehradě a Budapešti. AMZV ČR, Diplomatický protokol 1945-1954, č. 242.173/P/47, 25. listopad 1947.

³⁷² Tamtéž, č. 3914/RP/48, 9. březen 1947.

³⁷³ Linhart reprezentoval ČSR v Bukurešti do 21. května 1951.

³⁷⁴ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 3117/B/47, 8. listopad 1947.

zdůvodněním, že je členem Tătăreskovy Liberální strany a není tudíž pro práci v diplomacii nadále žádoucí. Do doby, než byl jmenován Grigoreskům nástupce, vedl od listopadu 1947 rumunský zastupitelský úřad v Praze jeho dosavadní tiskový rada Constantin Borănescu-Lahovary coby chargé d'affaires. Rumunská strana poslala do Prahy nového velvyslance až v únoru 1948. Stal se jím středoškolský profesor matematiky Tiberiu Ionescu, dlouholetý člen Komunistické strany Rumunska již od meziválečného období.³⁷⁵ Jako velvyslanec v Praze působil do poloviny listopadu 1948, kdy se jeho nástupcem stal právník Dumitru Olteanu, rovněž přesvědčený komunist.

9.2. Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSR a Rumunskem

O záměru uzavřít spojeneckou smlouvu mezi Československem a Rumunskem se nejednou hovořilo mezi politickými představiteli obou zemí již od roku 1947. Původním plánem rumunské vlády, především pak ministra zahraničních věcí Gheorghe Tătăreska, bylo podepsat spojeneckou smlouvu s ČSR mezi prvními. O plánovaném uzavření československo-rumunské spojenecké smlouvy se výslovně zmiňovalo již komuniké o pobytu rumunské vládní delegace v Praze v září 1947.³⁷⁶ Představitelé rumunské vlády poté ještě několikrát zdůraznili zájem své země na uzavření bilaterálních spojeneckých smluv, přičemž v rozhovorech s čs. velvyslancem zpravidla následovala dohoda s Československem na druhém místě za smlouvou se SSSR.³⁷⁷ Zahraničně-politická koncepce prezidenta Beneše i pražské vlády usilovala o zajištění bezpečnosti československého státu proti možné opakující se hrozbě ze strany Německa rovněž prostřednictvím systému spojeneckých smluv s lidově demokratickými státy pod patronátem Sovětského svazu. Klíčovým prvkem k uskutečnění Benešových plánů bylo především spojenectví s Polskem, Jugoslávií a Rumunskem.³⁷⁸

Během podzimních měsíců roku 1947 se však rumunská zahraniční politika podřídila intenzivní diplomatické aktivitě Jugoslávie na Balkáně.³⁷⁹ Ministryně zahraničí Ana

³⁷⁵ Tiberiu Ionescu se narodil 30. června 1906 ve městě Târgoviște. Vystudoval matematiku na přírodovědecké fakultě bukureštské univerzity a poté ji vyučoval na vojenském lyceu a na gymnáziu v Bukurešti. Za války pracoval jako inspektor středních škol, po srpnovém převratu se stal generálním inspektorem. Aktivně působil v odborové organizaci středoškolských profesorů. AMZV ČR, Diplomatický protokol 1945-1954, č. 35.167/P-48, 13. únor 1948.

³⁷⁶ „Obě vlády, sledující politiku míru a mezinárodní spolupráce, uvažují o sjednání smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci v nedaleké budoucnosti.“ *Rudé právo*, 6. září 1947.

³⁷⁷ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 206953/II-2/47 a 206954/II-2/47, 4. říjen 1947.

³⁷⁸ Srov. např. DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část druhá...*, s. 542.

³⁷⁹ Titova Jugoslávie během prvních let své existence sice uznávala v rámci východního bloku autoritu Moskvy, snažila se však její mocenský vliv vyvážit ve svůj prospěch. Měla zájem na maximálním utužení vazeb mezi lidově demokratickými státy. Jugoslávská aktivita směřovala především k Albánii a Bulharsku. Titovo vedení

Paukerová ve svém prvním rozhovoru s velvyslancem Jaroslavem Krausem ze 7. listopadu 1947 prohlašovala, že „ve věcech politických dohod bude ze širších důvodů balkánské politiky nutno nejprve přijmout v Bukurešti Dinnyése,³⁸⁰ Tita a Dimitrova, uskutečnit Grozovu cestu do Polska a pak přistoupit k dohodě s ČSR“.³⁸¹ Tuto „balkánskou“ politiku, důrazně prosazovanou Jugoslávií, brzy převzalo za svou a začalo v praxi realizovat také Rumunsko během jednání o uzavření dvoustranných spojeneckých smluv.

Nejprve podepsalo Rumunsko spojeneckou smlouvu s Jugoslávií 19. prosince 1947 v Bukurešti. Tato dohoda byla jedinou, jež byla ještě formálně uzavřena jménem rumunského krále Michala.³⁸² Krátce nato, 30. prosince 1947, došlo v Rumunsku ke kompletní změně státního zřízení. Premiér Petru Groza a šéf komunistů Gheorghe Gheorghiu-Dej toho dne vyzvali krále Michala k abdikaci. Panovník se nezmohl na odpor, neboť královský palác byl obležen Rudou armádou a komunistickou policií, a podepsal prohlášení o své rezignaci.³⁸³ Svoje odstoupení zdůvodnil Michal slovy, že „monarchie je překážkou pro novou strukturu rumunského státu, který prošel v posledních letech velkými změnami politickými, sociálními a hospodářskými“.³⁸⁴ Ještě téhož dne přijal rumunský parlament prohlášení o novém státním zřízení – Rumunské lidové republice (*Republica Populară Română*). Novou hlavou státu se 10. ledna 1948 stal profesor endokrinologie Constantin Ion Parhon (bylo mu tehdy již 84 let) jakožto předseda pětičlenného prezidia RLR. Pravomoci prezidia zůstaly stejné, jako ty dříve přináležející královi.³⁸⁵

Spojenecké smlouvy s dalšími sousedními státy Rumunska, tedy s Bulharskem (16. ledna 1948) a Maďarskem (24. ledna 1948), byly již uzavřeny jménem nového komunistického vedení. Smlouvu o přátelství a vzájemné pomoci se Sovětským svazem

pomáhalo oběma sousedům prolomit mezinárodní izolaci, na druhou stranu se však dosti nepokrytě vměšovalo do jejich vnitřních záležitostí. V dlouhodobější perspektivě počítala Jugoslávie se sjednocením s oběma zeměmi způsobem, že Albánie a Bulharsko by vstoupily do jugoslávské federace jako sedmá a osmá republika. Titovo vedení tímto usilovalo o realizaci dávné koncepce levicových politiků o vytvoření balkánské federace a počítalo i s eventuálním přistoupením Rumunska k tomuto velkému státnímu celku. Srov. např. ŠESTÁK Miroslav – TEJCHMAN Miroslav – HAVLÍKOVÁ Lubomíra – HLADKÝ Ladislav – PELIKÁN Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha 2001, s. 505-506.

³⁸⁰ Lajos Dinnyés, tehdejší maďarský předseda vlády.

³⁸¹ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 236408/II-2/47, 8. listopad 1947.

³⁸² Panovník se však po celou dobu pobytu jugoslávské delegace v Bukurešti zdržoval mimo hlavní město a vrátil se až po jejím odjezdu, čímž projevil svůj nesouhlas se zaměřením zahraniční politiky rumunské vlády. V tomto případě se jasně ukázalo, do jaké míry se v Rumunsku forma státu dostala do rozporu s charakterem politické moci, takže řešení tohoto sporu bylo pouze otázkou krátké doby. Srov. KOŘÁLKOVÁ Květa: *Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv...*, Praha 1966, s. 58.

³⁸³ Komunisté rovněž přerušili veškeré telefonní spojení krále s okolním světem. Premiér Michalovi pohrozil, že „veškerý pokus o odpor bude utopen v krvi a možná bude mít za následek občanskou válku“. Srov. IONESCU Ghiță: *Comunismul în România*, București 1994, s. 173.

³⁸⁴ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 1551/B/pp/47, 30. prosinec 1947.

³⁸⁵ ROMAN Viorel: *Rumänien im Spannungsfeld der Grossmächte 1944-1991*, Meckenheim-Merl 1991, s. 25.

uzavřelo Rumunsko 4. února 1948. Za této zcela změněné situace na Balkánském poloostrově bylo příznačné, že podobné spojenecké smlouvy s tradičními střeoevropskými spojenci Bukurešti – Československem (21. července 1948) a Polskem (26. ledna 1949) – přišly na řadu až jako poslední, navíc již v době, kdy všechny tyto státy byly zcela sovětizovány a budování režimů tzv. lidových demokracií fakticky nahradily budováním stalinistických systémů.³⁸⁶ Rumunská ministryně zahraničí Ana Paukerová sdělila 11. února 1948 novému československému velvyslanci v Bukurešti Peregrinu Fíšovi, že začleňováním západního Německa do euroatlantických hospodářských a vojenských struktur vznikla nová situace, a ve spojenecké smlouvě s Československem by proto stačil závazek vzájemné pomoci pro případ agrese ze strany Německa či jeho spojenců.³⁸⁷

Zanedlouho poté došlo ke změně režimu i v Československu. Nekomunističní ministři Gottwaldovy vlády podali 20. února demisi na protest proti dosazování komunistům loajálních lidí na ministerstvo vnitra a do složek jemu podřízených. Prezident Beneš následně 25. února 1948 na nátlak Klementa Gottwalda demisi ministrů přijal a do vlády byli inkorporováni jejich nástupci, kteří již byli přívrženci komunistů.³⁸⁸ Reorganizace pražské vlády znamenala definitivní završení komunizace a sovětizace Československa. Ministerstvo vnitra pod vedením Václava Noska zahájilo vlnu represí, zahrnující zatýkání a vyhazovy ze zaměstnání. Po dodnes zcela neobjasněné smrti ministra zahraničí Jana Masaryka z 10. března 1948 se novým šefem čs. diplomacie stal jeho dosavadní náměstek, komunist Vladimír Clementis.³⁸⁹

Ještě před podpisem vlastní československo-rumunské spojenecké smlouvy přiletěla dne 12. května 1948 do Bukurešti čs. vládní delegace v čele s ministrem spravedlnosti Alexejem Čepičkou, jejími dalšími členy byli generální sekretář ministerstva informací Adolf Hoffmeister, rada ministerstva zahraničí Jaroslav Jindra, generální ředitel Československé filmové společnosti Lubomír Linhart a šéfredaktor ČTK Zdeněk Hruša.³⁹⁰ Tato návštěva znamenala vůbec první osobní kontakt zástupců obou vládních kabinetů po vzniku Rumunské lidové republiky, resp. po únoru 1948. Ministr Čepička slavnostně zahájil po příjezdu v rumunské metropoli výstavu „Nové Československo ve výstavbě“, kterou uspořádala Společnost pro kulturní a hospodářské styky s Rumunskem ve spolupráci s Ministerstvem informací ČSR a jež byla hlavní náplní probíhajícího Týdne československo-rumunského

³⁸⁶ DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část druhá...*, s. 602.

³⁸⁷ Srov. KOŘALCOVÁ Květa: *Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv...*, s. 68.

³⁸⁸ Srov. např. VYKOUKAL Jiří – LITERA Bohuslav – TEJCHMAN Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku*, Praha 2000, s. 155-156.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 157.

³⁹⁰ *Agerpres*, 13. květen 1948.

přátelství.³⁹¹ Čepička se sešel se svým protějškem Avramem Bunaciem. Projednávali přípravu kodifikací nových právních řádů obou států, které již měly být v souladu s novými „lidově demokratickými“ ústavami.

Hlavním úkolem Čepičkovy delegace bylo dojednat formu a datum připravované návštěvy československého premiéra v Bukurešti, během níž mělo dojít k podpisu smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci s Rumunskem. Kromě toho vedly obě strany rozhovory také o úpravě dlouhodobější hospodářské spolupráce. Především byly na pořadu jednání otázky, jak by bylo možné dále rozšířit obchodní styky mezi Prahou a Bukureští. Československo usilovalo o podstatné rozšíření obchodní kooperace a za tímto účelem chtělo uzavřít dlouhodobou dohodu o výměně zboží. Naší straně šlo hlavně o nárůst dodávek dobytka, tuků, olova, zinku a ropných produktů z Rumunska.³⁹² Otázky tohoto charakteru byly ale v této době prozatím předmětem vyjednávání, neboť přípravné práce ke sjednání dohody nepokročily tak daleko, aby bylo možné počítat s jejím podpisem již během návštěvy Čepičkovy delegace v Rumunsku.³⁹³

Mezitím podal dne 7. června 1948 demisi československý prezident Edvard Beneš poté, co vyjádřil nesouhlas s represemi obyvatelstva prováděnými komunistickou mocí a odmítl podepsat komunistickou Ústavu 9. května. O týden později zvolilo Národní shromáždění novým prezidentem dosavadního premiéra Klementa Gottwalda. Předsedou nové vlády, která již byla zcela pod taktovkou komunistů, byl jmenován Antonín Zápotocký.

Před odjezdem československé vládní delegace do Bukurešti prohlásil 17. července 1948 ministr zahraničí Vladimír Clementis, že „naše cesta do Rumunska k podpisu spojenecké smlouvy a k poradám o některých důležitých aspektech našich vzájemných politických a hospodářských styků byla připravována už v době návštěvy rumunské vládní delegace v Praze v září loňského roku. Text této smlouvy byl vyhotoven diplomatickou cestou a pohybuje se v zásadě v linii našich dosavadních spojeneckých smluv“.³⁹⁴

Československou vládní delegaci do Bukurešti vedl premiér Antonín Zápotocký. Dále byli jejími členy místopředseda vlády Jan Ševčík, ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis a ministr zahraničního obchodu Antonín Gregor.³⁹⁵ Podpis Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSR a Rumunskem dne 21. července 1948 znamenal vyvrcholení dosavadních poválečných bilaterálních styků mezi oběma státy. Ke smlouvě

³⁹¹ AMZV ČR, PZ Bukurešť, č. 146/Dův/48, 25. květen 1948.

³⁹² AMZV ČR, TO 1945-1959, č. P-3-3061-25/1-1948, 16. červen 1948.

³⁹³ Tamtéž.

³⁹⁴ *Rudé právo*, 18. červenec 1948.

³⁹⁵ *Scânteia*, 20. červenec 1948.

připojili své podpisy Zápotocký a Clementis a za rumunskou stranu premiér Petru Groza a ministryně zahraničí Ana Paukerová. Dohoda byla uzavřena již mezi dvěma plně etablovanými státy sovětského bloku. Byla koncipována především jako obranný pakt – jakmile by se jeden ze států dostal do války s Německem nebo jiným státem, jenž by byl německým spojencem, byla druhá strana povinna poskytnout napadenému spojenci „vojenskou nebo jakoukoliv jinou pomoc všemi prostředky, které má po ruce“.³⁹⁶ Smlouva měla rozvíjet spolupráci za účelem zachování míru a mezinárodní bezpečnosti, garantem čehož byl Sovětský svaz. Bylo v ní též zakotveno, že ani jedna strana se nepřipojí k jakékoliv alianci států, která by byla namířena proti straně druhé. Jak prohlásil ministr Clementis po podpisu, tato smlouva byla uzavřena „nikoliv za účelem okamžité pomoci v případě akutního nebezpečí, nýbrž aby podobné agresí předcházela a aby k takové nikdy nemohlo dojít“.³⁹⁷ Dohoda dále předpokládala rozvoj co nejužší hospodářské a kulturní spolupráce. Smlouva mezi Československem a Rumunskem byla podepsána na dobu 20 let s tím, že se předpokládalo její automatické prodlužování vždy o dalších pět let, dokud by jedna ze smluvních stran písemně neoznámila svůj úmysl její účinnost ukončit.³⁹⁸ Československý parlament ratifikoval dohodu 21. prosince 1948, parlament Rumunské lidové republiky ji pak schválil o pět dní později.³⁹⁹

Společně se spojeneckou smlouvou byla sjednána také Dohoda o prozatímní úpravě hospodářských a obchodních styků mezi ČSR a Rumunskem, podepsaná Clementisem a Paukerovou. Dodávky z Rumunska se měly stát významnou součástí čs. pětiletého plánu. Hlavním artiklem vzájemného obchodu byly nerostné suroviny a potraviny v celkové hodnotě 12 miliard korun.⁴⁰⁰ Obě strany si přiznaly zacházení podle zásady nejvyšších výhod ve všech otázkách týkajících se cel a dovozních a vývozních poplatků, vnitrostátních zdanění dovozního zboží a všech předpisů a formalit při dovozu a vývozu. Smlouva předpokládala též vzájemné svolení ke zřízení a činnosti obchodních zastupitelství a usnadnění železniční tranzitní přepravy za přiměřené sazby. Československým příslušníkům v Rumunsku byla vrácena veškerá práva, jakož i jejich majetek v podobě domů a drobných usedlostí ve stavu k 1. září 1939, a to bez jakýchkoliv dluhů či jiných finančních či věcných břemen. Jinými slovy byla zrušena konfiskace či sekvestrace majetků čs. občanů provedená v letech druhé

³⁹⁶ *Dokumenty československé zahraniční politiky 1945-1960* (ed. Václav Kotyk), Praha 1960, s. 265.

³⁹⁷ NAČR, fond ÚPV – běžná spisovna, č. 313135/48-0/III-2, 22. prosinec 1948.

³⁹⁸ Text Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Československou republikou a Lidovou republikou Rumunsko viz také ve fondu AKPR, Rumunsko, č. 301.350/49-C/III-8, 21. červenec 1948; nebo AMZV ČR, TO 1945-1959; viz též *Sborník dokumentů a materiálů ke studiu dějin československé zahraniční politiky v letech 1945-1949* (ed. VESELÝ Zdeněk, KUBŮ Eduard), Praha 1988, s. 148-149.

³⁹⁹ *Lidové noviny*, 29. prosinec 1948.

⁴⁰⁰ AKPR, Rumunsko, č. 301.350/49-C/III-8, 21. červenec 1948

světové války, byla však „nahrazena“ zestátněním.⁴⁰¹ Továrny a firmy, v nichž měla ČSR dříve svůj podíl, byly již předtím znárodněny, a nemohly být tedy navráceny původním majitelům. Majetek byl našim občanům předán ve stavu, v němž se nacházel v červenci 1948. Pokud byl jakkoliv poškozen nebo z různých důvodů nemohl být navrácen, zavázala se rumunská vláda poskytnout postiženým osobám přiměřenou finanční náhradu, prostou jakýchkoliv daní či poplatků.⁴⁰²

Spojenecká smlouva mezi ČSR a Rumunskem byla sjednána z dobrovolné iniciativy obou smluvních stran. Odlišný případ představovala obdobná československo-bulharská smlouva, uzavřená 23. dubna 1948. Její podpis si přálo víceméně pouze Bulharsko, jemuž by pomohla z mezinárodní izolace. ČSR na takovémto spojení nebyla zainteresována, neboť ji fakticky nic nepřinášelo. Na uzavření smlouvy mezi ČSR a Bulharskem měla nicméně zájem Moskva, která ji považovala za nezbytnou součást systému bilaterálních smluv ve střední a jihovýchodní Evropě, a proto ji Praha nemohla odmítnout. Nekomunističtí politici v ČSR se snažili, aby smlouva měla pokud možno jen formální charakter. Razantně se postavili proti bulharskému (a sovětskému) požadavku, aby smlouva zavazovala obě strany poskytnout si pomoc v případě jakéhokoliv konfliktu, a žádali její omezení jen na případ nového útoku ze strany Německa. Uvědomovali si, že pomoc vzdáleného Bulharska nemá pro ČSR žádný vojenský význam a že proponovaná smlouva by naopak mohla potenciálně zatáhnout Prahu do bulharského sporu s Řeckem, Tureckem, případně i s Jugoslávií. Spojenecká smlouva vyšla nakonec vstříc spíše bulharským požadavkům a zavazovala oba signatáře poskytnout si pomoc nejen v případě agrese Německa, ale i jeho spojenců, kteří by se s ním „přímo či nepřímo“ spojili.⁴⁰³

⁴⁰¹ AMZV ČR, TO 1945-1959, č. 7867/IV-2/48, 24. červenec 1948.

⁴⁰² Tamtéž.

⁴⁰³ Srov. RYCHLÍK Jan: *Dějiny Bulharska*, Praha 2002, s. 397-398.

Závěr

Československo-rumunské vztahy prošly v období mezi lety 1944 a 1948 mnoha různými peripetemi. Obecně lze říci, že jejich charakter se během těchto několika let postupně zásadně proměnil od kontaktů čistě dvoustranných ke vztahům mezi dvěma státními subjekty tvořícími nedílnou součást nově zformovaného sovětského mocenského bloku. Jejich povaha byla od té doby (a rovněž posléze během celého období trvání komunistických režimů) determinována primárně zájmy Sovětského svazu a až ve druhé řadě potřebami každé z obou zemí. Toto se týkalo jak vztahů politických, tak i hospodářských.

Jak již bylo několikrát konstatováno, Československo i Rumunsko v počáteční fázi opětovného navazování vzájemných styků usilovaly o obnovení malodohodové aliance. Jejich snaha byla předurčena mimo jiné i personální skladbou ministerstev zahraničí a diplomatických sborů obou států vedených osobnostmi, které se samy aktivně politicky angažovaly v rámci meziválečného spojeneckého svazku. Tato idea se však zanedlouho ukázala jako zcela naivní a nerealizovatelná. Na počátku ještě u obou stran převažovaly tendence zajistit si v rámci nevyhnutelného a více či méně dobrovolného partnerství s Moskvou jistou protiváhu v podobě spojeneckých svazků s Francií, příp. též s Velkou Británií. Postupně však tyto snahy vyzněly naprázdno poté, co po příklonu ČSR i Rumunska ke stále užší spolupráci se Sovětským svazem zanechaly západní demokracie tyto země definitivně na pospas východnímu hegemonovi.

Jestliže politický charakter bilaterálních vztahů během existence lidově demokratických režimů doznal v porovnání s meziválečným obdobím zásadních změn, v oblasti hospodářských styků můžeme spatřovat jistou návaznost na malodohodovou spolupráci. Zatímco průmyslově vyspělé Československo představovalo pro Bukurešť významného a v podstatě klíčového obchodního partnera, dovoz z agrárního Rumunska se na československém zahraničním obchodu nepodílel nijak významnou měrou. Tento stav platil jak před válkou, tak i po jejím skončení. V praxi se dá dokumentovat na složení komodit, jež byly předmětem obchodní výměny. Podobně jako za existence Malé dohody také v prvních poválečných letech vyváželo Československo do Rumunska hlavně hotové výrobky těžkého průmyslu, především strojírenství a hutnictví, zatímco předmětem rumunského exportu do ČSR byly povětšinou zemědělské plodiny, potraviny a nerostné suroviny. S podobným trendem pokračoval i charakter hospodářských styků v rámci sovětského bloku a lze říci, že navázání ekonomické kooperace mezi státy střední a východní Evropy po druhé světové válce znamenalo nejen

v případě Československa a Rumunska předpoklad a bázi pro později vytvořenou koordinovanou spolupráci na úrovni Rady vzájemné hospodářské pomoci.

Vztahy mezi Československem a Rumunskem ve sledovaném období lze vesměs označit jako přátelské a korektní. K tomuto stavu dopomohlo několik faktorů. Jedním z nejdůležitějších, který se prolíná celým tématem diplomové práce, je respekt a úcta, jimž se tradičně těšil prezident Edvard Beneš v rumunském politickém a intelektuálním prostředí. Beneš také spolu s československými diplomaty londýnské exilové vlády představoval významného prostředníka při vyjednávání rumunských představitelů o příměří se zástupci Spojenců. Dalším momentem utuzujícím dobré vztahy bylo nepochybně angažmá rumunských vojsk na území Československa, která měla opravdu značný podíl na vytlačení hitlerovských jednotek z našeho území. Podpora ze strany ČSR na pařížské mírové konferenci se v Rumunsku setkala s velmi kladnou odezvou, přestože, jak bylo popsáno v příslušné kapitole, ve své podstatě žádný reálný význam neměla.

Problematické okamžiky dvoustranných vztahů mezi Prahou a Bukureští se objevily především v otázce českých a slovenských krajanů v Rumunsku, kde nezřídka docházelo ke komplikacím při jednáních o zajištění hmotné existence pro Čechy a Slováky ocitnuvší se na rumunském území v nouzi a rovněž během následné přípravy a realizace přesídlovací akce, kdy se například nepodařilo do okamžiku jejího ukončení smluvně ošetřit problém zanechaného krajaňského majetku.

Srovnáme-li československo-rumunské vztahy ve sledovaném období například se vztahy mezi ČSR a Bulharskem, můžeme konstatovat, že se vyvíjely v podobném duchu, pokud se týká termínu znovunavázání diplomatických styků nebo charakteru hospodářské spolupráce a vzájemné obchodní výměny. Rozdíl však spočíval v přístupu pražské vlády vůči spojeneckým smlouvám s Bukureští a Sofií. Zatímco k podpisu smlouvy s Rumunskem se ČSR vyslovovala kladně, neboť šlo, podobně jako v případě Jugoslávie, o bývalého významného politického, vojenského a hospodářského partnera, neměla Praha fakticky žádný zájem na uzavření obdobné smlouvy s Bulharskem. Důvody byly především následující: obavy Československa z možných závazků pomoci Bulharsku proti jeho sousedům, jež by z textu smlouvy vyplývaly, a rovněž vzdálenost Bulharska, které by v případě nového německého útoku asi stěží mohlo nějak významně pomoci naší zemi.

Prameny a literatura

Prameny

Nevydané prameny

Archív Ministerstva zahraničních věcí České republiky

- fond Londýnský archív 1939-1945 obyčejný
- fond Londýnský archív 1939-1945 důvěrný
- fond Politické zprávy Bukurešť 1945-1948
- fond Teritoriální odbor 1945-1959, Rumunsko – obyčejný
- fond Teritoriální odbor 1945-1959, Rumunsko – tajný
- fond Diplomatický protokol 1945-1959
- fond Konzulární odbor 1945-1954
- fond Pařížská mírová konference 1946-1947
- fond Mezinárodní odbor 1945-1955

Národní archív České republiky

- fond Úřad předsednictva vlády 1945-1959 – běžná spisovna
- fond Československý ústav zahraniční – reemigrace 1945-1948
- fond Výstřižkový archív Ministerstva zahraničních věcí
- fond Zahraniční tiskový archív (Laurinův archív) 1939-1945

Archív Kanceláře prezidenta republiky

- fond Rumunsko 1945-1948

Archív Masarykova ústavu

- fond Edvard Beneš 1939-1945
- fond Edvard Beneš 1945-1948

Arhiva Ministerului afacerilor externe a României (Archív Ministerstva zahraničních věcí Rumunska)

- fond Cehoslovacie – Relațiile cu România 1945-1948
- fond Cehoslovacie – general, 1945-1948

Vydané prameny

- KOTYK Václav (ed.): *Dokumenty československé zahraniční politiky 1945-1960*, Praha 1960
- NOSKOVÁ Helena – VÁCHOVÁ Jana (ed.): *Reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, Rumunska a Bulharska (1945-1954)*, Praha 2000
- VESELÝ Zdeněk, KUBŮ Eduard (ed.): *Sborník dokumentů a materiálů ke studiu dějin československé zahraniční politiky v letech 1945-1949*, Praha 1988

Tisk

- Adevărul 1945-1948*
- Agerpres 1945-1948*
- Drapelul 1945-1948*
- Lidová demokracie 1945-1948*
- Lidové noviny 1945-1948*
- Luptătorul 1945-1948*
- Mladá fronta 1945-1948*
- Národní osvobození 1945-1948*
- Obrana lidu 1945-1948*
- Právo lidu 1945-1948*
- România liberă 1945-1948*
- Rudé právo 1945-1948*
- Scânteia 1945-1948*
- Svobodné noviny 1945-1948*
- Svobodné slovo 1945-1948*
- Ultima oră 1945-1948*
- Universul 1945-1948*
- Zemědělské noviny 1945-1948*

Sekundární literatura

Monografie

- BACIU Nicolae: *Agonia României (1944-1948). Dosarele secrete acuză*, București 1997

- CONSTANTINIU Florin: *O istorie sinceră a poporului român*, București 1999
- DEJMEK Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1992)*, Praha 2002
- DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část první – Revolucionář a diplomat (1884-1935)*, Praha 2006
- DEJMEK Jindřich: *Edvard Beneš: Politická biografie českého demokrata. Část druhá – Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935-1948)*, Praha 2008
- DORIN, Ion Narcis: *Gheorghe Tătărescu și Partidul Național Liberal 1944-1948*, București 2004.
- HLADKÝ Ladislav a kol.: *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, Praha 2010
- IONESCU Ghiță: *Comunismul în România 1944-1962*, București 1994
- JECH Jaromír – SECKÁ Milena – SCHEUFLER Vladimír – SKALNÍKOVÁ Olga: *České vesnice v rumunském Banátě*, Praha 1992
- KAPLAN Karel: *Československo v poválečné Evropě*, Praha 2004
- KAPLAN Karel: *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990
- KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František: *Prietenia cehoslovaco-română. File din cronici de război*, București 1969
- KONEČNÝ Zdeněk – MAINUŠ František – BENEŠ Pavel: *Rumunská armáda v bojoch za našu slobodu*, Banská Bystrica 1963
- KOPECKÝ Jaromír: *Ženeva. Politické paměti 1939-1945* (ed. Jan Němeček), Praha 1999
- KOŘALKOVA Květa: *Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv mezi evropskými socialistickými zeměmi (1943-1949)*, Praha 1966
- LACHE Ștefan: *România în relațiile internaționale (1939-2006)*, București 2007
- LACHE Ștefan, ȚUȚUI Gheorghe: *România și conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca 1978
- LIESS Otto Rudolf: *Rumänien zwischen Ost und West*, Hannover 1965
- MARINESCU Antone: *Armata română în războiul antihitlerist: Album de scheme*, București 1980
- NICOLAE Constantin - ZAHARIA Gheorghe: *Rumänien im Antihitlerkrieg*, București 1976
- PROKŠ Petr: *Československo a lidově demokratické státy 1945-1948*, Praha 1989
- RĂDULESCU-ZONER Șerban: *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București 1995
- ROMAN Viorel: *Rumänien im Spannungsfeld der Grossmächte 1944-1991*, Meckenheim-Merl 1991

- ROMANESCU Gheorghe – LOGHIN Leonida: *Cronica participării armatei române la războiul antihitlerist*, București 1971
- RYCHLÍK Jan: *Dějiny Bulharska*, Praha 2002
- SAIU Liliana: *The Great Powers and Rumania 1944-1946: a study of the early Cold War era*, New York 1992
- SCAFEȘ Cornel – ȘERBĂNESCU Horia – SCAFESȘ Ioan – ANDONIE Cornel – DĂNILĂ Ivan – AVRAM Romeo: *Armata română 1941-1945*, București 1996
- SECKÁ Milena, Češi v rumunském Banátu, in: *Češi v cizině*, ročník 1995
- SLÁDEK Zdeněk: *Malá dohoda 1919-1938*, Praha 2000
- ŠESTÁK Miroslav – TEJCHMAN Miroslav – HAVLÍKOVÁ Lubomíra – HLADKÝ Ladislav – PELIKÁN Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha 2001
- TEJCHMAN Miroslav: *Balkán ve válce a v revoluci 1939-1945*, Praha 2008
- TEJCHMAN Miroslav: *Czechoslovakia, Romania and the Little Entente in 1938*, in: TŮMA Oldřich – JINDRA Jiří (ed.): *Czechoslovakia and Romania in the Versailles System*, Praha 2006, s. 173-177.
- TEJCHMAN Miroslav a kol.: *Sovětizace východní Evropy: země střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944-1948*, Praha 1995
- TISMĂNEANU Vladimir: *Stalinism for All Seasons. A Political History of Romanian Communism*, Berkeley&Los Angeles 2003
- TREPTOW Kurt (ed.): *Dějiny Rumunska*, Praha 2000
- VACULÍK Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, Brno 2002
- VACULÍK Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945-1950*, Brno 1993
- VESELÝ Zdeněk: *Československá zahraniční politika v letech 1945-1949*, Praha 1989
- VYKOUKAL Jiří – LITERA Bohuslav – TEJCHMAN Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, Praha 2000
- ZUB Alexandru & SOLOMON Flavius (ed.): *Sovietization of Romania and Czechoslovakia: history, analogies, consequences*, Iași 2003

Odborné články

- HEROLDOVÁ Iva: Čeští reemigranti z rumunského Banátu, *Český lid*, roč. 69, č. 3, Praha 1982, s. 240-244

KOPECKÝ Peter: K niektorým politicko-ekonomickým aspektom československo-rumunských vzťahov v r. 1945-1948, *Slovanský prehľad*, roč. LXIX, č. 5, Praha 1983, s. 384-393

KOŘALKOVÁ Květa: K československo-rumunským vzťahům v letech 1945-1948, *Slovanský prehľad*, roč. LII, č. 6, Praha 1966, s. 339-343.

RESIS Albert: The Churchill – Stalin Secret „Percentages“ Agreement on the Balkans, Moscow, October 1944, *The American Historical Review*, Vol. 83, No. 2, April 1978, pp. 368-387

ROMPORTLOVÁ Marta, SLÁDEK Zdeněk: Ekonomické vzťahy československo-rumunské 1918-1923, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, č. 36, Brno 1987, s. 37-44

ROMPORTLOVÁ Marta, SLÁDEK Zdeněk: Hospodářské styky mezi Československem a Rumunskem ve 30. letech, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, č. 32, Brno 1983, s. 23-38

TEJCHMAN Miroslav: Obnova československo-rumunských vzťahů po druhé světové válce, *Slovanský prehľad*, roč. LXXXVII, č. 4, Praha 2001, s. 539-544

TEJCHMAN Miroslav: Počátek diplomatických vzťahů československo-rumunských, *Slovanský prehľad*, roč. LVII, č. 4, Praha 1971, s. 273-280

TEJCHMAN Miroslav: Prezident dr. Edvard Beneš a zahraničně politické snahy rumunské opozice za druhé světové války, *Slovanský prehľad*, roč. LXXXV, č. 2, Praha 1999, s. 233-238

TEJCHMAN Miroslav: Rumunská armáda a osvobození Československa, *Slovanský prehľad*, roč. LXXII, č. 2, Praha 1986, s. 124-128

TEJCHMAN Miroslav: Rumunská zahraniční politika za druhé světové války 1942-1944, *Československý časopis historický*, roč. XVI, č. 1, Praha 1968, s. 29-44

Internetové zdroje

<http://www.comunism.ro/fisiere/cercetatori/banu/florianbanu.htm>

<http://mozaika.sme.sk/c/3341945/zivotopis-heliodora-piku-spisany-synom-m-pikom--redir.html>